

Bijlagen Onderzoek verdere verankering Voorkeursvolgorde Zon

Tabel Bijlage A Inventarisatie provinciaal – ruimtelijk beleid

Tabel Bijlage A Inventarisatie provinciaal – ander beleid

Tabel Bijlage B Inventarisatie gemeentelijk – ruimtelijk beleid

Tabel Bijlage B Inventarisatie gemeentelijk – ander beleid

Bijlage C Interviewvragen provincies

Bijlage C Vragenlijst gemeenten

Bijlage A Inventarisatie provinciaal zon-pv beleid

Tabel Bijlage A Inventarisatie provinciaal – ruimtelijk beleid

Tabel Bijlage A Inventarisatie provinciaal – ander beleid

Bijlage A
Inventarisatie provinciaal beleid - ruimtelijk beleid

Provincie	Beleidskader	Zonneladder	Meervoudig ruimtegebruik
Noord-Holland	Omgevingsverordening NH2020	Niet letterlijk benoemd (maar wel expliciet regels voor trede 3 en 4).	Oprichten van een of meer opstellingen voor zonne-energie in het werkingsgebied van het
	Omgevingsvisie NH2050 (20-11-2018)	Niet benoemd.	In gebieden waar de waarden van bijvoorbeeld cultuurhistorie, openheid of ecologie hoog zijn en/of waar de betekenis voor de stad groot is, is alleen ruimte voor ontwikkelingen die bijdragen aan de instandhouding of versterking van deze kernkwaliteiten.
	Kwaliteitsimpuls Zonneparken (2019)	benoemd dat kansen voor zon in stedelijk gebied (op daken en solar carports, langs infra en) en 'wachtlandschappen' gestimuleerd moet worden door de provincie.	In de brochure Kwaliteitsimpuls Zonneparken worden deze handvatten uit de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie uitgewerkt en geïllustreerd aan de hand van voorbeelden.
	Afwegingskader Energie Hollandse Waterlinies (13-01-2022), onderdeel 1e partiele herziening OVNH2020: verboden in OVNH2020 voor zon binnen Stelling van Amsterdam en Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn vervallen).	Voor het Unesco werelderfgoed is een afwegingskader energietransitie Hollandse Waterlinie in samenwerking met de vier provincies (provincies Noord-Holland, Utrecht, Gelderland en Noord-Brabant) gemaakt waarin gekeken is waar en onder welke voorwaarden ruimte geboden kan worden aan wind en zon. Dit kader wordt onderdeel van de omgevingsverordening Noord-Holland. Is aangesloten bij Voorkeursvolgorde zon -NOVI. 1. gebouw gebonden zon op dak. 2. grondgebonden zon op maaiveld binnen stedelijke omgeving. 3. grondgebonden zonne-initiatieven met maatschappelijk draagvlak buiten bestaand stedelijk gebied.	Waardecreatie door functiecombinaties: • Natuurontwikkeling: ontwikkelen natuurwaarden, vergroten biodiversiteit en klimaatadaptatie. • Verbetering recreatieve/educatieve waarde van gebied. • Inzetten op waterberging en peilverhoging om verdroging en bodemdaling tegen te gaan • Combineren/cluseren van diverse vormen van zon- en windenergie bij lokale afnemers (bevorderen participatie en creëren draagvlak).
	Omgevingsregeling NH2020	Niet benoemd.	Niet benoemd.
	Leidraad Landschap en Cultuurhistorie 2018 (Leidraad)	De leidraaad is een provinciale handreiking voor het inpassen van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen in het landschap, zoals bebouwing, agrarische bedrijven, infrastructuur of vormen van energieopwekking. De Leidraad geeft gebiedsgerichte én ontwikkelingsgerichte beschrijvingen en biedt zo toepasbare informatie over de manier waarop ruimtelijke ontwikkelingen kunnen bijdragen aan de kwaliteit van de leefomgeving.	De Leidraad Landschap & Cultuurhistorie is geborgd in Paragraaf 6.2.6 van de Omgevingsverordening NH2020 en biedt handvatten voor een zorgvuldige landschappelijke inpassing.
	Omgevingsverordening NH2022	Niet benoemd.	Zonne-energie op gronden met een bestemming voor nutsvoorzieningen, niet zijnde leidingtracés voor gas, water of elektriciteit, of voor infrastructuur voor weg, spoor, water en vliegverkeer. Het koppelen van een opstelling voor zonne-energie aan andere opgaven in de fysieke leefomgeving, zoals op het gebied van landbouw (bijvoorbeeld het combineren van zonnepanelen met akkerbouw), biodiversiteit (bijvoorbeeld het combineren van zonnepanelen met natuurontwikkeling) of klimaatadaptatie (bijvoorbeeld het combineren van zonnepanelen met waterberging).
Zuid-Holland	Omgevingsverordening Zuid-Holland (geconsolideerd 01-02-2023)	Voorkeur naar zon op daken of binnen bestaand stads- en dorpsgebied. Daarnaast ook aanvullende behoefte naar zonnepanelen buiten bestaand stads- en dorpsgebied. Deze laatste zijn toegestaan als duidelijk is gemaakt dat capaciteit voor opwekken op dakene/in stedelijk gebied onvoldoende is. Zonnenvelden buiten bestaand dorpsgebied mogelijk: zoekgebieden zon RES en locaties die passen in zonneladder. Aanvullend op locaties die integraal nader verkend/uitgewerkt zijn en combineren met landbouw bv. bodemdaling, waterkwaliteit, stikstof en biodiversiteit). Zonneladder: zie Omgevingsvisie / Omgevingsverordening Module Energietransitie.	Meervoudig ruimtegebruik benoemd onder 'Locaties buiten bestaand stads- en dorpsgebied'. Bestemming agrarische bouwpercelen, locaties die vallen onder bestemming verkeersinfrastructuur, slibdepots, waterbassins, kassen, spaarbekkens, waterbergingsgebieden en (voormalige) stortplaatsen, glastuinbouwgebied, locaties met andere functie zoals bedrijventerrein, haven, woningbouw, locaties gecombineerd met windpark. Ook van belang: meekoppelkansen versterken biodiversiteit, recreatie, bodemdaling, waterberging, ecologische verbindingen.

Bijlage A
Inventarisatie provinciaal beleid - ruimtelijk beleid

Provincie	Beleidskader	Zonneladder	Meervoudig ruimtegebruik
	Omgevingsverordening Zuid-Holland - Module Energietransitie (14-12-2022)	<p>1. Zonnepanelen op daken of binnen bestaand stads- en dorpsgebied.</p> <p>2. Zonnepanelen buiten bestaand stads- en dorpsgebied: meervoudig ruimtegebruik zoals agrarische bouwblokken, verkeersinfrastructuur, voormalige stortplaatsen, slibdepots en waterbassins, spaarbekkens.</p> <p>3. Zonnepanelen buiten bestaand stads- en dorpsgebied: overige locaties zoals in glastuinbouwgebied, andere pauzelandchap functie; bedrijventerrein, haven woningbouw, locatie in combinatie met windpark.</p>	Nummer 2 van de zonneladder gaat in op zonnepanelen buiten bestaande stads- en dorpsgebieden met meervoudig ruimtegebruik bij agrarische bouwblokken, verkeersinfrastructuur (bermen en taluds van rijks- en provinciale wegen, spoorwegen en parkeerplaatsen) en voormalige stortplaatsen slibdepots, waterbassins en spaarbekkens (drijvende zonneparken).
	Omgevingsvisie Zuid-Holland (01-02-2023)	<p>1. Zonnepanelen op daken of binnen bestaand stads- en dorpsgebied: kansen voor meervoudig ruimtegebruik op parkeerterreinen, gebouwde sport- en recreatievoorzieningen, (bermen van) wegen of tijdelijk gebruik van terreinen waar bestemmingen zijn vastgelegd in omgevingsplannen maar vooralsnog niet zijn gereaslieerd.</p> <p>2. Zonnepanelen buiten bestaand stads- en dorpsgebied - meervoudig ruimtegebruik: agrarische bouwpercelen, verkeersinfrastructuur, voormalige stortplaatsen, slibdepots en waterbassins, spaarbekkens.</p> <p>3. Zonnepanelen buiten bestaand stads- en dorpsgebied - overige locaties zoals in glastuinbouwgebied, andere pauzelandchap functie; bedrijventerrein, haven, woningbouw, locatie in combinatie met windpark. Zonneparken in NNN, graslanden in Bollenstreek en weidevogelgebieden zijn nagenoeg uitgesloten. Ook andere zoekgebieden, die door PS (uit RES) zijn vastgesteld kunnen in aanmerking komen, mits integrale nadere verkenning en uitwerking (zie ook omgevingsprogramma).</p>	Richtpunt ruimtelijke kwaliteit is dat een zonneveld wordt toegevoegd aan andere bestemmingen (meervoudig ruimtegebruik: op daken en overige geschikte functies en warmtecollectoren). Ook benut een zonneveld koppelkansen met andere opgaven, bijvoorbeeld versterken biodiversiteit, landschapselementen, klimaatadaptatie, recreatieve verbindingen. Onderscheid tussen meervoudig ruimtegebruik (op daken, parkeerterreinen, sport en recreatievoorzieningen, bermen van wegen of pauzeterreinen) en koppelkansen (versterken biodiversiteit, landschapselementen, klimaatadaptatie, recreatieve verbindingen).
	Omgevingsprogramma Zuid-Holland (in werking 01-02-2023)	<p>In aanvulling op de locaties zoals die zijn opgenomen in de provinciale uitwerking van de zonneladder kan het zijn dat in de zoekgebieden die door Provinciale Staten zijn vastgesteld (uit RES), meer mogelijkheden komen voor zonnevelden.</p> <p>Randvoorwaarde is dan wel dat een integrale nadere verkenning en uitwerking van deze zoekgebieden is uitgevoerd waarbij onder andere opgaven rond de landbouw vanwege bijvoorbeeld bodemdaling, waterkwaliteit, stikstof en biodiversiteit, maar ook mogelijk andere ruimtelijke opgaven die spelen in het gebied, mee worden genomen. Naast deze locaties zijn er buiten de zoekgebieden voor zon onder voorwaarden zonnevelden mogelijk op locaties die vallen binnen de provinciale uitwerking van de zonneladder. Buiten de zoekgebieden is ontheffing op deze provinciale uitwerking van de zonneladder uitsluitend mogelijk als het gaat om een ruimtelijk aanvaardbaar lokaal initiatief dat tot stand is gekomen na een zorgvuldig doorlopen participatieproces.</p> <p>1. Stimuleren zon op daken: aanmoedigen zon op dak en dubbel ruimtegebruik. Voornamelijk stimulans op toepassing op grote daken. Ook zon op waterbassins en zon op parkeerterreinen.</p>	Combinatie met andere opgaven rondom landbouw, vanwege bijvoorbeeld bodemdaling, waterkwaliteit, stikstof en biodiversiteit. De provincie start een onderzoek met zonnepanelen als teelt ondersteunende voorziening. Dit wordt gezien als permanente voorziening en vorm van meervoudig ruimtegebruik.

Bijlage A
Inventarisatie provinciaal beleid - ruimtelijk beleid

Provincie	Beleidskader	Zonneladder	Meervoudig ruimtegebruik
	Omgevingsvisie Zuid-Holland - Energietransitie (19-04-2022)	<p>1. Zonnepanelen op daken of binnen bestaand stads- en dorpsgebied.</p> <p>2. Zonnepanelen buiten bestaand stads- en dorpsgebied: meervoudig ruimtegebruik zoals agrarische bouwblokken, verkeersinfrastructuur, voormalige stortplaatsen, slibdepots en waterbassins, spaarbekkens.</p> <p>3. Zonnepanelen buiten bestaand stads- en dorpsgebied: overige locaties zoals in glastuinbouwgebied, andere pauzelandchap functie; bedrijventerrein, haven woningbouw, locatie in combinatie met windpark. (In aanvulling op de provinciale uitwerking van de zonneladder kan het zijn dat in deze zoekgebieden, die door Provinciale Staten zijn vastgesteld, meer mogelijkheden komen voor zonnevelden. Randvoorwaarde is dan wel dat een integrale nadere verkenning en uitwerking van deze zoekgebieden is uitgevoerd waarbij onder andere opgaven rond de landbouw vanwege bijvoorbeeld bodemdaling, waterkwaliteit, stikstof en biodiversiteit, maar ook mogelijk andere ruimtelijke opgaven die spelen in het gebied, mee worden genomen.</p>	De provincie hecht grote waarde aan meervoudig ruimtegebruik, een zorgvuldige locatiekeuze, vormgeving en inrichting van zonnevelden waarbij in ieder geval een bijdrage wordt geleverd aan het behouden, liefst versterken van de biodiversiteit ter plaatse, sprake is van een goede landschappelijke inpassing en de bodemkwaliteit niet nadelig wordt beïnvloed. Daarnaast wordt nadrukkelijk gezocht naar meekoppelkansen bijvoorbeeld op het gebied van recreatie, klimaatadaptatie en landbouwkundige opgaven. Zonnevelden binnen het NNN, de graslanden in de Bollenstreek (beide gelegen in beschermingscategorie 1) en belangrijke weidevogelgebieden (beschermingscategorie 2) zijn nagenoeg uitgesloten.
	Handreiking ruimtelijke kwaliteit zonne-energie Zuid-Holland (augustus 2019)	Overeenkomend met Omgevingsverordening Zuid-Holland - Module Energietransitie.	<p>Kies waar mogelijk voor meervoudig ruimtegebruik:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Waterberging en waterkwaliteit (KRW, drijvende panelen meer oppervlaktewater, waterberging, waterpeil). • Natuur (vochtig kruidenrijk grasland, ecologische verbindingszone, bijenkasten, inkomsten gebruiken voor natuurinrichting). • Landbouw (kleinvee, akkerbouw, fruitteelt). • Recreatie en beleving (nieuwe routes, educatie, uitkijkpunten, parkfunctie, elektrisch oplaadpunt, carpoolplaats). • Cultuurhistorie en landschap (landschapsherstel, historische routes wandelen en fietsen). • Duurzame energieopwekking (biomassateelt).
Zeeland	Provinciale Omgevingsverordening 2018 (vastgesteld 21-09-2018)	<p>Geen specifieke zonneladder. Wel:</p> <p>1. Zonneparken enkel toegestaan binnen bestaand stedelijk gebied.</p> <p>2. Zonneparken kan worden toegestaan buiten bestaand stedelijk gebied wanneer:</p> <ul style="list-style-type: none"> - aangrenzend aan bestaand stedelijk gebied, - op of aangrenzend aan bouwvlak, - op of aangrenzend aan bedrijventerrein, - op of aangrenzend aan gronden waarop glastuinbouwbedrijven zijn toegelaten, - op of aangrenzend aan gronden bestemd voor infrastructuur, nutsvoorzieningen, stortplaats, opstelling voor zon of windenergie concentratielocaties, - op gronden bestemd voor water. 	Zonneparken alleen toegestaan op locaties bestemd voor infrastructuur, nutsvoorzieningen, stortplaats, (concentratie)opstellingen voor zonne-energie en windenergie.
	Zeeuwse Omgevingsvisie (deel A en B) (11-11-2021)	Overeenkomend met Provinciale Omgevingsverordening 2018.	Zonneparken alleen toegestaan op locaties bestemd voor infrastructuur, nutsvoorzieningen, stortplaats, (concentratie)opstellingen voor zonne-energie en windenergie.

Bijlage A
Inventarisatie provinciaal beleid - ruimtelijk beleid

Provincie	Beleidskader	Zonneladder	Meervoudig ruimtegebruik
	Omgevingsplan Provincie Zeeland (21-09-2018)	In de Regionale Energie Strategie Zeeland is de zonneladder beschreven, die op hoofdlijnen een afwegingskader voor zon-PV geeft. De zonneladder is gebaseerd op het Zeeuwse Omgevingsplan en op de constructieve zonneladder van de Natuur en Milieufederaties. De zonneladder bevat de volgende treden: 1 ~~V~~ oorkeur voor zon-pv op daken. 2 ~~Z~~ onneparken binnen bestaand stedelijk gebied. 3 ~~Z~~ onneparken buiten stedelijk gebied indien: - ~~L~~ angs stad- of dorpsranden. - ~~O~~ p of aangrenzend aan een agrarisch bouwvlak, bedrijventerrein, glastuinbouwbedrijven, nutsvoorzieningen, stortplaats en spuikommen, pauzelandschappen, bestaande zonneweides, concentratielocaties voor windenergie. - ~~O~~ p of langs infrastructuur. - ~~O~~ p water (indien significant nadelige effecten uitgesloten zijn).	Zonneparken alleen toegestaan op locaties bestemd voor infrastructuur, nutsvoorzieningen, stortplaats, (concentratie)opstellingen voor zonne-energie en windenergie.
	Klimaatadaptatiestrategie Zeeland 2021-2026	Niet benoemd.	Niet benoemd.
Noord-Brabant	Interim Omgevingsverordening Noord-Brabant (geconsolideerd 01-10-2022)	De zonneladder vraagt om onderzoek dat de aanleg van het zonnepark noodzakelijk acht en de doelstelling voor wat betreft duurzame energie niet gehaald kan worden: - Door ontwikkeling van windenergie. - Binnen stedelijk gebied. - Door meervoudig gebruik in landelijk gebied of binnen bestaand ruimtebeslag op bouwpercelen. - Op gronden aansluitend op stedelijk gebied. De zonneladder beschrijft eventuele mogelijkheden op daken van (gunstig) gelegen gebouwen, wegbermen, langs spoorlijnen, op water, op stortplaatsen, grond- en slibdepots, op vloeivelden of RWZI-terreinen.	Zonnepanelen in Landelijk gebied zijn toegestaan indien de ruimte meervoudig gebruikt wordt. Genoemde voorbeelden voor meervoudig gebruik zijn: op (gunstig) gelegen daken van gebouwen, wegbermen, langs spoorlijnen, op water, langs spoorlijnen, bij rioolwaterzuiveringen, op stortplaatsen, grond- en slibdepots.
	Omgevingsvisie Noord-Brabant (14-12-2018)	Niet benoemd.	Streven naar combinaties met andere functies.
	Omgevingsregeling (15-4-2022)	Zonneladder in de regeling.	
	Uitvoeringsagenda Energie 2021-2023	Niet benoemd.	In de Uitvoeringsagenda wordt benoemd dat zorgvuldig ruimtegebruik in acht dient te worden genomen bij de ontwikkeling van het toekomstige energiesysteem (opwek, opslag en transport). De focus wordt hierbij gelegd op een locatie in de omgeving waarin iedere locatie reeds één of meerdere functies betreft. De samenhang met andere maatschappelijke of gebiedsopgaven (transitie landbouw, woningbouw en bedrijventerreinontwikkelingen, klimaatopgave, biodiversiteit en natuuropgave) dient te worden opgezocht via integrale gebiedsgerichte projecten.

Bijlage A
Inventarisatie provinciaal beleid - ruimtelijk beleid

Provincie	Beleidskader	Zonneladder	Meervoudig ruimtegebruik
Utrecht	Interim Omgevingsverordening provincie Utrecht (vastgesteld 10-03-2021)	<p>De omgevingsverordening omvat dezelfde zonneladder als omschreven in de omgevingsvisie. Daarbij bevat de omgevingsverordening instructieregels omtrent de plaatsing van zonnevelden:</p> <p>1: Een bestemmingsplan dat betrekking heeft op locaties binnen Zonnevelden kan bestemmingen en regels bevatten die de realisatie van opwekking van zonne-energie toestaan door middel van zonnevelden, mits is voldaan aan de volgende voorwaarden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - De structuren in landschap herkenbaar blijven en voorzien wordt in een goede landschappelijke inpassing; - De zonnepanelen in een opstelling worden geplaatst die ruimte biedt voor een bij het gebied passende bodemkwaliteit en waterkwaliteit; en <p>voorzien wordt in een opruimplicht na beëindiging van de activiteit.</p> <p>2: De motivering van een bestemmingsplan bevat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Een onderbouwing waaruit blijkt dat aan de genoemde voorwaarden is voldaan; - Een beeldkwaliteitsparagraaf; - Een beschrijving van hoe de omwonenden en andere stakeholders in de planvorming zijn betrokken; en - Een beschrijving van het door de gemeente te voeren beleid inzake de mogelijkheden voor kavelruil vanwege het behouden en verbeteren van een goede landbouwstructuur. 	<p>Voorkeur gaat uit bij plaatsing van zonneparken naar gronden met een andere functie dan landbouw of natuur, zoals waterzuiveringsinstallaties, vuilnisbelten, binnenwateren, langs van spoor- en autowegen en kanalen en dat de voorkeur uitgaat naar slimme functiecombinaties en creatieve toepassingen.</p> <p>Verder is een artikel in de verordening opgenomen over Experimenteergebied of innovatie. Met deze regel kan GS ontheffing van instructieregels verlenen om experimenten in een gebied of innovatieve ontwikkelingen een kans te geven, bijvoorbeeld ten goede van de energietransitie. Deze ontheffing kan alleen worden verleend als:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Projecten die zijn gericht op verbetering van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving niet kunnen worden gerealiseerd onder de geldende regelgeving; en - Nadat door een gemeente(n) of waterschap(pen) en provincie een gezamenlijk kader en daarbij behorende werkwijze is vastgesteld; of - Er sprake is van nieuwe technologische ontwikkelingen.
	Omgevingsvisie provincie Utrecht (10-03-2021)	<p>1. Voor zonne-energie heeft de provincie de voorkeur voor plaatsing van zonnepanelen op daken, gevels en infrastructurele werken boven veldopstellingen.</p> <p>2. Veldopstellingen bij voorkeur op gronden met een andere functie dan landbouw of natuur, zoals waterzuiveringsinstallaties, vuilnisbelten, binnenwateren, langs van spoor- en autowegen en kanalen (bij voorkeur in combinatie met slimme functiecombinaties/creatieve toepassingen, zodat de ruimtelijke kwaliteit verbetert).</p> <p>3. Daarnaast ziet de provincie kansen om zonnevelden te combineren op locaties. Denk aan plaatsing bij sommige waterplassen, als buffer rondom natuurgebieden en in combinatie met recreatie.</p> <p>4. Zonnevelden op agrarische grond (icm agrarische doeleinden), zonnevelden op gronden met een lage natuurkwaliteit.</p> <p>Verder zijn zonnevelden uitgesloten in Natura 2000-gebieden en Ganzenrustgebieden.</p>	<p>De voorkeur gaat uit om bijvoorbeeld zonnevelden te combineren met andere doelen. Voorbeelden die genoemd worden zijn het tegengaan van bodemdaling/aanpassing peilbeheer of duurzame energie in combinatie met bosuitbreiding. Ook duurzame energie aan de rand van recreatiegebieden wordt als mogelijkheid genoemd. De provincie wil bij nieuwe ontwikkelingen zoveel mogelijk de natuurwaarden en biodiversiteit vergroten (natuur-inclusief ontwikkelen). Verder biedt de provincie experimenteeruimte voor nieuwe technieken voor duurzame energie (mits de veiligheid voor de omgeving kan worden aangetoond en kan worden aangetoond dat er geen nadelig effect is op bodem, water en milieu).</p>
	Afwegingskader Energie Hollandse Waterlinies (13-01-2022),	Onderdeel 1e partiele herziening OVN2020: verboden in OVN2020 voor zon binnen Stelling van Amsterdam en Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn vervallen).	
Flevoland	Omgevingsverordening provincie Flevoland 8-12-2022	<p>De voorkeursvolgorde is:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zon op daken in landelijk en stedelijk gebied. 2. Grondgebonden locaties in stedelijk gebied. 3. Grondgebonden locaties in landelijk gebied. 	<p>Er wordt verwacht dat door technologische ontwikkelingen de ruimtebehoefte en inrichting van opstellingen op het gebied van zon-PV gaat veranderen. Verder niet benoemd.</p>

Bijlage A
Inventarisatie provinciaal beleid - ruimtelijk beleid

Provincie	Beleidskader	Zonneladder	Meervoudig ruimtegebruik
	Partiële herziening Omgevingsprogramma Flevoland i.v.m. de evaluatie van de eerste tranche van de Structuurvisie (grondgebonden zonne-energie in het landelijk gebied)	Zonneladder is gebaseerd op Nationale omgevingsvisie (NOVI). Het benutten van landbouwgrond voor zonne-energie wordt uitgesloten. Dit is conform het verbod van de toepassing van grondgebonden zon op agrarische grond (uit omgevingsverordening). Voorkeursvolgorde is als volgt: 1. Zonnepanelen op daken of binnen bestaand stads- en dorpsgebied. 2. Op onbenutte terreinen in bebouwd gebied. 3. In landelijk gebied (waterzuiverings- installaties, vuilnis- belten, bermen van spoor- en autowegen) (slimme combinatiefuncties). 4. Op landbouw- en natuurgronden: - Natuurgronden bij slimme functiecombinaties (voorkeur bij gronden met andere primaire functie dan natuur). - Landbouwgronden worden in beginsel uitgesloten. college kan afwijken met onderbouwd voorstel ter besluitvorming aan PS.	Bouwsteen III: Bundel en combineer. Bundel zonneparken waar mogelijk met (bestaande) dragende (ruimtelijke) structuren (bijvoorbeeld doordat er een relatie is tussen opwekking en gebruik). Dit passend bij de maat en schaal van de omgeving. Zorg bij voorkeur voor meervoudig ruimtegebruik. Maak waar mogelijk gebruik van de bestaande (infra)structuur, bijv. (snel)wegen, waterkeringen, kabels, windopstellingen, etc.
	Verordening grondgebonden zonne-energie landelijk gebied Flevoland	Zie 'partiële herziening Omgevingsprogramma Flevoland'.	Zie 'partiële herziening Omgevingsprogramma Flevoland'.
	Omgevingsvisie Flevoland - FlevolandStraks (08-11-2017)	Niet benoemd.	Niet benoemd.
	Programma Landschap van de Toekomst (13-10-2021)	De voorkeursvolgorde vanuit ruimtelijke kwaliteit van het landschap is als volgt: 1. Realisatie op daken. 2. Combinatie met bestaande opstellingen van windenergie. 3. Inrichten van zonnevelden in voormalige fruitteeltpercelen met elzenhagen. 4. Combinatie met glastuinbouw. 5. Ontwikkeling van kleinschalige zonnevelden als onderdeel van het versterken van de dorpsbossen.	Combineren van energielandschappen met opgaven als biodiversiteit en klimaatadaptatie. Er wordt benoemd dat vraag en aanbod van energie, water, woningbouw, mobiliteit en landbouw nauw met elkaar verbindt. Het verbinden van duurzame energie aan andere ontwikkelingen biedt koppelkansen. Een efficiënte en multifunctionele inrichting van een duurzaam energielandschap zorgt ervoor dat verrommeling wordt voorkomen.
	Structuurvisie Zon in Omgevingsprogramma Flevoland (vastgesteld 18-07-2018)	Maximale benutting van de ruimte voor zon in stedelijk gebied. Daarna invulling voor grondgebonden zon in landelijk gebied. Buiten het agrarische bouwperceel worden grondgebonden installaties voor zonne-energie toegestaan.	Bouwsteen III: Bundel en combineer. Bundel zonneparken waar mogelijk met (bestaande) dragende (ruimtelijke) structuren (bijvoorbeeld doordat er een relatie is tussen opwekking en gebruik). Dit passend bij de maat en schaal van de omgeving. Zorg bij voorkeur voor meervoudig ruimtegebruik. Maak waar mogelijk gebruik van de bestaande (infra)structuur, bijv. (snel)wegen, waterkeringen, kabels, windopstellingen, etc.
Friesland	Verordening Romte Fryslân 2014 (geconsolideerd 23-03-2021)	1. Op daken en gevels. 2. Op gronden binnen het bestaand stedelijk gebied. 3. Gronden met een andere primaire functie dan landbouwgrond, zoals vuilstorten, nutsvoorzieningen, zandwinlocaties en infrastructuur. 4. Landbouwgronden of natuur.	In de omgevingsverordening is een regel opgenomen waarin staat dat er gebruik wordt gemaakt van de mogelijkheden om combinaties te maken met andere functies waarbij in ieder geval ruimte wordt gereserveerd voor het versterken van de biodiversiteit. Provincie Friesland ziet opstellingen voor zonne-energie op gronden met een bestemming voor infrastructuur voor weg, spoor, water en vliegverkeer als meervoudig ruimtegebruik.
	Omgevingsverordening Fryslân 2021 (ontwerp 16-02-2021)	Beleid t.a.v. opstellingen voor zonne-energie is verwerkt in de vigerende provinciale verordening middels een wijziging.	Beleid t.a.v. opstellingen voor zonne-energie is verwerkt in de vigerende provinciale verordening middels een wijziging.
	Omgevingsvisie Fryslân - De romte diele (23-09-2020)	Voorkeur voor zon op daken en gevels van gebouwen. Daarna onbenutte terreinen in bebouwd gebied. Daarna locaties in landelijk gebied. Voorkeur naar slimme functie combinaties. Hoewel natuur- en landbouwgebieden niet volledig worden uitgesloten, ligt de voorkeur bij gronden met een andere primaire functie dan landbouw of natuur, zoals waterzuiveringsinstallaties, (voormalige) afvalstort- en afvalverwerkingslocaties, binnenwateren of areaal in beheer van de provincie of het Rijk (zoals Rijkswaterstaat, ProRail en andere beheerorganisaties), waaronder waar mogelijk berm- en autowegen.	Hier verstaan ze meervoudig ruimtegebruik als de plaatsing van zonnepanelen op gronden met andere functies (infra en nutsvoorzieningen).

Bijlage A
Inventarisatie provinciaal beleid - ruimtelijk beleid

Provincie	Beleidskader	Zonneladder	Meervoudig ruimtegebruik
	Notitie Sinnefjilden yn it lanskip - Vertrekpunten voor de ruimtelijke inpassing van zonnevelden in het landschap (2017)	Niet benoemd.	Kansen voor multifunctioneel gebruik kunnen worden benut, zodat er combinaties ontstaan met andere functies, zoals water, natuur, verkeer en vervoer, kunst of andere vormen van energieopwekking. Voorbeelden die worden weergegeven (niet voorbeelden uit de provincie): - parkeren onder zonnepark. - zonnefietspad. - kippenuitloop met zonnepanelen.
Groningen	Geconsolideerde Omgevingsverordening november 2022 (geconsolideerd 15-11-2022)	De plaatsing van een zonnepark is niet toegestaan in 'NNN-beheergebieden', 'NNN-natuurgebieden', 'NNN-beheer aanpassingsgebied', 'NNN-natuur aanpassingsgebied', het 'Zoekgebied robuuste verbindingzone' of de 'bos- en natuurgebieden buiten het Natuurnetwerk Nederland'. Het is verboden om installaties voor de opwekking van zonne-energie te plaatsen op een bedrijventerreinen, anders dan als ondergeschikt onderdeel van de bedrijfsvoering van het op hetzelfde bouwperceel gevestigde bedrijf.	In de omgevingsverordening worden voormalige slibdepots (met uitzondering van natuurgebieden), gesloten stortplaatsen en bedrijfsterreinen ten behoeve van gaswinning en gastransport gezien als locaties die bij uitstek geschikt zijn voor medegebruik als zonnepark. Ook bedrijfsterreinen ten behoeve van gaswinning en gastransport die aan de oorspronkelijke functie zijn onttrokken kunnen gebruikt worden voor het oprichten van zonneparken. Voorwaarde daarbij is dat deze locaties moeten passen in een gemeentelijke gebiedsvisie voor zonne-energie.
	Omgevingsvisie juni 2022 (25-05-2022)	Zonneparken in buitengebied toegestaan met goede ruimtelijke inpassing. Voorkeur dat het park aansluit bij bestaand stedelijk gebied en aansluit bij landschappelijke structuur en bebouwingskenmerken. Zonneparken in natuurgebieden niet toegestaan.	Niet benoemd.
	Handreiking locatiekeuze en ontwerp zonneparken (februari 2018)	Voor locaties aansluitend aan het stedelijk gebied geldt een 'ja, mits...' -regime: onder voorwaarden worden zonneparken toegestaan. Om het buitengebied te vrijwaren van ongebreidelde groei van het aantal zonneparken, geldt voor locaties vrijliggend in het buitengebied een 'nee, tenzij...' -regime. Alleen op basis van een integrale gemeentelijke gebiedsvisie kunnen GS locaties los in het buitengebied aanwijzen.	Niet benoemd.
Drenthe	Provinciale omgevingsverordening Drenthe (geconsolideerd 08-12-2021)	Voorkeur voor zon op daken. Tot op heden is de grootste ontwikkeling van zonne-energie te vinden op land. De zonne-akker dient ruimtelijk en landschappelijk inpasbaar te zijn, waarbij locatie specifieke aspecten (mate van openheid) en het omliggende gebied moeten worden betrokken. De hoeveelheid zonneakkers op land moet in evenwichtige verhouding zijn met de hoeveelheid zonnepanelen op daken, dan wel wordt verzekerd dat zonneakkers gepaard gaan met vooruitgang of significante ontwikkeling voor zon op daken. Daarnaast moet worden aangetoond voor zonne-akkers op landbouwgronden dat hiervoor geen ruimte bestaat binnen bestaand stedelijk gebied. Ook moet rekening worden gehouden met de beschikbare netcapaciteit en de afstand tot beschikbare aansluitingspunten.	Bij de realisering van een zonne-akker moet een combinatie worden gemaakt met andere aanwezige functies of dat tegelijkertijd een ander provinciaal belang, zoals een breed gedragen lokaal initiatief, dan het belang van duurzame energie wordt gediend. Per gemeente gelden maximale oppervlaktes voor zonneakkers. Hiervoor kan ontheffing worden aangevraagd als wordt voldaan aan enkele voorwaarden. Een hiervan heeft betrekking op meervoudig ruimtegebruik ten behoeve van een concreet omschreven en actuele gebiedsopgave die hiermee in overwegende mate aantoonbaar wordt geoptimaliseerd.

Bijlage A
Inventarisatie provinciaal beleid - ruimtelijk beleid

Provincie	Beleidskader	Zonneladder	Meervoudig ruimtegebruik
	Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2022 (28-09-2022)	De provincie Drenthe streeft dat al het beschikbare en geschikte dakoppervlak in Drenthe benut wordt voor de productie van zonne-energie. Een 'Ja-mits' principe wordt gehanteerd voor zonnepanelen op land. Voor grondgebonden zon moet worden voldaan aan de voorwaarden dat er sprake is van een combinatie met andere functies en/of dat er integrale meerwaarde is op gebiedsniveau	Voor grondgebonden opstellingen hanteren wij de voorwaarden dat er sprake moet zijn van een combinatie met andere functies en/of dat zonne-akkers op gebiedsniveau tot integrale meerwaarde leidt. Het behoud van biodiversiteit en bodemkwaliteit zijn aspecten die ook meewegen. Wij zijn ervan overtuigd dat er binnen onze voorwaarden voldoende ruimte in Drenthe gevonden kan worden om met zonne-energie wezenlijk bij te dragen aan onze energiedoelstelling. Voorbeelden van de combinatie met andere functies of het behalen van meerwaarde voor andere provinciale doelen en belangen: transformatiegebieden, bermen en groenstroken of restruimte langs infrastructuur en luchthavens, voormalige vuilstorten, voormalige vloeivelden, zandwinplassen en andere geïsoleerde waterlichamen, parkeerterreinen recreatie zonder perspectief, buffer tussen landbouw en natuur en aangepaste waterhuishouding.
	Ontwerp Omgevingsverordening Drenthe 2022 (14-04-2021)	Geen veranderingen beschreven ten opzichte van de geconsolideerde versie van de provinciale omgevingsverordening Drenthe.	Net zoals in de geconsolideerde provinciale omgevingsverordening Drenthe geldt dat er een maximum oppervlakte per gemeente geldt voor zonneakkers. Voor grotere zonneakkers kan een ontheffing worden verleend door GS indien wordt voldaan aan enkele voorwaarden. Een van deze voorwaarden is dat er sprake moet zijn van meervoudig ruimtegebruik. Dit betekent dat de gronden van de zonneakker tegelijkertijd gebruikt worden voor een andere functie. In de Omgevingsvisie Drenthe 2018 en Handreiking Zon staat dit verder uitgewerkt. Meervoudig ruimtegebruik blijft een situatie gebonden afweging waarbij alle omstandigheden van het geval worden meegenomen.
	Beleidsregel Zon provincie Drenthe (geldend 26-03-2021)	Voorkeur voor realisatie van zonneakkers wordt gegeven aan zon op daken en in onbruik geraakte gronden of wateren of gronden in combinatie met nieuwe functies.	Betreffende multifunctioneel ruimtegebruik voor zonneakkers wordt aangegeven dat meerwaarde voor het gebied moet worden gecreëerd. Dit kan zijn op het gebied van: herstel of versterking van het cultuurlandschap, behouden en vergroten van biodiversiteit, behoud en verbetering van de bodemkwaliteit, mogelijkheden om recreatief medegebruik te creëren, dubbel ruimtegebruik van de zonneakker door bijvoorbeeld parkeerdaken, alternatieve vormen van landbouw (fruitteelt) en/of toekomstige transparante/verschuifbare panelen voor reguliere landbouwproductie onder de zonneakker en een bijdrage leveren aan een robuust en klimaatbestendig watersysteem doordat de zonneakker kan dienen als bufferzone tussen (intensieve)
	Handreiking Landschapelijke inpassing		
Overijssel	Geconsolideerde Verordening vanaf 2017 (16-11-2022)	De provincie Overijssel heeft aangegeven dat het gebruik van de zonneladder verplicht is voor de realisatie van zonnevelden in de Groene Omgeving. De zonneladder geeft de voorkeursvolgorde aan. Op korte termijn kan slechts een deel van de opgave worden gerealiseerd binnen bestaand bebouwd gebied. Tijdelijke zelfstandige opstellingen van zonnepanelen zijn derhalve toegestaan in de Groene Omgeving waarbij de oorspronkelijke bestemming in acht blijft. De zonneladder is niet volgtijdelijk en bevat de volgende treden (overeenkomend met zonneladder uit de Handreiking Zonnevelden): 1. Productie van zon op daken in bebouwd gebied of gebruik maken van te bebouwen gebieden of bruikbare restruimte. 2. Combineren van productie van zonne-energie met gebiedsopgaven in stads- en dorpsranden of gebiedsontwikkelingen in groene omgeving. 3. Monofunctionele zonnevelden.	Er wordt alleen medewerking aan monofunctionele zonnevelden (trede 3) verleend als de gemeente en de initiatiefnemer hebben verkend en gemotiveerd dat trede 1 (stimuleren van de productie van zonne-energie op daken in bebouwd gebied of gebruik maken van te bebouwen gebieden of bruikbare restruimte) en trede 2 (combineren van de productie van zonne-energie met gebiedsopgaven in stads- en dorpsranden of gebiedsontwikkelingen in de groene omgeving) niet mogelijk zijn. Meerwaarde kan worden aangetoond vanuit de mate waarin sprake is van meervoudig ruimtegebruik (combinaties met andere functies)

Bijlage A
Inventarisatie provinciaal beleid - ruimtelijk beleid

Provincie	Beleidskader	Zonneladder	Meervoudig ruimtegebruik
	Geconsolideerde Omgevingsvisie vanaf 2017 (16-11-2022)	In Overijssel zien we de volgende mogelijkheden voor zonne-energie: - In bestaand bebouwd gebied op daken, dan wel; - In bestaand gebied op bedrijven-terreinen en braakliggende gronden, dan wel; - In de groene omgeving binnen bestaande bouwvlakken (bij voorkeur op daken) en aansluitend aan de rand van kernen. Zonneladder is overeenkomend met zonneladder uit Omgevingsverordening.	Maatschappelijke meerwaarde voor zonnevelden in de Groene Omgeving kan worden aangetoond door de mate waarin sprake is van meervoudig ruimtegebruik. Verder geen specificatie opgenomen.
	Handreiking zonnevelden toepassing van de Overijsselse zonneladder en kwaliteitsimpuls zonnevelden (vastgesteld 21-04-2020)	Deze handreiking richt zich op zonnevelden in de groene ruimte. De zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk): 1. Productie van zonne-energie op daken in bebouwd gebied: woningen, bedrijven en agrarische gebouwen. Het gebruik van te bebouwen gebieden of bruikbare restruimte: ongebruikte gronden, bedrijventerreinen, boven parkeerterreinen en op geluidswallen. Daarnaast worden kleine, goed ingepaste velden (max ca. 2 ha) op agrarische erven en lokale initiatieven in stads- en dorpsranden gestimuleerd. 2. Combineren van productie van zonne-energie met gebiedsopgaven in stads- en dorpsranden en in de groene omgeving. Hierbij geldt de 80-20% referentie: 80% ruimte voor de zonnepanelen en 20% ruimte voor groen en/of water. Voorbeelden van verschillende opgaven onder, tussen en rond zonnepanelen zijn: a. Klimaatmaatregelen, zoals waterberging en tegengaan van bodemdaling. b. Extensivering van landbouw, herstel van landschap en biodiversiteit In de groene omgeving dienen zonnevelden aan te sluiten op andere gebiedsontwikkelingen of een energielandschap te vormen. Aangegeven wordt dat verschillende opgaven met elkaar verbonden worden op lokale maatschappelijke en sociale doelen te behalen in de gebiedsontwikkeling. 3. Monofunctionele zonneparken op agrarische grond of op water. Hierbij dient ook uitgegaan te worden van de 80-20% referentie. De 20% dient hierbij te worden gecompenseerd met investeringen in maatschappelijke opgaven buiten het project. Goede landbouwgronden worden uitgesloten bij de locatiekeuze voor een monofunctioneel zonnepark.	Trede 2 van de Zonneladder is gebaseerd op meervoudig ruimtegebruik. De grond onder, tussen en rond zonnepanelen dient nuttig gebruikt te worden waardoor meerdere maatschappelijke opgaven bediend worden. De handreiking van de provincie ziet vooral toe op de landschappelijke inpassing van zonneparken.
Gelderland	Omgevingsverordening Gelderland (januari 2023) (21-12-2022)	De provincie Gelderland beschrijft het belang van zorgvuldig ruimtegebruik. Landschappelijke en natuurlijke kernkwaliteiten en biodiversiteit spelen een belangrijke rol bij de keuze van geschikte gebieden, het zorgvuldige ruimtegebruik, de samenhang binnen gebieden en de inrichting van het zonnepark. De ontwikkeling van zonneparken met in zo min mogelijke mate ten koste gaan van bestaande of andere gewenste functies. Voorkeursvolgorde van de provincie Gelderland is: - Binnen stedelijk gebied op daken en gebouwen. - Binnen landelijk gebied.	De gemeente Gelderland geeft in de Omgevingsverordening aan dat de relatie met het huidige en meervoudige grondgebruik belangrijk is. Bestaande of andere functies van de omgeving mogen zo min mogelijk aangetast worden bij de ontwikkeling van zonneparken. Door nieuwe technische ontwikkelingen zijn er steeds meer mogelijkheden voor meervoudig ruimtegebruik. De ruimtelijke kwaliteit en de bijdrage aan de energietransitie moet in goede balans zijn.
	Kernkwaliteiten Groen Ontwikkelzone		In de regels van de Omgevingsverordening staat dat bij bouwen in in de natuur in de Groene Ontwikkelzone daarbij de natuur in het gebied moet worden versterkt, ook als door het bouwen geen natuur verloren gaat. Welke kernkwaliteiten het zijn staan in de Atlas kernkwaliteiten.

Bijlage A
Inventarisatie provinciaal beleid - ruimtelijk beleid

Provincie	Beleidskader	Zonneladder	Meervoudig ruimtegebruik
	Omgevingsvisie Gaaf Gelderland (19-12-2018)	De zonneladder van Gelderland bevat de strategie voor de afweging van locatiekeuzes en is geen volgtijdelijke aanpak. Bij de locatiekeuze spelen landschappelijke en natuurlijke kwaliteiten en huidige gebruiksfuncties een grote rol. Voorkeur wordt gegeven aan zonne-energie in het stedelijk gebied op daken, parkeerplaatsen en op bedrijventerreinen. Daarnaast zijn zonnevelden benodigd en toegestaan op zorgvuldig gekozen locaties, afgewogen en in samenhang met de mogelijkheden in de bebouwde omgeving.	Hierbij wordt gekeken naar de landschappelijke en natuurlijke kwaliteit maar ook naar huidige gebruiksfuncties (bedrijventerreinen, woningbouwopgave, vuilstort, landbouwgrond, defensie terreinen).
Limburg	Geconsolideerde versie Omgevingsverordening Limburg 2014 (geconsolideerd 16-12-2022)	<p>De Limburgse zonneladder is als volgt (niet volgtijdelijk):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur; 4. Gronden in gebruik voor landbouw en gronden gelegen binnen de Zilvergroene natuurzone en de Bronsgroene landschapszone; 5. Uitsluitingsgebieden (de Goudgroene natuurzone en waterwingebieden en bestaande bos- of natuurgebieden binnen de Zilvergroene natuurzone en de Bronsgroene landschapszone). <p>Essentie van deze lijn is om bij de duurzame opwek van zonne-energie landbouwgronden en natuurgebieden zoveel mogelijk te ontzien (deels uitsluitingsgebieden en nee, tenzij-principe). Inspanningen richten zich primair op zon op dak en op gevels én het benutten van andere mogelijkheden in bebouwd en onbebouwd gebied (meervoudig ruimtegebruik treden 1 t/m 3).</p>	Trede 1 t/m 3 van zonneladder met meervoudig ruimtegebruik.
	Provinciale Omgevingsvisie Limburg (19-01-2023)	<p>Limburgse Zonneladder. Het gaat om de juiste locatie als om de juiste ruimtelijke inpassing op die locatie. De zonneladder is niet volgtijdelijk.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur; 4. Gronden in gebruik voor landbouw en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel; 5. Uitsluitingsgebieden (Natuurnetwerk Limburg, waterwingebieden en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in groenblauwe mantel). <p>De zonneladder kent motiveringsplicht. Trede 4 geldt nee-tenzij principe. Trede 5 = uitsluitingsgebieden.</p>	Zorgvuldig omgaan met de fysieke ruimte en milieuruimte, boven- én ondergronds, zoveel mogelijk streven naar mogelijkheden voor functiecombinaties (meervoudig ruimtegebruik zowel kwalitatief en kwantitatief, ook in de tijd) en bestaande functies zoals infrastructuur, openbaar vervoer, voorzieningen of gebouwen optimaal benutten. Voorbeelden voor zon: benutten van kansen voor meervoudig ruimtegebruik dmv zon op gesloten stortplaatsen.

Bijlage A
Inventarisatie provinciaal beleid - ruimtelijk beleid

Provincie	Beleidskader	Zonneladder	Meervoudig ruimtegebruik
	Ontwerp Omgevingsverordening Limburg (ontwerp 25-05-2021)	<p>Zonneladder</p> <p>De zonneladder in de ontwerp omgevingsverordening is gelijk aan de zonneladder zoals gepubliceerd in de Omgevingsvisie (01-10- 2021) en in lijn met NOVI en POVI.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied (parkeerplaatsen, ongebruikte kavels en grond, restruimte); 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur (voormalig stortplaatsen, waterzuiveringsinstallaties, bermen, spoor- en autowegen, agrarisch bouwblok); 4. Gronden in gebruik voor landbouw en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel; 5. Uitsluitingsgebieden (Natuurnetwerk Limburg, waterwingebieden en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel). 	<p>De motivering van een omgevingsplan voor een zonnepark dient een verantwoording van de wijze te bevatten hoe er invulling is gegeven aan de Limburgse principes en de Regionale Energiestrategie. Daarnaast wil de provincie landbouwgronden zoveel mogelijk ontzien.</p> <p>Een omgevingsplan laat geen zonnepark op landbouwgrond toe tenzij:</p> <ol style="list-style-type: none"> a. Een zorgvuldige ruimtelijke afweging heeft plaatsgevonden ten aanzien van de locatie; b. Voorzien wordt in een goede landschappelijke en natuurlijke inpassing en beheer passend bij de aanwezige kernkwaliteiten van het landschap; c. De zonnepanelen in een opstelling worden geplaatst die aansluit op een bij het gebied passende bodemkwaliteit; en d. Het omgevingsplan een verplichting tot het verwijderen van het zonnepark bevat na beëindiging van de activiteit. <p>Aanvullend zijn er uitgebreide instructieregels voor zonneparken opgenomen onder Toelichting Artikel 13.3 voor o.a. landschappelijke en natuurlijke inpassing en bodemkwaliteit. Er dient o.a. aandacht te zijn voor versterking van bestaande kwaliteiten en kansen benutten om verbindingen te versterken of te leggen met bestaande natuurlijke structuren. Ook wordt een juiste soortenkeuze en extensief beheer benoemd voor het realiseren van een grote botanische diversiteit bij zonneparken. Daarnaast is er aandacht voor positionering van panelen en landschappelijke inpassing ter bevordering van multifunctioneel ruimtegebruik.</p>
	Provinciale energiestrategie deel 2	De PES , Ruimtelijke randvoorwaarden in opgenomen. Zon moet daar ook aan voldoen.	
	Handreiking Landschap grootschalige energieopwek Zon op land Noord- en midden limburg	<p>Gebruik van zonneladder</p> <p>De zonneladder in de ontwerp omgevingsverordening is gelijk aan de zonneladder zoals gepubliceerd in de Omgevingsvisie (01-10- 2021) en in lijn met NOVI en POVI.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Op daken en gevels van gebouwen; 2. Onbenutte terreinen in bebouwd gebied (parkeerplaatsen, ongebruikte kavels en grond, restruimte); 3. Gronden in buitengebied met een andere primaire functie dan landbouw of natuur (voormalig stortplaatsen, waterzuiveringsinstallaties, bermen, spoor- en autowegen, agrarisch bouwblok); 4. Gronden in gebruik voor landbouw en gronden gelegen binnen de groenblauwe mantel; 5. Uitsluitingsgebieden (Natuurnetwerk Limburg, waterwingebieden en bestaande bos- en natuurgebieden gelegen in de groenblauwe mantel). 	<p>Van belang om onderzoek te gaan naar koppelkansen (meervoudig ruimtegebruik).</p> <p>Om te zorgen voor nieuwe en meervoudige gebruikswaarden van het landschap is het van belang om andere ruimtelijke opgaven te verbinden aan de ontwikkeling .Voor de ruimtelijke kwaliteit is het van belang deze nieuwe gebruikswaarden vorm te geven vanuit de herkomstwaarde en gericht op nieuwe belevingswaarden.</p>

Bijlage A
Inventarisatie provinciaal beleid - ander beleid

Provincie	Instrument	Hoe werkt het instrument	Status	Doorwerking
Noord-Holland	webpagina zonne-energie Noord-Holland	Samenvatting van het insteek en al het beleid voor zonneenergie binnen provincie Noord-Holland.		
	Zonnedakje.nl	- iedereen kan zien of zijn dak geschikt is - jaarlijks monitoring zon op dak o.b.v. luchtfoto's met algoritme	geldig	Goede tool om zon op dak te monitoren. Ieder jaar een luchtfoto en analyse van wijk en daken. Dan is potentie ook inzichtelijk.
	subsidie aan duurzaambouwloket	- versrekt subsidie aan dit loket.	geldig	
	werken met Park the sun voor zonnecarports subsidie in 3 stappen voor realiseren zon boven parkeren	- eerst quick scan, - dan voor haalbare businesscase en - tot slot investering voor batterij, draagconstructie en fundering	geldig	
	Onderzoek/ pilot geluidschermen, kostenefficiënt modulair systeem		loopt	Het onderzoek naar pilot modulaire geluidschermen. Hier kunnen lessen uit getrokken worden voor vervolg.
	Expertise Capaciteit zoekgebieden beschikbaar gesteld door middel van externe adviseurs:	Verder bieden wij gratis expertisecapaciteit aan aan gemeenten/initiatiefnemers met concrete hulpvragen juist aan beginfase van project (afbreukrisico het grootst waardoor initiatiefnemer hier zelf weinig in kan investeren) voor: meedenkkracht kansen voor meervoudig ruimtegebruik en participatie.	wordt ingezet	- hulp bij participatie - hulp bij ruimtelijke samenhang, zoals langs wegen - meervoudig ruimtegebruik, wat is er mogelijke en koppelkansen met andere opgaven. Als we dit niet doen: juist in vroege planfase moet naar kansen meervoudig ruimtegebruik gekeken worden, maar dan is afbreukrisico voor initiatiefnemer nogaan de voorkant erg groot die kan zulke kosten niet maken daarom subsidiëren we deze capaciteit want initiatiefnemer wil wel. Zo leveren echte meedenk capaciteit die ook.
Subsidie voor op agrarische daken		gestopt	Vanwege netcongestie: En aandacht is verschoven naar slimme netoplossingen, ook voor agrariërs, waar indirect zon op dak ook bij gebaat.	
Zuid-Holland	subsidieregeling 'Zonnig Zuid-Holland' zon op grote daken.	Eigenaren van grote daken, waterbassins of parkeerterreinen die geschikt gemaakt moeten worden om PV-panelen te kunnen installeren, komen in aanmerking voor subsidie. Ook eigenaren die een dak, waterbassin of parkeerterrein aan een energiecoöperatie, of soortgelijk initiatief ter beschikking willen stellen, kunnen deze subsidie aanvragen.	geldig	
	Programma	Vanuit het programma wordt nu nagegaan of de handreiking ruimtelijke kwaliteit een up-date nodig heeft.	geldig	Energietransitie met onderdeel zonne-energie. Met daarin rolkeuze beschreven en de beleidskeuzes.
	nabellen	Nabellen van bedrijven die SDE niet indienen. Dit was succesvol, nabellen zorgde ervoor dat de aanvraag ook daadwerkelijk meer we roepgevolg. Het onbenutte potentieel is verkleind. Provincie Zuid-Holland had hiervoor een bureau ingeschakeld. Dit heeft 42.2 MW piek opgeleverd	geldig	
	onderzoek naar Agri-PV en zon thermie	In hoeverre moeten hier regels voor opgesteld worden en onder welke voorwaarden zou dit moeten.	loopt	
	werkboek ruimtelijke kwaliteit	Het stappenplan in het werkboek ruimtelijke kwaliteit helpt gemeenten en initiatiefnemers om vanuit gebiedsprofielen rekening te houden met de kernmerken van het gebied.	in werking	
Zeeland	loketfunctie zon op dak	Sturen op zon op dak, hebben loket functie met actieve aanpak waarbij naar daken met potentie en aansluitmogelijkheden gezocht wordt. - Actief zoekgebieden met geschikte daken vaststellen, ook op basis aansluitmogelijkheden - Adviseur wordt door provincie betaald - Proactief benaderen van de eigenaren - Bedrijfsmatig betrokken partijen van die daken binnen zoekgebied er bij betrekken	geldig	Zon op dak (15 kW piek) bevorderen. Loketfunctie en actief stimuleren en sturen op zon op dak. Samen met gemeenten en netbeheerders. Potentie zon op dak gaat in de richting van 400/500 MW, 200-400 MW in gebruik.
	subsidieregeling toekomstig bestendige bedrijventerreinen - planvorming	De subsidieregeling ondersteunt gemeenten en op het bedrijventerrein gevestigde ondernemingen bij het opstellen van plannen die inzetten op de kwaliteit en de verduurzaming van bedrijventerreinen.	gedig	Dit is breder dan enkel zonne-energie voor bedrijven.
	Park the sun	Met Park the Sun kan elke parkeerterrein eigenaar zelf initiatief nemen. Op de website parkthesun.com kan iedereen een quick scan doen. Via de tool kan een heel gebied verkend worden, om vervolgens een parkeerlocatie te onderzoeken. Er wordt rekening gehouden met aanwezige bomen, gebouwen en andere obstakels die schaduw werpen. Van iedere solar carport is zichtbaar: - randvoorwaarden - welke financieringsconstructies of subsidies de business case interessant is - onderdelen totale investering	geldig	Dit betekent dat we het plaatsen van zonnepanelen op daken ondersteunen. Daarnaast kunnen zonneparken worden aangelegd binnen de grenzen van bestaand bebouwd gebied, bestaande bedrijventerreinen en zeehaventerreinen in Zeeland. Agrariërs hebben de mogelijkheid om plannen te ontwikkelen voor eigen gebruik op agrarisch bouwvlak.
Noord-Brabant	Landschapsinvesteringsregeling	Is voor alle ro ontwikkelingen. Hierin staan ook specifiek afspraken passend bij de omgeving. Voor zon is het altijd maatwerk dus geen generieke regels. Enkel mogelijk met tijdelijke vergunning voor 25 jaar.		

Bijlage A
 Inventarisatie provinciaal beleid - ander beleid

Provincie	Instrument	Hoe werkt het instrument	Status	Doorwerking
	subsidie	Voor innovaties	geldig	
	subsidie	Voor bedrijven op dak	geldig	
Utrecht	Subsidie voor zonnecarports,	1)Eerst quick-scan tool, park the sun (wordt goed gebruik van gemaakt) 2)Subsidie voor businesscase 3)Subsidie voor fundering van de zonnecarports.	geldig	Gemeenten vragen voor zonnecarports subsidie aan. Zon op eigen carpoolplaatsen die in beheer / eigendom van provincie zijn. Is nu in tender uitgevraagd+
	ondersteuning bij subsidie aanvraag		geldig	Gemeenten wordt ook ondersteuning geboden bij subsidie aanvragen
	Subsidie voor netcongestie	(baterijen of aftopsysteem (okt 2022 vastgesteld)		
	Subsidie dakversterking voor 15 kW piek op dak	bij onvoldoende draagkracht dakconstructie, offerte voor versterking nodig, voor lichtgewicht panelen.	geldig	
	Asbest eraf – zon erop. Ook voor 15 kWp		geldig	Voor eigenaren van bedrijfspanden met asbest dak
	onderzoek gedaan naar het realiseren van zon op dak in collectief verband	Doelen van dit onderzoek: het in beeld brengen van de kosten die het realiseren van grootschalige opwek met zich mee brengt, het verkennen welke alternatieve inrichtingen van de infrastructuur er mogelijk zijn, en het vaststellen van vervolgstappen om met onze bevindingen daadwerkelijk aan de slag te gaan.	2018	
	Collectieve aanvragen ondersteunen; meerder bedrijven of gemeenten samen			
	uitvoering verkenning langs Infra	Provincie voert ook verkenning uit naar OER locaties, langs A2, A28, A12. Om te kunnen bekijken waar zon langs infra opgewekt kan worden.		
Flevoland	Vanuit het Programma Flevoland Natuurinclusief	Extra financiering voor zonneparken beschikbaar om ze natuurinclusief te maken.		
	Via Energie Expertise Flevoland	Er zijn leningen en advies beschikbaar (oa via het Energieloket), gericht op energietransitie breed.		leningen voor zon op dak bedrijven.
Friesland	Fonds voor schone energie / Fûns Skjinne Fryske Enerzjy Fryslan en dan investeringscriteria/	Investeringscriteria - FSFE	in werking	Investeringscriteria om te beoordelen of je project voldoet aan de voorwaarden van het fonds.
	Voucherregeling voor duurzame energie coöperaties voor onafhankelijke deskundige ondersteuning tot €5.000,- bij businesscase		geldig	Met deze subsidie kunt u een onafhankelijke deskundige inschakelen die ondersteunt op juridisch, financieel, fiscaal of organisatorisch gebied.
	website met overzicht initiatieven	van Mienskipinitiatieven (gemeensschaps initiatieven), waaronder Energie van Ons en Us Koopraasje en Lokale energie initiatieven energie cooperaties.	in werking	Lokale energie initiatieven (LEI) van bijvoorbeeld lokale coöperaties leveren een belangrijke bijdrage aan de energietransitie. Deze initiatieven kunnen hun realisatiekracht vergroten als zij ondersteund worden met expertise en toegang tot financiering. Zo hebben energiecoöperaties veelal niet de middelen om ideeën om te zetten naar een haalbare businesscase.
	Knelpunten onderzoek voor zon op dak is net gestart		loopt	
	Asbest eraf – zon erop.		Afgelopen	
	ondersteuning aan Us koopraasje	Us koopraasje (vereniging) wordt gesteund (subsidie) door de provincie en heeft ook een loketfunctie.		website met kennisbank voor cooperaties en behartigen energiebelangen van alle inwordner van Frylan
Groningen	Fonds Nieuwe doen:	Mogelijkheid om goedkoop geld te lenen voor duurzame energie projecten;	geldig	
	nationaal programma Groningen	o.a.: stimuleert zon op dak via subsidie; Onder het NPG worden verschillende projecten ondersteund. SamenZONder Asbest en Zon op alle daken zijn daarin de projecten gerelateerd aan zonne-energie.	geldig	
	Toetsingskader inpassing vd provincie	Het toetsingskader van de provincie voor de inpassing van zonneparken op projectlocaties werkt door in gemeentelijk beleid.		
	Onderzoek naar gebiedsfondsen zonneparken	Onderzoek naar welke ruimte de Buca (bussinesscas) biedt.	loopt	
Drenthe	Hanreiking participatie zon en wind		geldig	Flankerend beleid is ook beleid over natuur (natura 2000 en cultuur). Kernkwaliteiten van cultuurhistorie bewaken. Hoe omgaan met bijvoorbeeld Wereld erfgoed (hier zijn strenge eisen is en weinig mogelijk). We moeten ook nadenken over wat er over blijft als in bepaalde gebieden zon-pv niet mogelijk is. Wanneer is het dan acceptabel, wat willen we behouden en wat kunnen we versterken. Waar heeft de directe omgeving van het zonneveld behoefte aan.

Bijlage A
Inventarisatie provinciaal beleid - ander beleid

Provincie	Instrument	Hoe werkt het instrument	Status	Doorwerking
	zonnwijzer / gaat over biodiversiteit		geldig	Gemeenten maken veel gebruik van het beleid. Provincie en gemeenten zitten hiervoor samen in een uitvoeringsorganisatie. In de uitvoeringsorganisatie is ook voor warmte bij maatschappelijk vastgoed opgenomen. In de uitvoeringsorganisatie is beleid en ondersteuning diensten opgenomen
	subsidie zon op dak	Voor agrariers, maatschappelijke vastgoed en MKB	geldig	
	subsidie kleinschalig zon		geldig	
	Subsidie voor oplossingen netcongestie, opslag en innovatieve oplossingen	Drenthe was een van de eerste provincies met netcongestie, dus subsidie voor creatieve oplossingen opgesteld. We hebben er al even over na kunnen denken.	geldig	
	Subsidie beleid voor Solar carports	Nog niet bekend	wordt nu opgesteld	
	Issolatiefonds	Ook een issolatiefonds voor bestrijding van energiearmoede. Hierbij gaan busjes bij de huizen langs en rechtstreeks isolatie toepassen bij mensen thuis.		Hierbij is geen sprake van formulieren, maar handen uit de mouwen
	Ondersteunen energiecoöperaties, ook via Energie Samen	De koepel die ondersteuning biedt aan duurzame energie-initiatieven van burgers en lokale ondernemers met belangenbehartiging, diensten en kennis. En ondersteuning en kennisuitwisseling voor overheden die samen met hun burgers aan de slag willen met duurzame energie en energiebesparing.		
	Leningen via Drentse energie organisatie (DEO),	Voor verbrede verduurzaming, waaronder zonne-energie.		
Overijssel	De handreiking van de provincie ziet vooral toe op de landschappelijke inpassing van zonneparken.	Toezien op lokaal eigendom zodat er een duidelijk aanspreekpunt voor gemeente en buurt is.		
	subsidies voor energie en milieu	Subsidies voor: - voor opwekken hernieuwbare energie bij bedrijven - Subsidie voor activiteiten in de idee- en ontwerpfase van een Lokale energie-initiatieven (LEI) - energiebesparende maatregelen - haalbaarheidsonderzoek energie-innovatie		
	provinciaal programma energie 'Nieuw energie Overijssel'	Werken we met zeven partners aan één doel: een energieneutraal Overijssel in 2050. Het doel voor 2023 is: 20% nieuwe energie en 6% energiebesparing	in werking	Website met informatie voor iedereen
Gelderland	Financiering en subsidieregelingen gericht op energiecoöperaties en VVE's.	Lokale duurzame energiebedrijven (zoals energiecoöperaties, rechtspersonen zonder winstoogmerk en (samenwerkende) Verenigingen van Eigenaars (VVE))	loopt	
	Provincie faciliteert onderzoek naar verduurzaming werklocaties op bedrijventerreinen. De bedrijven voeren de maatregelen zelf uit	Rekentools en beschikbaar stelling data voor potentie zon op dak		
	Groefonds: Ontwikkelsubsidie voor energiecoöperaties	Duurzame energiebedrijven, zoals energiecoöperaties, die hernieuwbare energie produceren waarbij minimaal 50 natuurlijk personen zijn aangesloten. Of eigenaren van ondernemingen die voor minstens 50% eigendom zijn van een duurzaam energiebedrijf. subsidie voor starten met de voorbereidingen van een windpark, zonnepark of waterenergie-installatie?	loopt	
	Gelderse aanpak zonnevelden met Omgevingskwaliteit Onderzoek samen met WUR	Provincie Gelderland en Wageningen University & Research onderzoeken samen de Gelderse Aanpak Zonnevelden met Omgevingskwaliteit (GAZO). Wetenschappers van de universiteit gaan een aantal gemeenten in Gelderland helpen bij het ontwerpen van zonnevelden die verschillende functies combineren en de omgevingskwaliteit verhogen.	loopt	
	Bijeenkomst RES regio		loopt	
Limburg	Website duurzame energie Limburg met pagina: - ondersteuning door de provincie. - leningen	Links naar de andere sites en fondsen.		Limburg zet in op zon op dak net als gemeenten, zoals regio Parkstad.
	Zonne kaart	Zonnekaart van Provincie Limburg geeft inzicht in de geschiktheid van daken voor zonnepanelen in de provincie Limburg. De online tool helpt u als inwoner en ondernemer om te zien op welke daken u zonnepanelen kunt aanleggen en wat u hiermee kunt verdienen.		Bedrijven worden actief aangeschreven, er is een plan van aanpak opgesteld.
	Limburgs energiefonds (LEF)	Dit fonds op afstand is bedoeld om kansrijke projecten financieel te ondersteunen. Het LEF verstrekt geen subsidies maar zet 270 miljoen euro in voor leningen of garantiekapitaal voor duurzame, circulaire of asbest sanerende projecten. Ondersteuning vanuit het LEF trekt andere financiers wellicht over de streep om toch mee te financieren. Zo hoopt het LEF u net dat ene zetje in de rug te geven zodat u uw plannen kunt realiseren.		Koppeling met verduurzamen is van belang dus ook Limburgs energiefonds, gaat om energie efficiëntie. Niet enkel zon.

Bijlage A
 Inventarisatie provinciaal beleid - ander beleid

Provincie	Intstrument	Hoe werkt het instrument	Status	Doorwerking
	onderzoek landschappelijke studie tbv hadrijking zuid-Limburg			In Zuid Limburg zijn er gemeenten die wachten op de handreiking en afronding van het onderzoek 'landschappelijke studie' dat nu loopt.
	Handvat Kernkwaliteiten Nationaal Landschap Zuid-Limburg	een handreiking voor initiatiefnemers van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen om invulling te geven aan de motiveringsvereisten met betrekking tot de kernkwaliteiten, genoemd in de Omgevingsverordening Limburg 2014.		
	Energiesamen: - Ontwikkelfonds energiecooperaties - realisatiefonds	Gezamenlijk project kennisdelen den finaciele middelen voor Drenthe, Limburg Utrecht, Zuid-Hollands en de Achterhoek.		Leningen aan energiecooperaties voor 70% begroting ontwikkelfase. - een aanzienlijk deel van de investering in de bouw van energieprojecten met een zakelijke lening te financieren. Het gaat over met name zon-projecten die een SCE-subsidie of een SDE-subsidie hebben ontvangen. De beschikbare leensom is vanaf €30.000 tot maximaal €1.000.000. Het maximaal te financieren deel bedraagt 75% van de totale projectomvang.
	opleiden van projectleiders van zon- en wind cooperaties, wordt financieel gesteund.	Kennis van groot belang en past bij de wens van lokaal eigenaarschap onder burgers. Uitgangspunt is het streven van 50% lokaal eigendom Staat ook in de RES waar provincie zich ook aan heeft gecommiteerd.		
	leningen Duurzaam thuis, regeling maatschappelijke vastgoed	Ook leningen voor zon op dak Leningen		

Bijlage B Inventarisatie gemeentelijk zon-pv beleid

Tabel Bijlage B Inventarisatie gemeentelijk – ruimtelijk beleid

Tabel Bijlage B Inventarisatie gemeentelijk – ander beleid

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Friesland				
Smalingerland	Omgevingsvisie Smalingerland (01-03-2022)	Om "Smalingerland energieneutraal in 2050" te kunnen bereiken moet binnen onze gemeenteduurzame energie worden opgewekt. Zonne-energie alleen is daarbij niet genoeg. Er moet een mix van duurzame bronnen van energie worden gebruikt.	Algemeen - eerst op daken en ook op de grond. Ook al zetten we in op energie besparen en benutten we de daken die er zijn. We ontkomen er niet aan om ook met zonnenvelden duurzame energie op te wekken. Met grootschalige zonnenvelden in het buitengebied is de gemeente terughoudend. Als zonnenvelden in het buitengebied komen, gebeurt dat in goed overleg met bewoners.	We willen zonnenvelden zoveel mogelijk combineren met andere functies of inzetten als economische drager voor belangrijke maatschappelijke doelen. Voorbeelden van andere functie kunnen een wandelroute zijn of een overloopgebied voor waterberging. De gemeente gaat geen zoekgebieden aanwijzen voor zonnenvelden. Daarnaast moet er ook sprake zijn van goede landschappelijke inpassing voor zonnenvelden.
	Beleidsregels - Verder met zonne-energie in Smalingerland- (31-6-2020)	We gebruiken het beleid om te beoordelen of plannen en ideeën voor zonnenvelden wenselijk en haalbaar zijn. Dit beleid laat zien: - Wat de gemeente belangrijk vindt bij nieuwe plannen voor zonne-energie. - Hoe inwoners kunnen meedenken en meedoen bij een nieuw plan voor het opwekken van zonne-energie. - Wat wij als gemeente doen om het opwekken van zonne-energie op het dak en de grond te realiseren.	Zonneladder: 1: Realisatie van zoveel mogelijk zon op dak. Maar gezien het beperkt aantal daken ook inzetten op het aanleggen van zonnenvelden 2: We zetten in op zon op de grond. Binnen zon op grond nieuw onderscheid tussen plaatsing in stedelijk gebied, grenzend aan bestaand stedelijk gebied, bij dorpen en zon bij agrariërs.	Dubbel ruimtegebruik heeft de voorkeur boven enkel ruimtegebruik. & Aan alle locaties met zonnepanelen stellen we voorwaarden voor de inrichting en het maatschappelijk draagvlak.
Leewarden	Kwaliteitsnota Plan voor de zon (23-3-2016)	Kwaliteitsnota gaat vooral over kwaliteitscriteria die gelden waarvoor projecten vergunningvrij kunnen worden gemaakt. Niet zo zeer een beleidsstuk waar de visie omschreven wordt. Deze kwaliteitsnota maakt deel uit van het plan voor de zon, een plan om de realisering van zonne-energie- of zonnewarmteprojecten makkelijker mogelijk te maken.	Zonneladder: onderscheid tussen: 1. Zonnepanelen/-collectoren op daken voor zover deze op basis van de landelijke wet- en regelgeving niet vergunningvrij zijn; 2. Zonnepanelen/-collectoren op constructies op overkappingen; 3. Zonnepanelen in grondopstellingen.	Niet benoemd: Wel voorwaarden over: - voldoende afstand tot wegen, waterlopen en bebouwing en om een zekere eenvoud te bewaken, - dat er voldoende ruimte wordt ingericht ten behoeve van de landschappelijke inpassing. - zonneakker binnen een zone rond het dorp is gesitueerd zodat de samenhang tussen de zonneakker en (de energiebehoefte van) het dorp, afleesbaar is. Daarnaast veel individuele regels: bijvoorbeeld gebruik van transparante hekwerken; of gedekte tinten.
Fryske Marren	Beleidskader Sinnefjilden 2020 (12-1-2021)	Grootschalige duurzame opwekking van elektriciteit op land in de vorm van zonneparken speelt hierin een grote rol bij opwerk duurzame energie. De Fryske Marren vindt het belangrijk de locaties voor zonneparken en de inpassing van deze zonneparken in het landschap zorgvuldig te bepalen. Samen met de inwoners. Zet in op lokaal eigenaarschap, maatschappelijk draagvlak en een eerlijke verdeling van lusten en lasten. Voorwaarden bestaan uit: - Een vijf-stappenplan voor initiatiefnemer . - Participatie regels. - Regels landschappelijke inpassing.	Zonneladder: 1: Zon op daken 2: Zon op restruimtes 3: Zon op minder courante landbouwgronden 4: Zonnenvelden Realisatie van zon-op-dak heeft de voorkeur ten opzichte van grondgebonden zonneparken. De Fryske Marren geeft de voorkeur aan het realiseren van zonnenvelden die goed aansluiten op het energienetwerk; De Fryske Marren geeft voorkeur aan realisatie van zonneparken op minder courante stukken landbouwgrond of in gebieden waar sprake is van een gecombineerde opgave. initiatiefnemer moet aan voorwaarden stappenplan voldoen.	Hierbij geven we ruimte aan creatieve oplossingen en vragen we initiatiefnemers te experimenteren en te zoeken naar locaties die multifunctioneel ruimtegebruik mogelijk maken. Zoals op het bouwblok, op bedrijventerreinen, gecombineerd met geluidswallen en overhoeken en bermen. De voorkeur gaat uit naar realisatie van zonneparken op gebieden waar sprake is van gecombineerde opgave, zoals delen van het veenweidegebied waar functieverandering noodzakelijk.

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Drenthe				
Assen	Energie van Assen, zonneparken in Assen (2020)	De gemeenteraad heeft met het vaststellen van de Visie op de Energietransitie in 2016 de volgende doelen gesteld, in lijn met de doelstellingen van het SER Energieakkoord uit 2013: <ul style="list-style-type: none"> • 10% energiebesparing in 2020 • 14% duurzame energie in 2020 • Gebouwde omgeving in 2040 klimaatneutraal • Gehele gemeente in 2050 klimaatneutraal Dit beleidskader is erop gericht om in 2020 14% duurzame energie op te wekken.	Zonneladder: Trede 1: Zon op daken Trede 2: Dubbelgebruik van ruimte Trede 3: Grondgebonden initiatieven langs wegen, onder hoogspanningskabels, geluidswallen, zandafgravingen en braakliggend grond Trede 4: Agrarische grond Participatie en financieel deelnemen: - Maximaal 2,2 meter & tot de randen van het perceel is minimaal 10 meter afstand. - Houd belangrijke doorzichten vanaf de weg naar het landschap vrij. - bestaande verkavelings- en beplantingsstructuur zijn leidend voor de inpassing. - Panelen hebben een donkere kleurstelling met coating om schittering te voorkomen.	Meervoudig ruimtegebruik wordt gestimuleerd en is onderdeel van trede 2 binnen de zonneladder.
Midden-Drenthe	Uitvoeringsprogramma duurzaamheidsvisie Midden-Drenthe 2020-2022	De Duurzaamheidsvisie heeft één centraal doel: CO2-neutraal in 2050. Dit betekent dat de CO2 -uitstoot in Midden-Drenthe in 2050 met 95%-100% gereduceerd is. Hiermee volgt de gemeente Midden-Drenthe de koers van nationaal beleid. Dit doel is onderverdeeld in tussendoelen, namelijk: <ul style="list-style-type: none"> ▪ 1,5% energiebesparing per jaar; ▪ 16% hernieuwbare energieopwekking in 2023; ▪ de CO2-uitstoot in 2030 met 45% verminderen. Zon beleid gericht op zon op dak te stimuleren en ruimte geven aan een paar grote zonneparken.	Geen voorkeursvolgorde benoemd, enkel onderscheid gemaakt in verschillende uitgangspunten als omschreven in het beleid. -Zon op dak stimuleren: in 2050 is op ten minste 30% van de geschikte daken zonPV gerealiseerd (in totaal 200 TJ). -Ruimte geven aan de ontwikkeling van een paar grote zonneparken gerealiseerd (352 TJ), waarbij het de ambitie is om deze voor minstens 50% in lokaal eigendom te hebben. -Ruimte geven aan 100 TJ aan kleinschalige zon- en windinitiatieven van energiecoöperaties en dorpsinitiatieven (windmolens maximaal tiphogte 21 meter)	Stimuleren van meervoudig ruimtegebruik
	Beleidskader grondgebonden zonnepanelen (2016)	Het opwekken van energie met zonnepanelen wordt steeds meer toegepast. De gemeente wil graag het gebruik van duurzame energie in de gemeente stimuleren en ziet in zonnepanelen een goede invulling van dit streven. Daarnaast zijn er ook in Midden-Drenthe concrete verzoeken om realisatie van (grootschaliger) zonnepanelen ingediend. Op dit moment zijn er in Midden-Drenthe alleen planologische mogelijkheden voor zonnepanelen voor het eigen gebruik die op het dak of binnen een bouwblok van bijvoorbeeld een woning gerealiseerd worden. Voor andere vormen van zonnepanelen is planologisch geen ruimte. Dit geeft de noodzaak tot een heroverweging van het beleid. Voorliggend beleid is het resultaat van een onderzoeksfase naar de (on)mogelijkheden voor realisatie van zonnepanelen.	Zonneladder Het provinciaal beleid voorziet in een zonneladder waar aanvragen voor grondgebonden zonnepanelen aan getoetst worden. De strekking ervan is dat binnen bestaand stedelijk gebied de gemeente kan beslissen over grondgebonden zonnepanelen, en buiten dat gebied wil de provincie onder voorwaarden meewerken aan initiatieven. De provincie nodigt mensen uit om in gesprek met hen te gaan over de (on)mogelijkheden. Het gemeentelijk beleid in de bestemmingsplannen geeft alleen ruimte voor het bouwen van zonnepanelen voor eigen gebruik binnen een bouwblok van bijvoorbeeld een woning. Gelet op de ontwikkelingen in de maatschappij en de concrete initiatieven voor toepassing van zonnepanelen in Midden-Drenthe heeft de gemeente dit bestaande beleid heroverwogen. Zonneladder hierin meer een toetsingskader dan een voorkeursvolgorde.	Zonnepanelen staan, afhankelijk van de uitvoering, veelal op enige hoogte van de grond en meestal is er ruimte tussen de rijen panelen. Waar mogelijk kan men de grond dubbel gebruiken. Of en hoe dit gebeurt, moet men inzichtelijk maken

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Tynaarlo	Programma duurzaamheid Tynaarlo 2020-2030	<p>We zetten de eerste stappen in de (volgende) transitie van energiebronnen. Niet langer gebruiken we fossiele energiebronnen om in onze energiebehoefte te voldoen, maar stap voor stap gaan we over naar de opwek van energie uit hernieuwbare bronnen, zoals zon en wind. Het jaar 2017 is het meest recente jaar waarvoor alle statistieken over het energiegebruik in gemeente Tynaarlo compleet zijn. In 2017 bedroeg het totale energieverbruik in Tynaarlo 2.690 TJ. 1.218 TJ van deze totale energievraag kwam vanuit de vraag naar warmte en 447 TJ kwam vanuit de vraag naar elektriciteit. De warmte werd voor 91% geleverd door verbranding van fossiel aardgas en de elektriciteit werd voor 57% geleverd uit fossiele energiebronnen</p> <p><i>In 2019 zijn in de gemeente Tynaarlo zowel het grootste drijvende zonnepark van Europa, als het grootste zonnepark op een Europese luchthaven geopend. Ontwikkelingen waar we trots op zijn.</i></p>	<p>Tynaarlo wil dat de inpassing van de energietransitie in de leefomgeving voor haar inwoners zo acceptabel mogelijk plaatsvindt en dat de (economische) kansen die de energietransitie met zich meebrengt zoveel mogelijk worden benut. Daarom willen we lokale initiatieven zoals die van energiecoöperaties stimuleren en een impuls geven. Opbrengsten van projecten vloeien (deels) terug naar de dorpen en lokale gemeenschappen, zodat ter plekke geïnvesteerd kan worden in leefbaarheid.</p> <p>In de op te stellen Omgevingsvisie wordt beschreven hoe hernieuwbare energie ruimtelijk kan worden ingepast in onze gemeente. Daarbij worden afwegingen gemaakt met andere ruimtelijke opgaves. Het kan nodig zijn om dit beleid op hoofdlijnen verder uit te werken en daartoe uitgangspunten en spelregels op te stellen voor een goede landschappelijke en maatschappelijke inpassing van hernieuwbare energieprojecten. Ook hier zal CO2-reductie leidend zijn in de afweging.</p>	Niet benoemd
Hoogeveen	Afwegingskader zonne-energie Hoogeveen	Het benutten van zonne-energie kan hier een belangrijke bijdrage aan leveren. In de gemeente Hoogeveen zijn veel mogelijkheden voor de opwekking van zonne-energie. Om het beleid voor het opwekken van zonne-energie inzichtelijk te maken, wordt een driesporenbeleid gehanteerd.	<p>Zonneladder:</p> <p>Werken met verschillende sporen</p> <p>De beleidsinzet en voorkeur gaat uit naar het zoveel mogelijk benutten van het beschikbare geschikte dakoppervlak (spoor 1) en bebouwd gebied (spoor 2) voor zonne-energie. Daarnaast wordt ook ruimte geboden voor de ontwikkeling van zonneparken buiten bebouwd gebied (spoor 3). Gezien de urgente en omvangrijke opgave is het noodzakelijk tegelijk op alle drie sporen in te zetten.</p>	Binnen het bebouwd gebied is ruimte voor grondgebonden zonnepanelen op braakliggende of onbenutte terreinen binnen de kern Hoogeveen en er is ruimte voor (niet grondgebonden) zonnepanelen als sprake is van multifunctioneel ruimtegebruik.
Aa en Hunze	beleidskader zonne-energie	Gemeente Aa en Hunze wil ruimte bieden en richting geven aan initiatieven voor het opwekken van zonne-energie. In de gemeente zijn er verschillende initiatieven voor de realisatie van fotovoltaïsche panelen (PV-panelen) op daken en grond. De gemeente Aa en Hunze heeft in haar geactualiseerde duurzaamheidsvisie Buitengewoon Duurzaam, vastgesteld op 2 maart 2017, de ambitie gesteld om de CO2 uitstoot in 2025 ten opzichte van 2010 te willen halveren. Het opwekken van duurzame energie, door bijvoorbeeld zonnepanelen, speelt een belangrijke rol in het halen van de gestelde doelstelling in de duurzaamheidsvisie. Uitgangspunt voor de gemeente hierbij is, dat de realisatie van zonnepanelen geen afbreuk mag doen aan de waardevolle landschappen en ruimtelijke kwaliteit in Aa en Hunze.	<p>Zonneladder:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Gebouwbonden; zon op dak 2. Grondgebonden; zon op maaiveld, in stedelijk gebied. 3. Grondgebonden buiten stedelijke gebied; Initiatieven met maatschappelijk draagvlak. 	De gemeente Aa en Hunze wil in principe medewerking verlenen aan initiatieven die geen extra ruimtebeslag tot gevolg hebben. Onderdeel hiervan is meervoudig ruimtegebruik.
Noordenveld	Beleidskader energieprojecten in het landschap (2020)	<p>De gemeente Noordenveld wil klimaatneutraal zijn in 2040. Dat zijn we nu nog niet. Daar moeten we nog veel voor doen. Eén van die dingen is energie besparen en duurzaam opwekken.</p> <p>Met alleen zonnepanelen op daken halen we onze duurzame doelen niet. We moeten op zoek naar manieren om energie op te wekken in het landschap. Dat willen we een op goede en verstandige manier doen.</p>	<p>Zonneladder</p> <p>Trede 1: Pauzelandschappen als: geluidswallen, onbebouwde bedrijventerreinen, zandwinplassen, vuilstortlocaties, enzovoorts. In de omgeving van de snelweg.</p> <p>Trede 2: Landbouwgebieden met weinig waarde voor landbouw of recreatie. Bufferzones tussen natuur- en landbouwgebieden.</p> <p>Trede 3: Coulissenlandschap; Kleinschalig landschap; Beheergronden; Beekdalen.</p>	Meervoudig ruimtegebruik betekent dat verschillende functies binnen een project samen gaan. Naast de opwekking van duurzame energie kan dat een natuurfunctie zijn (zie ecologische meerwaarde). Maar ook recreatie, (extensieve) vormen van veehouderij of bijvoorbeeld een parkeerplaats.

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Groningen				
Groningen	Groenplan Groningen Vitamine G (nuni 2020)	Omdat we ervoor hebben gekozen om in 2035 energieneutraal te zijn, hebben we een aanzienlijke opgave voor het bouwen van zonne-energiecentrales binnen de gemeentegrenzen. We ontkomen er niet aan om naast het benutten van alle daken ook zonne energie via veldopstellingen op te wekken. Alleen zo kunnen we onze doelstelling realiseren. Er liggen zoekgebieden bij Westpoort en omgeving, infrabundel Zuidoost, Meerstad en omgeving, rondom Ten Boer en omgeving Reitdiep.	Zonneladder: er is plek voor grote en kleine zonneparken, maar niet overal: we passen het principe van de zonneladder toe. Deze wordt niet locatie specifiek toegelicht.	Zonneparken kunnen concurreren met ander ruimtegebruik en moeten hun plek in de ontwikkeling van het stedelijk en landelijk gebied verdienen; dubbel ruimtegebruik en slimme combinaties zijn essentieel: ontwerp met meerwaarde en koppelkansen. - In Noordenveldse Kwaliteitsgids zijn belangrijke ruimtelijke karakteristieken beschreven, zoals dat het zonnepark moet passen binnen schaal van het landschap.
	Beleidsnotitie zonneparken gemeente Westerwolde (2019)	De beleidsnotitie zonneparken en kleine windmolens is een aanvullende uitwerking op visiedocument 'Westerwolde samen verduurzamen' Westerwolde spreekt zich in haar duurzaamheidsvisie uit om volledig energieneutraal te willen zijn in 2035. Dit is 15 jaar eerder dan de provincie Groningen zichzelf ten doel stelt. Deze keuze maakt Westerwolde omdat ze voldoende ruimte heeft om de opgave zelf te realiseren en bovendien blijkt dat de markt interesse toont om duurzame energie mogelijk te maken in het gebied.	Niet specifiek benoemd	Meervoudig ruimtegebruik betekent dat naast het opwekken van energie het zonnepark nog een tweede functie heeft. Westerwolde geeft voorkeur aan deze zonneparken met koppelkansen op het gebied van economische kansen/werkgelegenheid, educatie, recreatie, natuurontwikkeling en innovatie. Voorbeelden van meervoudig ruimtegebruik en het opwekken van zonne-energie zijn: landschappelijke inpassing met hoogblijvende agrarische gewassen of een voedselbos, een combinatie met schaduwminnende gewassen, scharrelkippen/schape onder de panelen, panelen op water(berging) of een zonnepark als buffer in/nabij natuur.
	Beleidsvaluatie Zonneparken en kleine windmolens Westerwolde (2022)	Voor de opwek van duurzame energie door middel van zonnepanelen in het landschap is in het beleidskader een ambitie opgenomen van 1.800 TJ per jaar. Er zijn inmiddels drie zonneparken gerealiseerd of in aanleg (576 TJ) en vier parken vergund (702 TJ). Drie parken zijn bezig met de maatwerkprocedure en kunnen conform het bestaande beleid verder met dit proces (630 TJ). Als al deze projecten daadwerkelijk worden gerealiseerd leidt dit tot de opwek van 1.908 TJ duurzame energie per jaar. Wel is de realisatie van een aantal projecten nog onzeker, bijvoorbeeld vanwege het grenstraktaat. In de beleidsperiode is in twee gevallen het aanvraagproces beëindigd waarvan één keer vanwege een gebrek aan draagvlak in de omgeving.	Zonneladder: De natuur en milieufederaties hebben een handreiking voor een afwegingskader voor de keuze van locaties voor zonne-energie opgesteld. Binnen de zonneladder bestaat een trapsgewijze voorkeur voor de ontwikkeling van zonneparken op locaties die van minder maatschappelijk belang zijn. Bijvoorbeeld de ontwikkeling van een zonnepark op een oude vuilstort, of op infrastructurele werken en op daken. Tegenover locaties die van belang zijn, waarbij zorgvuldig moet worden ingepast, bijvoorbeeld langs dorpen of op waterbergingen. Op landbouwgrond wordt voorgesteld om alleen grootschalige enkelvoudige parken 8 te realiseren. Voor meer informatie over de zonneladder en een aantal concrete voorstellen voor de uitwerking hiervan zie de website van Natuur en Milieufederaties (NMF). Deze handreiking is door de nationale overheid overgenomen en is verder uitgewerkt en heet voorkeursvolgorde zon-pv (zonnepanelen).	Meervoudig ruimtegebruik. Meervoudig ruimtegebruik betekent dat een zonnepark naast het opwekken van energie ook andere functies heeft. Bijvoorbeeld, landschappelijke inpassing met hoogblijvende agrarische gewassen of een voedselbos, een combinatie met schaduwminnende gewassen, scharrelkippen of schape onder de panelen, panelen op water of waterbergingengebieden of een zonnepark als buffer nabij natuur.
Oldambt	Programma zon en wind 1.0 (2020)	Gemeente Oldambt stimuleert de energietransitie en zet in op duurzaamheid. Ons energieverbruik moet omlaag en we moeten overstappen naar duurzame vormen van energie. De gemeente wil voor de opwekking van duurzame energie gebruik maken van zonnevelden en (kleine) windmolens. In de gemeentelijke Omgevingsvisie van 2017 is vastgelegd dat we mee willen werken aan 100 hectare zonnevelden tot 2030. De ruimte die we in dit Programma zon en wind bieden aan de ontwikkeling van zonneparken is in eerste instantie beperkt tot 100 hectare. Bij hoge uitzondering kan daar met goedkeuring van de gemeenteraad van worden afgeweken.	Zonneladder: 1: Zon op dak 2: Ruimte en steun lokale initiatieven (bottom-up) 3: Grootschalige ontwikkeling We willen zorgvuldig omgaan met de ruimte in onze gemeente. Dit doen we door gebruik te maken van de zonneladder. De zonneladder werkt met drie treden, die helpen bij het vinden van een geschikte locatie voor de opwek van zonne- of windenergie. De zonneladder geeft een voorkeursvolgorde aan. De bedoeling van de zonneladder is om in eerste instantie zoveel mogelijk daken te benutten voor het opwekken van zonne-energie en daarna de beschikbare ruimte in stedelijk gebied. Met een stevige inzet op deze locaties kunnen we de klimaatdoelen niet halen. Daarom zijn in Oldambt ook grootschalige ontwikkelingen onvermijdelijk.	Voor alle inpassingen is maatwerk nodig. Zo kijken we onder andere hoe een zonnepark wordt ingepast in het landschap. En of het bestaande landschap wel kan worden aangepast. Dubbel gebruik van gronden, zoals bijvoorbeeld agrarisch gebruik onder de zonnepanelen, behoort tot de mogelijkheden.

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Groningen	Beleid zonneparken in Midden-Groningen (2019)	De gemeente Midden-Groningen wil de overstap naar duurzame energiebronnen maken. De gemeente richt ze zich op meerdere vormen van duurzame energie; zonne-energie, windenergie, warmtekoudeopslag, enz. Het voorliggende beleid gaat specifiek in op tijdelijke zonneparken met grondgebonden panelen of panelen op het water. De gemeente ontvangt veel aanvragen en verzoeken vanuit de samenleving en van marktpartijen voor de aanleg van zonneparken. Er is behoefte aan een beleidskader om deze initiatieven te reguleren en de aanleg van zonneparken in goede banen te leiden. Gebiedsvisie Om zonneparken in het buitengebied mogelijk te maken is op basis van het provinciaal beleid een gebiedsvisie noodzakelijk. Het Beleid Zonneparken in Midden-Groningen is hiervan de uitwerking. Op basis van deze visie kunnen zonneparken voor maximaal 30 jaar worden toegestaan in het landschap. Daarmee zullen zonneparken gevolgen hebben voor de beleving van het landschap door omwonenden en recreanten. De besluitvorming over zonneparken vraagt daarom een zorgvuldige afweging met aandacht voor een goede maatschappelijke en landschappelijke inpassing.	Zonneladder: Zonneladder vanuit landelijk beleid wordt benoemd. Deze wordt niet direct benoemd in het gemeentelijk beleid, maar eigenlijk wel toegepast onder de naam van zorgvuldig ruimtegebruik. 1. Zon op dak 2. Benutten ruimte in stedelijk gebied 3. Ruimte en steun aan lokale initiatieven 4. Bundeling van grootschalige zonneparken 5. Dubbelgebruik in verschillende gronden	We moedigen dubbelgebruik van de gronden aan. Denk bijvoorbeeld aan de teelt van gewassen onder de zonnepanelen of aan een combinatie van natuur en energieopwekking.
Westerkwartier	Visie hernieuwbare elektriciteit in de gemeente Westerkwartier (2019)	De gemeente Westerkwartier maakt ruimte voor de inpassing van Hernieuwbare Elektriciteit productie op haar grondgebied. De gemeente stelt hiervoor kaders op om initiatieven te kunnen toetsen. Consequentie van deze kaders is het uitsluiten van grote delen van haar grondgebied voor de productie van hernieuwbare elektriciteit, deze keus is een rechtvaardiging van de bestaande ruimtelijke kwaliteit.	Zonneladder: Zonneladder wordt niet specifiek benoemd. Wel gebruik van tredes dat lijkt op een zonneladder. De ruimte die de gemeente Westerkwartier maakt voor 'Hernieuwbare elektriciteit' kent meerdere treden! Bij de treden kleinschalig hanteren we het principe 'ja, mits'. Bij de trede grootschalige hanteren we het principe 'nee, tenzij'. Bij het niet kunnen realiseren van de kleinschalige initiatieven neemt de druk op de grootschalige toe, om dit te kunnen beoordelen vindt er gedurende de looptijd van de visie, actieve monitoring plaats. Voor kleine zon (en wind) initiatieven geldt: -Stimuleer zon op dak, realiseren van 101 GWh -Stimuleren zonnevelden die inpasbaar zijn in omgeving Voor grootschalige projecten geldt: -Westerkwartier verleent geen medewerking aan grootschalige initiatieven die niet gekoppeld zijn aan de 'schaal bij schaal' van een dorp, met uitzondering van de concentratiegebieden.	Meervoudig ruimtegebruik betekent dat naast het opwekken van energie de locatie nog een tweede of derde functie heeft. Westerkwartier geeft voorkeur aan deze zonnevelden of windmolens met koppelkansen op het gebied van economische kansen en of werkgelegenheid, educatie, recreatie, landschaps- en natuurontwikkeling en innovatie.
Eemsdelta	uitgangspunten 'Ruimte voor Energie' (Ruimte voor Energie, wordt momenteel geëvalueerd en daarna vernieuwd)	Niet meer op land, wel zon op dak. uitgangspunten: De opgave wordt niet afgewenteld in naar andere gemeenten en wordt ook niet uitgesteld: er moeten nu al stappen worden gezet. De ruimtelijke gevolgen van het opwekken van duurzame energie worden waar mogelijk beperkt gehouden. De verduurzamingsopgave wordt met en voor de inwoners gerealiseerd.	Zonneladder: Aangevuld met aansluit-eisen, business-case vergelijkingen. Verhouding vraag en aanbod in beeld.	Geen rekening mee gehouden. Het belangrijk dat 'juridische ruimte' wordt gezocht in tijdelijke functieverandering(en)?

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Gelderland				
Lochem	Beleidskader kleinschalige zonne-energie (2022)	Dit beleidskader is gericht op het mogelijk maken van zon op dak, kleinschalige zonne-installaties, kleinschalige zonneparken op of direct aan agrarische erven en kleinschalige collectieve zonneparken. Het geeft ruimte aan inwoners(-collectieven) en lokale ondernemers om het eigen energieverbruik te verduurzamen. De opgewekte elektriciteit is bedoeld voor zowel eigen gebruik als voor netlevering. Kleinschaligheid en lokale ontwikkeling is de basis van dit beleidsdocument. Daarbij maken we onderscheid tussen kleinschalige particuliere initiatieven en kleinschalige collectieve initiatieven.	Zonneladder: Wat betreft de verschillende toegestane type projecten is er een voorkeursvolgorde conform de zonneladder.	Meervoudig ruimtegebruik wordt als een pré beschouwd.
West-Betuwe	Beleidskader zonneparken West-Betuwe (2020)	De gemeente West Betuwe staat voor een grote opgave: transitie naar energieneutraliteit. Opwekking van duurzame energie met behulp van de zon zal daaraan een belangrijke bijdrage moeten leveren. Naast het zoveel mogelijk benutten van geschikte dakoppervlakken, zal ook de aanleg van een fors aantal hectares zonneparken noodzakelijk zijn. De afgelopen periode zijn door inwoners of bedrijven een aantal verzoeken ingediend voor de aanleg van zonneparken. Om deze verzoeken te kunnen beoordelen, ontbrak het aan een beleidskader. Doel van dit beleidskader is om sturing te geven aan de totstandkoming van zonneparken. De reeds ingediende verzoeken, met eventuele aanpassingen, en nieuwe verzoeken kunnen worden getoetst met behulp van het beleidskader.	Zonneladder: Toetsingscommissie waarbij op 1 locatie staat. De thema's 1 t/m 3 hebben een sterke relatie met de zonneladder maar zijn voor praktische werkbaarheid in dit toetsingskader over drie thema's onderverdeeld. Trede 1: No regret locaties (daken, gevels, en infra) Trede 2: Voorkeurslocaties(bermen van wegen, spoorwegen en waterstaatswerken. Trede 3: Ontwikkelgebieden (bv bedrijventereinen) Trede 4: Gevoelige locaties Trede 5: Uitgesloten locaties	Gebruik van een puntensysteem. Meervoudig ruimtegebruik geeft meer punten aan een potentiële locatie als een enkelzijdig gebruik.
Culemborg	Programma energietransitie 2021-2025	We kijken de komende vijf jaar of we ook andere vormen van energie kunnen gebruiken dan alleen wind- en zonne-energie. Denk bijvoorbeeld aan waterstof, de kracht of de warmte van water of de warmte van de aarde. Ook onderzoeken we of er een techniek komt om alle schone energie op te slaan. Het aanbod van groene en schone energie wisselt erg. Zonnepanelen wekken overdag en in de zomer veel energie op, maar 's nachts en in de winter juist niet. En windmolens staan stil als het niet waait en wekken dan geen elektriciteit op. Verder moeten we ontdekken welke veranderingen nodig zijn in het elektriciteitsnet. Daarover praten we met netbeheerder Liander.	Niet specifiek op de website te vinden	Niet specifiek op de website te vinden
Lingewaard	Beleidskader zonne-energie (2019)	Algemeen: Bereiken energieneutraal in 2050. Op korte termijn de gestelde doelen voor 2020 en 2023 halen. Voor 2030 zijn aanvullende projecten nodig. In het beleid wordt ruimte gegeven aan de markt voor de ontwikkeling van zonneparken.	Niet specifiek benoemd. Voor zonne-energie wordt gebouw-gebonden opwek van zonne-energie gestimuleerd. Zonneparken alleen toestaan in bepaalde 'zoekzones' die in 2017 zijn vastgesteld.	Bij dubbelgebruik blijft de originele functie van de ruimte en wordt deze gecombineerd met de opwek van zonne-energie. Dubbelgebruik is vaak ventief en maatwerk. Het is daarom lastig om hier vooraf kaders voor stellen. Daarom willen we eerst graag het gesprek aangaan om de mogelijkheden voor dubbelgebruik te onderzoeken en de enselijkheid te toetsen. Daarnaast de voorwaarde dat zonnepark voorzien dient te worden van een degelijke ruimtelijke inpassing.

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Zevenaar	Toets- en afwegingskader grootschalige duurzame energieopwekking (2020)	Ook de gemeente Zevenaar heeft haar verplichtingen in deze opgave en heeft haar ambities vastgesteld. In het coalitieakkoord 2018 – 2022 'Vernieuwend Verder' heeft de gemeente Zevenaar vastgelegd dat zij in 2040 energie neutraal wil zijn. Om deze ambitie te kunnen realiseren, is het van belang om vormen van duurzame energievoorzieningen mogelijk te maken.	Zonnepanelen zijn een belangrijke bron om elektriciteit op te wekken. Een groot voordeel is dat zonnepanelen op verschillende manieren zijn toe te passen. Zonnepanelen kunnen zowel op daken en aan gevels als op de grond worden geplaatst. Ook de schaalgrootte van zonnepanelen is zeer divers van enkele panelen tot grote zonneparken van tientallen hectares. Het totale oppervlak aan geschikte daken (voor grootschalige opwek) is te klein om te kunnen voorzien in de verwachte energiebehoefte in 2040. Dit wordt onder meer veroorzaakt doordat de draagkracht en het onderhoud van veel bedrijfsdaken niet voldoende is voor de plaatsing van zonnepanelen. Ook schaduw van bomen en gebouwen en noord-zuid oriëntatie van daken spelen hierbij een rol. Naast realiseren van zonnedaken zijn zonneparken (plaatsing op de grond) daarom noodzakelijk.	Zonneparken en windturbines kunnen een grote claim leggen op gronden geschikt voor andere doeleinden. Locaties met initiatieven waar meervoudig en/of slim ruimtegebruik bij het zonnepark of windturbines is toegepast, vindt de gemeente daarom kansrijk. Onder meervoudig ruimtegebruik wordt het volgende verstaan: Een initiatiefnemer combineert actief 2 functies, waarbij meerdere doelen worden nagestreefd. De eerste functie is daarbij al bestaand. Voorbeelden hiervan zijn: zonnepanelen boven parkeerterreinen en zonnepanelen in combinatie met landbouw/fruitteelt/veeteelt.
Tiel	Duurzaamheid, een keuze of plicht? (2021)	De gemeente Tiel heeft geen vastgesteld duurzaamheidsbeleid. De gemeente Tiel reageert en acteert op regionale en landelijke ontwikkelingen zonder hierover een eigen visie te hebben gevormd. Initiatieven zijn ad hoc en niet gebaseerd op een eigen beleid.	niet benoemd	niet benoemd
Winterswijk	Zonneparken – procesmatige, ruimtelijke en sociale inpassing' (2018)	Een stappen plan, met 6 stappen om tot een eerste check tot aan vergunningverlening.	Zonneladder: Gemeente Winterswijk wil in 2030 energieneutraal zijn. We zetten de komende tijd volop in op energie besparen en het toepassen van zonne energie. Als het om zonne-energie gaat onderscheiden we grofweg drie vormen, namelijk: 'zon op daken', 'zon op erven' en 'zon als park'. Zonnepanelen op daken en erven heeft onze voorkeur. We hebben echter vastgesteld dat aanvullend ook minimaal 50 hectare 'zon als park' nodig is.	Optimaliseren van efficiënt ruimtegebruik zoals een hoge productiecapaciteit per oppervlakte en mogelijkheden voor dubbel grondgebruik.
	Handreiking Zonneparken Winterswijk	Handreiking moet hen inspiratie en helderheid bieden over hoe om te gaan met participatie en het landschap en welke stappen te zetten zijn.	Niet specifiek een zonneladder, maar wel een opgestelde zonnwijzer. Deze zonnwijzer stelt bepaald vereisten op waaraan voldaan moet worden voor de plaatsing van een zonnepark.	Meervoudig ruimtegebruik wordt meegenomen in de zonnwijzer onder de vereiste maatschappelijke meerwaarde.
Barneveld	De Barneveldse zonneladder (2019)	Deze zonnevisie beschrijft de kaders voor initiatieven met zonnepanelen in de gemeente Barneveld in de vorm van een zogenaamde 'zonneladder'. Algemene doelstelling is dat in 2030 in Barneveld 650.000 zonnepanelen liggen die in 12 % tot 15 % van de energiebehoefte voorzien. De marge van 3 % is afhankelijk van het succes van de energiebesparingsmaatregelen die de gemeente nadrukkelijk wil stimuleren naast vormen van duurzame opwekking. Met name zon op dak wordt door de gemeente actief gestimuleerd, onder andere door steun aan de lokale energie coöperaties. Voor de aanleg van zonnevelden zijn met behulp van de zonneladder voorwaarden opgesteld waaraan initiatieven moeten voldoen. Tot slot besteedt de zonnevisie aandacht aan het afvalstadium van zonnepanelen en de noodzaak en mogelijkheden voor energie opslag binnen de gemeente	Zonneladder: Trede 1: Daken parkeerplaatsen en infrastructuur Trede 2: Erven in het buitengebied Trede 3: Percelen met agrarische bestemming (hierbij zijn aanvullende voorwaarden van belang, bv voldoende licht voor ondergrond en uit het zicht van omwonenden Trede 4: Percelen met agrarische bestemming langs waterlopen en natuurgebieden. Trede 5: Geen zonnevelden in GNN en Natura2000 gebieden.	Meervoudig ruimtegebruik is een criteria waaraan getoetst wordt. Meervoudig ruimtegebruik draagt hierin bij met 10 punten (max aantal=60, minimaal te halen om initiatief te accepteren=40).
Bronckhorst	Verrijkte Routekaar Energieneutraal Bronckhorst 2030	Het einddoel dat Bronckhorst voor ogen heeft, is eenvoudig uit te leggen: In 2030 wekken we net zoveel duurzame energie op als dat we in totaal aan energie verbruiken. In elke mogelijke energiemix komt naar voren dat het overgrote gedeelte van de duurzame opwekking afkomstig zal moeten zijn van zonne- energie. Waar mogelijk maken we de koppeling met asbestsanering. Met de provincie overleggen we over extra subsidie onder voorwaarde van plaatsing zonnepanelen.	Zonneladder: Voor een goede inpassing van zonne-energie met aandacht voor natuur en landschap passen we de Constructieve Zonneladder toe. Initiatieven op hogere treden (zon op dak, langs infrastructurele werken) pakken we sneller en intensiever aan.	Initiatieven met dubbelfuncties hebben de voorkeur.

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Neder-Betuwe	KlimaatNota (2021)	Op basis van een tender hebben we in 2019 een vijftal voorstellen van particuliere initiatiefnemers geselecteerd om uit te werken tot concrete plannen. Van deze vijf voorstellen zijn twee grondgebonden zonneparken geheel ontwikkeld. Beide parken beschikken over een omgevingsvergunning en worden in de nabije toekomst gerealiseerd. Ze beslaan een oppervlakte van netto 15,5 hectare aan zonnepanelen. De jaarlijkse energieopbrengst bedraagt circa 87 TJ. Van de overige drie is één voorstel nog in ontwikkeling. Omdat dit een lopend initiatief is wordt het voorstel beoordeeld op basis van het beleid uit de Klimaatnota 2018-2023. Van een ander voorstel is duidelijk dat deze niet wordt gerealiseerd. Het laatste voorstel is door de initiatiefnemer teruggenomen in verband met maatschappelijke weerstand.	Bij de ruimtelijke beoordeling en afweging van deze optie gelden de volgende overwegingen: <ul style="list-style-type: none"> • Zonneparken op land zijn uitsluitend toegestaan bij de bestaande of toekomstig te plaatsen windturbine projecten zoals aangegeven op de kaart 'zoekgebieden zonen windenergie'. Solitaire zonneparken op land worden uitgesloten. • Bij zonneparken op land dient sprake te zijn van dubbelgebruik van de grond. Daarbij kan gedacht worden aan bijvoorbeeld gewasbescherming voor de teelt van zacht fruit, een combinatie met bestaande kunstwerken zoals geluidschermen en/of een beeldende vorm van het park met recreatieve en toeristische meerwaarde. • De oppervlakte van zonneparken op land dient te passen binnen de schaal van het landschap. Tevens dient sprake te zijn van een goede landschappelijke inpassing. • Zon op water is in principe overal toegestaan, max 50% van de wateroppervlakte bedekt met zonnepanelen & zo plat mogelijk op het water liggen & ecologische meerwaarde wordt gerealiseerd. 	Bij zonneparken op land dient sprake te zijn van dubbelgebruik van de grond. Daarbij kan gedacht worden aan bijvoorbeeld gewasbescherming voor de teelt van zacht fruit, een combinatie met bestaande kunstwerken zoals geluidschermen en/of een beeldende vorm van het park met recreatieve en toeristische meerwaarde.
Zutphen	Bezig met opstellen van afwegingskader wind- en zonne-energie	De ontwikkeling van zonnevelden mogelijk maken, in samenspraak met de omgeving én met voldoende waarborg van de kwaliteiten van het gebied. Bijdragen aan de energietransitie conform de afspraken in het Klimaatakkoord. In het coalitieakkoord staat dat wij zoveel als mogelijk zonne-energie opwekken met zonnepanelen op daken, maar met alleen zonnepanelen op daken halen we onze doelen uit de vastgestelde Regionale Energie Strategie (2021) niet. Wil de ontwikkeling van zonnevelden mogelijk maken, met voldoende waarborg voor landschappelijke inpassing en maatschappelijke acceptatie. Ook een volwaardige deelname van inwoners bij initiatieven hoort daarbij, zowel in het proces als financieel. Daarom heeft de gemeenteraad van Zutphen op 11 oktober 2021 unaniem ingestemd met het opstellen van een "Afwegingskader wind- en zonne-energie". Er is een ontwerp afwegingskader zon op land met criteria en spelregels voor de ontwikkeling van zonneparken >5 hectare. Dit kan maar op twee plekken in de gemeente, dit plan is dan ook gebied specifiek. Naar verwachting wordt deze in juni 2023 vastgesteld.	Zonneladder: De zonneladder is bedoeld als voorkeursvolgorde. Dus naarmate een landschapstype of locatie minder de voorkeur heeft, moet aan meer voorwaarden worden voldaan. Deze voorwaarden zijn in de gemeente Zutphen vertaald in een afwegingskader zon op land met criteria en spelregels. De zonneladder is niet bedoeld als een voorwaardelijke volgorde; dus niet eerst alle ja mogelijkheden voordat je naar ja-mits gaat. De gemeente Zutphen zet actief in op duurzame en innovatieve energiebronnen.	De uitwerking van dit standpunt is opgenomen in het afwegingskader. Het afwegingskader vraagt namelijk om niet alleen een zonneveld te realiseren, maar ook een meerwaarde te creëren als multifunctioneel gebruik voor de omgeving. Per locatie is omschreven hoe deze meerwaarde eruit kan zien, denk aan recreatie of natuurontwikkeling.
Utrecht				
Montfoort	Toets en afwegingskader duurzame energie opwekking (2021)	De gemeente Montfoort volgt de ambitie van het Rijk en wil in 2040 een vrijwel energie- en klimaatneutrale gemeente zijn. Tot 2030 zien we hiervoor voornamelijk mogelijkheden in zon en windenergie. De gemeente Montfoort wil in 2030 50% van de eigen verwachte elektriciteitsbehoefte van 2040 duurzaam opwekken. Dit komt neer op 43,8 GWh, wat ongeveer gelijk is aan de elektriciteit dat geproduceerd wordt met 2,5 grote windturbines (5,6 MW; 240 meter) of 4 middelgrote windturbines (3,6 MW; 150 meter) of 52 hecare zonnevelden op zuidzijde. Verdeling tussen zon en wind moet nog gemaakt worden.	Zonneladder: De afwegingsprincipes van de NOVI leiden tot een voorkeur voor zonnepanelen op daken en gevels van gebouwen. Het inpassen op daken en gevels draagt niet alleen bij aan het combineren van functies. Omdat hier al sprake is van bebouwing zal het introduceren van zonnepanelen op deze plekken doorgaans minder invloed hebben op de kenmerken of identiteit van een gebied. Vanuit diezelfde principes hebben daarna onbenutte terreinen in bebouwd gebied de voorkeur.	Niet benoemd

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Oudewater	Afwegingskader duurzame energie opwekken in Oudewater (2021)	<p>Om in Oudewater invulling aan te geven aan het Klimaatakkoord is het 'Uitvoeringsplan Energietransitie Oudewater' vastgesteld. In dit uitvoeringsplan is opgenomen dat gemeente Oudewater in samenspraak met haar inwoners een afwegingskader wil opstellen. Hiermee bepalen we welke uitgangspunten gelden voor de inpassing van duurzame energie opwekking (bijvoorbeeld met zonnenvelden en windturbines).</p> <p>We weten dat we duurzame energie moeten gaan opwekken. Dit heeft effect op de leefomgevingen het landschap. Aan de andere kant biedt het ook kansen voor Oudewater, zoals bijvoorbeeld mogelijke opbrengsten uit financiële deelname in projecten. Om samen te bepalen hoe Oudewater kan bijdragen aan de landelijke klimaatopgave, zijn we met inwoners in gesprek over de manier waarop we duurzaam energie gaan opwekken en wat we hierbij belangrijk vinden.</p> <p>De bijdrage van gemeente Oudewater aan de RES U16 is 19 GWh, hetgeen gelijk is aan 50% van het eigen elektriciteitsverbruik. Een belangrijk deel hiervan zal moeten worden opgewekt met behulp van grondgebonden zonnenvelden.</p>	<p>Zonneladder:</p> <p>Trede 1: Zon op dak Trede 2: Zon op infrastructuur Trede 3: Zon op veld</p> <p>Het inpassen van een zonnenveld blijft altijd een locatiespecifieke aangelegenheid.</p>	<p>Er moet bij grootschalig zon een combinatie worden gemaakt met minimaal één van de thema's die in de betreffende zone spelen, zoals recreatie, natuurontwikkeling, waterbeheer, bodemdaling, landschapsversterking etc.</p> <p>Andere voorwaarden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rekening houden met bodembederf, vooral in zones van droogte en bodemecologie onder druk staat. - De maximale hoogte voor zonnenvelden is 1,5 m., uitzondering 2,5 m. - In gebiedsproces afspraken zijn gemaakt over zichtlijnen van omwonenden, passanten en recreanten. - aandacht voor de structuur van het onderliggende landschap en aan de randen van het zonnenveld. Afscheidingen kunnen gemaakt worden door wallen, lage begroeiing, sloten of hekwerken en moeten zoveel mogelijk bijdragen aan de inpassing in de structuur van het landschap.
Ronde Venen	Beleidskader kleinschalige zonnenvelden voor eigen elektriciteitsgebruik 2020	<p>De gemeente De Ronde Venen wil in 2040 klimaatneutraal zijn. Naast besparing en windenergie is zonne-energie een belangrijke energiebron om tot klimaatneutraliteit te komen. Zonne-energie kan grootschalig worden opgewekt met zonneparken.</p> <p>Het beleid gaat over zonnepanelen in veldopstellingen die komen naast de plaatsing van panelen op gebouwen. Of om plaatsing van panelen die (gedeeltelijk) niet op gebouwen kunnen worden geplaatst. De oppervlakte van het veld is maximaal 350 m². De opgewekte elektriciteit is bedoeld voor eigen gebruik van de particulier of het bedrijf.</p>	<p>Zonneladder:</p> <p>Trede 1: Benutting van het dak Trede 2: Vrije ruimte op het erf, binnen het bouwvlak Trede 3: Onbenutte deel buiten het bouwvlak. Trede 4: Uitbreidingsmogelijkheden buiten de bestemming</p>	Zonnepanelen op daken hebben de voorkeur boven zonnepanelen op de grond. En we streven naar zoveel mogelijk dubbel ruimtegebruik.
Wijk bij duurstede	Beleidskader Zonnenvelden: - werkwijze beoordeling principeverzoeken zonnenvelden	<p>Maximaal 60 hectare zonnenveld in het gehele buitengebied in de twee kansrijke gebieden (groen op de kanskaart) is maximaal 40 hectare aan zonnenvelden toegestaan per gebied in gebieden met beperkte kansrijkheid (oranje op de kanskaart) is maximaal 10 of 15 hectare aan zonnenvelden toegestaan de maximale omvang van de zonnenvelden is exclusief de ruimtelijke inpassing aan de buitenzijde van het zonnenveld (zie 'voorwaarden'). Door 60 hectare als bovengrens te stellen voor deze periode, kunnen we ervaren wat dit betekent voor ons landschap.</p>	<p>Zonneladder:</p> <p>Realisatie van zon-op-dak heeft de voorkeur ten opzichte van grondgebonden zonneparken. Wanneer grootgebruikers onvoldoende of geen ruimte hebben op het dak, maar wel op de grond buiten het bouwvlak, dan moet een vergunning worden aangevraagd en het vijf-stappenplan worden doorlopen.</p>	Onder richtlijnen wordt benoemd: 0,5 – 3 meter hoog kan toegestaan worden in geval van dubbel ruimtegebruik of op plekken naast hoogbouw.

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Houten	Beleidskader zonnevelden Gemeente Houten	Het doel van dit beleidskader is om bij te dragen aan de opwek van duurzame energie middels de ontwikkeling van kwalitatief hoogwaardige zonnevelden. Door de ontwikkeling van zonnevelden mogelijk te maken dragen we bij aan lokale, regionale en landelijke doelstellingen omtrent de opwek van duurzame energie. Zonnevelden kunnen daarnaast bijdragen aan de kwaliteit van de leefomgeving. Door een goede (landschappelijke) inpassing, oog voor natuur en recreatie, een hoge betrokkenheid van omwonenden en mogelijkheden om (financieel) te profiteren van het zonneveld. Dit beleid geeft de kwaliteitskaders voor de realisatie van zonnevelden.	Zonneveldenbeleid wordt gezien als een belangrijke stap. Er wordt ook ingezet op de opwekking middels zonnepanelen op dak. Verder wordt geen voorkeursvolgorde geschetst.	Het rekening houden met andere waarden en belangen op het perceel waar het zonneveld komt. Daarnaast kunnen ook andere waarden en belangen gediend worden. Denk aan biodiversiteit, waterberging en recreatie. De (gewenste) hoogte van de panelen hangt sterk samen met het beoogde meervoudige ruimtegebruik op het perceel. Enerzijds is het wenselijk de panelen zo laag mogelijk te plaatsen in verband met de openheid en uitzichten. Anderzijds is het voor meervoudig ruimtegebruik (bijvoorbeeld biodiversiteit of natuurontwikkeling) noodzakelijk dat er voldoende ruimte en licht onder de panelen komt. De beoordeling hierop vraagt om maatwerk. Daarnaast wordt in dit thema ook aandacht besteed aan de landschappelijk inpassing. Uit de burgerpanel meting duurzame energie blijkt dat Houtenaren natuurontwikkeling, educatie en landbouw de meest geschikte functies vinden om zonnevelden mee te combineren. Voor de landschappelijke inpassing is het vooral belangrijk dat het zonneveld niet te opvallend zichtbaar is, of dat er andere belangen beter naar voren worden gebracht en daarmee toegevoegde waarde wordt geleverd. Huidige verkavelingspatronen en zichtlijnen moeten worden meegenomen in het ontwerp van het zonneveld.
Vijfherenlanden	Besluit van de gemeenteraad van de gemeente Vijfheerenlanden houdende regels omtrent samenhangend duurzaamheid (2021)	Met dit samenhangend beleidsplan willen we een kader bieden en richting geven voor de diverse activiteiten op het gebied van duurzaamheid. Dit biedt een fundering voor drie pijlers: 'Energie en verantwoord', 'Circulair en schoon' en 'Klimaatrobuust en biodivers'. Er komen steeds meer zonnepanelen op daken en windturbines, warmte wordt steeds duurzamer geleverd en het gebruik van duurzame brandstoffen neemt toe. Toch wordt slechts 5% van het energieverbruik in onze gemeente duurzaam opgewekt. De gemeente Vijfheerenlanden werkt samen met de gemeenten in de Utrechtse U16 regio om in 2030 de afgesproken 1,8 TWh (6.480 TJ) duurzame elektriciteit op te wekken. Op dit moment (2020) wordt er door drie windmolens in onze gemeente energie duurzaam opgewekt. De opgave om CO2-neutraal te worden is nog enorm te noemen en vraagt om een goede ruimtelijke inpassing. Voor deze inpassing wordt aansluiting gezocht bij de landschapsvisie en de omgevingsvisie.	Niet benoemd	Niet benoemd
Woerden	Afwegingskader grootschalige duurzame energie	Windenergie en zonne-energie zijn als meest kansrijke technieken in het Klimaatakkoord benoemd. Overige technieken, zoals biomassa, kernenergie en waterstof, lagen nog niet voor de hand. Dat kan zijn omdat ze economisch minder interessant zijn, een te lange bouwperiode vragen of omdat de techniek nog niet voldoende is doorontwikkeld. Ze tellen daarom niet mee voor de opgave tot 2030 die het Rijk aan de regio's gegeven heeft. Inmiddels heeft het Rijk aangegeven de mogelijkheden voor kernenergie verder te willen onderzoeken. Dat staat los van de afspraken in de Regionale Energie Strategie.	Kleinschalige opwek gaat over zon op dak tot 15 kWp (ongeveer 50 panelen). Net als veel inwoners heeft de gemeente de voorkeur voor zon op dak. Zon op dak staat dan ook als prioriteit benoemd in het afwegingskader.	Niet benoemd & voorwaarden over: - hoogte van de panelen - rekening houden en voorkomen van bodembedreft (onderscheid in zuid en oost-west geïoriënteerde panelen).

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	titel	doel van het beleid	Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde	stimuleren meervoudig ruimtegebruik
Leusden	Uitnodigingskader zonen windenergie (2021)	De komende jaren moet er meer energie uit duurzame bronnen komen. Niet alleen in Leusden, maar in heel Nederland. Zo zorgen we voor een schoner Nederland en een goede toekomst voor ons en onze kinderen. Hoe en waar energieprojecten voor zonnevelden en windmolens passen in de omgeving, wil Leusden zelf bepalen. Doel: 5 hectare aan zonnepanelen buiten de bebouwde kom op daken, overdekte parkeerplaatsen en langs de snelweg Doel: 10 hectare zonnevelden van maximaal 1 hectare groot aansluitend aan bebouwing, bijvoorbeeld aan de rand van bedrijventerreinen. Maximaal 5 hectare ruimte in het buitengebied, mits goed ingepast in het landschap.	Zonneladder: 1: JA graag, daken huizen bedrijven buitengebied, overdekte parkeerplaatsen, geluidschermen of overkappingen bij snelweg. 2: JA mits, rand van bedrijventerreinen, zones rond de kernen, kleine zonnevelden direct aansluitend op agrarisch bouwblok. 3: NEE tenzij, goed ingepaste locaties in het overige buitengebied buiten de NNN en de kernen van landgoederen, maar inclusief groene contour. 4: NEE nooit, NNN, kernen van de landgoederen met de historische landhuizen.	Niet benoemd
Amesfoort	Beleidskader zonnevelden (2020)	Zorgvuldige inpassing (hoewel er in het huidige college geen draagvlak is voor zonnevelden in welke vorm)	Zonneladder: Zonnepanelen op daken hebben de hoogste voorkeur omdat zij het minste ruimte in beslag nemen. Enkelvoudig ruimtegebruik van zonnepanelen hebben de minste voorkeur. Om de doelstelling voor een CO2-neutrale stad te behalen, is enkelvoudig gebruik niet uit te sluiten. Onderstaand de volgorde van voorkeur voor het plaatsen van zonnepanelen. 1: Op gebouwen 2: Pauzelandschappen en meervoudig ruimtegebruik binnen en aan de rand van stedelijk gebied 3: Meervoudig of enkelvoudig ruimtegebruik landelijk gebied.	Wel rekening mee gehouden, maar geen vastgesteld beleid of doelstellingen. & voorwaarden landschap landschappelijk inpassing is opgenomen in het beleidskader zonnevelden. De volgende ordeningsprincipes worden hierbij gehanteerd: 1: De landschappelijke kenmerken en de ordenende principes (zoals beschreven in bijlage 1) zijn sturend voor de voorgenomen ontwikkeling. 2: Meervoudig ruimtegebruik heeft de voorkeur (bundeling van functies). 3: Bij voorkeur koppeling aan andere ruimtelijke ontwikkelingen en –opgaven. 4: Koppeling van vraag- en aanbod. Zonne-energie opwekken daar waar het ook gebruikt wordt.
Overijssel				
Almelo	Beleidskader stimulering en realisatie en allocatie opwek zonne-energie (zonneladder Almelo) (2018)	In 2023 dient Nederland ten minste 20% van het energieverbruik hernieuwbaar op te wekken. De Zonneladder Almelo spitst zich toe op de opwek en allocatie van hernieuwbare energie met pv panelen (photo-voltaïsche panelen oftewel zonnepanelen) op grote zonnepanelenvelden	Zonneladder: 1: Binnen de bebouwde kom (daken van woningen, daken van bedrijven, bedrijventerreinen). 2: Buiten de bebouwde kom (bestaande bouwvlakken, op daken van bedrijventerreinen, bedrijfskavels). 3: Op maaiveldniveau (gronden aansluitend op bedrijventerreinen aan de rand van de stad, gronden niet in of grenzend aan groene log, gronden niet zijnde natuur, gronden met een agrarische bestemming). Andere gevallen: in gevallen waarin deze regeling niet voorziet treedt het gemeentebestuur in overleg met de initiatiefnemer en belanghebbenden voor een maatwerkoplossing onder voorwaarden.	Zonne-energie is een belangrijke vorm van hernieuwbare energie. Omdat we zuinig en zorgvuldig om willen gaan met de ruimte in Almelo stimuleren we de toepassing van zonnepanelen op en aan woningen en gebouwen in bestaand bebouwd gebied en op bestaande bouwvlakken. Op de korte termijn zal dit echter niet voldoende blijken te zijn om een wezenlijke bijdrage te kunnen leveren aan de energietransitie. Daarom willen we ook buiten de bebouwde kom ruimte bieden voor de aanleg van zonnepanelenvelden. & voorwaarden voor andere gevallen: met inachtneming van de lokale ruimtelijke-, stedelijke- en leefkwaliteit, de natuur- en landschappelijke waarden, de agrarische belangen, de geldende wet- en regelgeving (waaronder – na vaststelling - de Omgevingsvisie) en de Handreiking Kwaliteitsimpuls Zonnevelden van de provincie Overijssel.

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Olst-Wijhe	Toetsingskader voor ontwikkeling van zonen windparken in Olst-Wijhe	Om in 2050 volledig energieneutraal te zijn, is een opwek van 210 GWh nodig. Om een realistische eerste stap te zetten op basis van deze elektriciteitsgegevens is teruggerekend vanaf 210 GWh in 2050. Hierbij wordt in ieder geval ingezet op zon op dak, waarmee 40 GWh kan worden gerealiseerd. Inwoners gaven tijdens de gebiedsdialogen ook aan dat dit prioriteit dient te hebben voor de gemeente. Daarnaast is de verwachting 10 GWh te realiseren met de zonprojecten Noordmanshoek en IJssellandschap. Zoals hierboven aangegeven blijft daarmee een opgave van 160 GWh over. Deze dient tot 2050 grootschalig opgewekt te worden.	Expliciet benoemd dat er in ieder geval wordt ingezet op zon op dak.	Meervoudig ruimtegebruik wordt gestimuleerd. & initiatief moet vragen beantwoorden: - wordt cultuurhistorische onderlegger en de aanwezige landschapswaarden en kenmerken gerespecteerd en versterkt? - Wat zijn effecten op flora en fauna? - Wordt meerwaarde geboden op andere terreinen, bijvoorbeeld voor waterbeheer, natuurontwikkeling, recreatief of agrarisch medegebruik? - Worden de belangen van direct omwonenden, belangenorganisaties en andere overheden voldoende meegewogen? - In het geval van planologische aanpassing, is er rekening gehouden met het kostenverhaal (overeenkomst met de gemeente)? - Wat zijn de effecten op de bodem, bijvoorbeeld door de uitstoot van stikstof?
Deventer	Uitgangspunten zonneparken Deventer (2019)	Zonne-energie is een belangrijke bron van duurzame energie. De belangstelling in het buitengebied voor zonneparken groeit en heeft in sommige gemeenten geresulteerd in lokaal gedragen initiatieven (o.a. in Hengelo (Gld.) Wierden, Rijssen en Heeten). Tegelijkertijd zoeken commerciële projectontwikkelaars ruimte om PV-velden ² aan te leggen en te exploiteren. De balans moet gezocht worden tussen de bijdrage van zonneparken aan de ambities van Deventer om in 2030 energieneutraal te zijn en lokaal draagvlak voor een zonnepark, gecombineerd met een verantwoorde ruimtelijke afweging of en hoe een zonnepark landschappelijke inpasbaar is. Vooruitlopend op het op te stellen energieplan is er behoefte aan heldere regels t.a.v. zonne-energie opgewekt door zonneparken in het buitengebied, zogenaamde uitgangspunten. De uitgangspunten maken duidelijk welk proces er gevolgd wordt van initiatief tot mogelijke realisatie en met welke uitgangspunten initiatiefnemers rekening moeten houden voor de realisatie van zonneparken in de gemeente Deventer. Deze uitgangspunten zijn gebaseerd op maatwerk en worden in het overleg met de initiatiefnemers besproken. Daarin kan de initiatiefnemer aangeven hoe met deze uitgangspunten wordt omgegaan.	Geen benoemde voorkeursvolgorde. Wel van belang: Bij de afweging of ergens een zonnepark kan komen, maken we een integrale afweging van de belangen van klimaat, mens, dier en landschap. Een zonnepark heeft in onze gemeente niet alleen waarde voor duurzame energieopwekking, maar ook een ruimtelijke, ecologische en maatschappelijke meerwaarde. Een initiatief heeft aantoonbaar lokaal draagvlak waarbij de omgeving kan meeprofiteren van de opbrengsten van het zonnepark.	Bijdrage aan natuur en biodiversiteit & voorwaarden over: - aansluiten op de omgeving - eenvoudige hekwerken en poorten - logische opstelling - circulaire economie
Haaksbergen	Beleidskader zon	Om koers en ambitie te kunnen bepalen voor de komende jaren en om houvast te geven aan alle initiatieven op het gebied van zonne-energie die in onze gemeente ontwikkeld worden, is dit Beleidskader Zon opgesteld. Het Beleidskader Zon gaat primair over grootschalige opwekking van zonne-energie in het landelijk gebied. Lokale en kleinschalige initiatieven in dorpen, op woningen en bij agrarische erven vallen buiten de scope van dit Beleidskader. Uiteraard ondersteunt de gemeente deze initiatieven wel.	Zonneladder: Pas de zonneladder toe; 1. Eerst zoveel mogelijk daken benutten 2. Realisatie van dubbelfuncties in bestaand stedelijk gebied, 3. Wees terughoudend met zonnenvelden op agrarische gronden.	Volgens zonneladder: zoveel mogelijk realisatie van dubbelfuncties/meervoudig ruimtegebruik

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Zwartewaterland	Afwegingskader grootschalige energieprojecten (Zonnevelden)	De gemeente Zwartewaterland wil uiterlijk in 2040 onafhankelijke zijn van aardgas (fossiel). Om een beeld te krijgen hoe dit gerealiseerd kan worden is een modelmatige toekomstige energiemix gemaakt voor de gemeente. Daaruit wordt duidelijk dat alle beschikbare duurzame bronnen (binnen de gemeente) noodzakelijk zijn. Vooral nog wordt rekening gehouden met een bijdrage van 80 hectare zon naast de realisatie van 251.000 zonnepanelen op de geschikte daken. Daarnaast wordt rekening gehouden met 9 (3 MW) windmolens. Bij achterblijven van het aantal panelen op de daken en bij het uitblijven van de berekende energiebesparing van 1,5% per jaar, is er meer ruimte nodig voor zonnevelden en windmolens. Om een begint te maken met deze opgave focussen we ons in dit afwegingskader op de zonnevelden en zon op dak. Ontwikkeling hiervan kan op redelijke korte termijn vanwege (in vergelijking met wind) meer ruimtelijke mogelijkheden (zie potentiekaarten ¹⁵) en voldoende initiatieven en kansen.	Zonneladder: Zonnepalen op daken hebben onze eerste voorkeur. Omdat het totale (geschikte) dakoppervlak in bestaand bebouwd gebied onvoldoende is, zijn er binnen de gemeentelijke energiemix ook grondgebonden zonnevelden opgenomen. Om niet onnodig veel ruimte voor deze vorm te gebruiken werken we als gemeente mee aan gebouw gebonden zonne-energie oplossingen. Ook in beschermd stadsgezicht zien we mogelijkheden als wordt voldaan wordt aan de welstandsnota. Zonnevelden zijn op voorhand nergens uitgesloten in de provinciale Omgevingsvisie. Wel stelt de provincie als voorwaarden dat er sprake is van tijdelijk (mede)gebruik van de gronden en maatschappelijke meerwaarde en compensatie van evt. waardenverlies is aangetoond. Zonneparken kunnen op verschillende gronden gerealiseerd worden: grasland, akkerland maar ook op braakliggende percelen, bedrijventerreinen, boven parkeerterreinen en op grote waterpartijen. Op plaatsen waar het halen van natuurdoelen voorop staat vinden wij zonnevelden niet wenselijk en sluiten we deze vooralsnog uit. Het gaat hierbij om: Natuur Netwerk Nederland; Natura 2000.	Combinatie met andere (ruimtelijke) opgaven zien we als een belangrijke kans voor grootschalige opwekking van duurzame energie waaronder zonneveldenprojecten. Het benutten van kansen voor meervoudig ruimtegebruik is cruciaal. In de vergunningaanvraag dient daar dan ook aandacht voor te zijn. Denk hierbij aan natuurontwikkeling, biodiversiteit, cultuur, bijdrage aan de klimaatadaptatie opgave, recreatie, educatie, lokale werkgelegenheid en economie. Dit betekent niet dat enkelvoudig gebruik van een locatie niet kan maar dat meervoudig gebruik de voorkeur heeft. Omdat de ontwikkelingen naar 2040 m.b.t. de energieopgave met vele onzekerheden gepaard gaan en er ongetwijfeld innovaties komen die een bijdrage gaan leveren, onttrekken we voorlopig de gronden niet aan de oorspronkelijke bestemming. Ook om de procedure versneld te kunnen doorlopen vergunnen we tijdelijk (mede)gebruik voor maximaal 25 jaar (via project omgevingsvergunning; vereist: in oude staat herstellen). Via het Omgevingsvisietraject kan deze aanpak aangepast worden door wel gebieden aan te wijzen voor grootschalige energieopwekking
Enschede	Beleidsregels zonne-energie (als bijlage bij de Energievisie 2021)	Bijdragen aan de nationale klimaatdoelen, zoals geformuleerd in het Klimaatakkoord.	Zonneladder Voorkeurslocaties voor het plaatsen van zonnepanelen: 1. Daken, parkeerterreinen, andere onbebouwde ruimtes in de bebouwde kom; 2. Langs de RW 35 gelegen gronden; 3. Grote wateroppervlakten; 4. Technology base	Multifunctioneel ruimtegebruik bestaat uit het gebruik van hetzelfde stuk grond voor meerdere functies. Het volgen van de voorkeursvolgorde zon zoals opgenomen in de beleidsregels zonne-energie werkt multifunctioneel ruimtegebruik in de hand. Ook voor de aanleg van (soms monofunctionele) zonnevelden geldt dat deze alleen gerealiseerd kunnen worden onder de voorwaarde van een goede landschappelijke inpassing: de voorwaarden zijn strenger, naarmate de landschappelijke kwaliteit van het onderliggend landschap hoger is.
Noord-Brabant				
Altena	Zonnekade (2021)	Doel van zonbeleid is randvoorwaarden stellen.	Zonneladder: Meer wenselijke gebieden (aansluitend bij de zonneladder): • Daken (deze vallen buiten de opgave van 36 GWh) • Locaties binnen de bebouwde kom en op bedrijventerreinen (inclusief parkeerplaatsen) • Locaties grenzend aan de bebouwde kom, bedrijventerreinen of grotere infrastructuur (m.n. A27), vrijkomende RWZI's of voormalige vuilstortlocaties. • 'Verrommelde' gebieden of gebieden waar veel ontwikkelingen plaatsvinden (of in het verleden hebben plaatsgevonden), waar zonneparken meerwaarde kunnen bieden voor ontwikkeling van het landschap. Minder wenselijke gebieden: • Waardevolle landschappen zoals de Nieuwe Hollandse Waterlinie en molenbiotopen • Vruchtbare, productieve landbouwgronden • Weidevogelgebieden Uitgesloten gebieden: • Natura 2000 (Biesbosch, Pompeveld en Kornsche Boezem) • Natuurnetwerk Brabant (NNB) • Beschermd Rijksmonumentale gebieden (bijv. Motte van Almkerk)	Multifunctioneel ruimtegebruik is een vereiste. Is maatwerk per project. We combineren zonneparken maximaal met andere functies. • Zonneparken combineren energieopwekking met een of meerdere andere functies, bijvoorbeeld parkeren, natuurontwikkeling, een bufferfunctie voor natuur, landbouw, recreatie en/of waterberging. Functiecombinaties zijn maatwerk per project. De functie en de uitwerking is afhankelijk van de opgaven die spelen op de locatie van het initiatief, de aard en omvang van het park en de kansen op de desbetreffende locatie. • We streven naar een goede ruimtelijke, landschappelijke inpassing van zonneparken, passend bij de kenmerken van het gebied. • We streven ernaar dat zonneparken bijdragen aan de vergroting van de biodiversiteit, en de bodemkwaliteit zoveel mogelijk behouden en bij voorkeur verbeteren.

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Cranendonck	Visie zonneparken Cranendonck 2019-2024	Wanneer gesproken wordt over de inzet van zonne-energie voor duurzame energieopwekking, dan is de eerste gedachte doorgaans 'eerst zon op dak'. Als we al ons potentieel dakoppervlak in de gemeente Cranendonck benutten dan kunnen we 102 TJ opwekken. Dit is slechts een fractie van onze energievraag in 2050. Ook het zonnepark bij Nyrstar wekt slechts een fractie van onze energievraag in 2050 op: 139 TJ. Willen we de landelijke doelstellingen uit het Klimaatakkoord halen 'nagenoeg 100% duurzame energieopwekking in 2050', dan is in Cranendonck de komende 30 jaar behoefte aan flinke uitbreiding van de duurzame energieopwekking. Zonneparken bieden potentieel om in (een deel van) die behoefte te kunnen voorzien. Windmolens en biomassavergrasters bieden ook potentieel om in (een deel van) die behoefte te kunnen voorzien. Alle oplossingen hebben voor en nadelen en een grote ruimtelijke impact. We moeten daarom dit vraagstuk niet beperken tot de vraag of en zo ja waar we zonneparken willen toestaan. We moeten deze opgave benaderen vanuit onze totale uitbreidingsvraag voor duurzame energieopwekking binnen onze gemeente. Dit traject wordt komend jaar bij het opstellen van de RES doorlopen in nauwe betrokkenheid met onze inwoners. Het is daarom nu voorbarig om alle in de gemeente beschikbare locaties voor grootschalige energieopwekking beschikbaar te stellen voor zonneparken en daarmee onze keuzes vast te leggen.	Zonneladder: 1: Daken, onbenutte bebouwde locaties, op infra 2: Zorgvuldig inpassen langs infra, industriële plassen en pauzelandenschappen. 3: Combineren op gevoelige locaties langs stads of dorpsrand, minder efficiënte landbouwgrond, andere plassen, buffer rondom natuurgebieden, recreatiegebieden. 4: Grootschalig enkelvoudig.	Bij initiatieven voor zonneparken dient meervoudig ruimtegebruik van de betreffende gronden (zoals versterkend voor waterberging en biodiversiteit) uitgangspunt te zijn. Daar waar dat niet mogelijk is, dient de initiatiefnemer dit bij de aanvraag te onderbouwen en aan te kunnen tonen dat de mogelijkheden voor meervoudig ruimtegebruik onderzocht zijn. In geval van meervoudig ruimtegebruik zal per gebied bepaald moeten worden welk onderwerp leidend is en welke volgend. Zo is bijvoorbeeld rondom de beekdalen klimaatadaptatie een speerpunt in verband met de inundatiegebieden. Bij gebieden grenzend aan Natuur Netwerk Brabant is natuurontwikkeling een speerpunt. Per gebied zal een goede afweging moeten worden gemaakt om tot de goede keuze te komen. & Voorwaarden over: - landschappelijke regels en soms aanvullende eisen (zoals advies welstands commissie - waterbergend vermogen - biodiversiteit behouden en mag niet ten koste gaan van gezonde bodem of waardevolle natuur. - verwijdering - financiële participatie
Best	Afwergingskader duurzame energieopwekking buitengebied Best (2020)	De opwekking van duurzame energie is een actueel onderwerp met een toenemende urgentie waarbij (inter)nationale afspraken zijn gemaakt over onder andere CO2-reductie. Ook de gemeente Best heeft een taak in het zoeken naar een goede invulling voor het verduurzamen van de energiebehoefte. Tegelijkertijd actualiseert Best het beleidskader voor haar buitengebied. Na de structuurvisie is de Nota van uitgangspunten buitengebied vastgesteld. Hierin is onder meer de aanzet en de opdracht vastgelegd voor het beleid voor duurzame energieopwekking in het buitengebied, het beleid Vrijkomende Agrarische Bebouwing (VAB-beleid, reeds vastgesteld) en de landschapsinvesteringsregeling (LIR, reeds vastgesteld).	Zonneladder: 1: Gebouwgebonden zonnepanelen op daken en gevels. 2: Grondgebonden zonnepanelen binnen stedelijk gebied. 3: Grondgebonden zonnepanelen buitengebied. Het uitgangspunt bij de zonneladder is dat we op elke trede optimaal benutten. Tegelijk weten we dat trede 1 en 2 niet voldoende zijn om genoeg duurzame energie op te wekken, zodat ook trede 3 aan de orde is. Gezien de opgave lopen deze deels parallel.	Vanuit het belang om zorgvuldig om te gaan met de schaarse beschikbare ruimte, heeft meervoudig ruimtegebruik meerwaarde: de ruimte die gebruikt wordt voor de opwek van duurzame energie wordt dan nuttig gecombineerd met andere functies. Een voorbeeld hiervan zijn combinaties met bebouwing en/of een parkeerterrein.

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Heusden	Visie zonne-energie (2019)	De gemeente Heusden zet zich in op de energietransitie. Deze visie gaat over de (grootschalige) opwek van duurzame zonne-energie, zoals zonnevelden. Het hangt samen met de bredere energievisie van de gemeente Heusden, waarin ook zaken als windenergie, biomassa, geothermie en een warmtenet aan de orde komen. Zonnevelden zijn daar ook een onderdeel van. Zonnepanelen in veldopstelling, ook wel zonnevelden of zonneparken, zijn een populaire vorm van duurzame energieopwekking. Omdat zonnevelden vaak pas rendabel worden vanaf een paar hectare, kunnen ze een grote impact hebben. In deze visie wegen we af of de impact van zonnevelden opweegt tegen de opbrengsten, en onder welke voorwaarden. Alleen ruimte voor zonnevelden als er ook nadrukkelijk sprake is van maatschappelijke meerwaarde. De visie bestaat uit een beschrijving van de noodzaak van zonnevelden en een afwegingskader. In beginsel zijn zonnevelden in het buitengebied op grond van het gemeentelijk en ook het provinciaal beleid niet toegestaan, maar voor bepaalde gevallen kan hierop een uitzondering bestaan. Aan de hand van het afwegingskader kunnen zich aandienende initiatieven worden beoordeeld.	Zonneladder: 0: Gebouwwgebonden zonnepanelen op daken en gevels. 1: Grondgebonden zonnepanelen binnen stedelijk gebied. 2: Grondgebonden zonnepanelen nabij bestaand stedelijk gebied. 3: Grondgebonden zonnepanelen in het buitengebied.	Er dient meervoudig ruimtegebruik plaats te vinden, behalve als dat ter plaatse niet uitvoerbaar is. Hier zijn verschillende creatieve invullingen voor te bedenken, zo kan bijvoorbeeld worden gedacht aan: (niet limitatief) - een hoge opstelling met begrazing door schapen; - ruimtelijke opstelling met recreatieve waarde; - een zonneveld combineren met natuurontwikkeling; - gecombineerde toepassingen in een 'Energietuin' (informatie te verkrijgen bij de Brabantse Natuur- en Milieufederatie) De initiatiefnemer dient aan te tonen dat sprake is van voldoende meervoudig ruimtegebruik.
Maashorts	Beleid grootschalige opwekking zonne- en wind energie (2021)	Het doel van dit document is om duidelijkheid te scheppen over: 'Waar in Maashorst welke vormen van grootschalige energieopwekking uit (grondgebonden) grondgebonden zonneparken en windmolens mogelijk zijn; 'Hoe' (onder welke voorwaarden) dit tot ontwikkeling kan komen op basis van bestaande technieken; Wat de opgave is voor grondgebonden grootschalige energieopwekking, na benutten van reële alternatieve locaties (o.a. daken, geluidsschermen, wind op zee).	Zonneladder: De zonneladder geeft een prioritering van locaties voor zonnepanelen aan. De eerste treden zijn zonnepanelen op daken, onbenutte bebouwde locaties en infrastructurele werken. Deze plekken hebben de eerste voorkeur om zonnepanelen op te realiseren. Daarna volgen de locaties zoals langs infrastructurele werken, industriële plassen en pauzelandenschappen. De derde trede zijn de plekken waarje zonnepanelen kan combineren op gevoelige locaties, zoals langs stads- of dorpsranden, minder efficiënte landbouwgronden en recreatiegebieden.	We streven een zorgvuldig en waar mogelijk meervoudig gebruik van ruimte in de regio na.
Gemert-Bakel	De potentie en stimuleringsmogelijkheden van de vier tredes van de zonneladder (2021)	De gemeente Gemert-Bakel heeft de Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant (ODZOB) gevraagd in beeld te brengen wat de potentie is aan zonne-energie voor elk van de vier tredes van de zonneladder. Deze potentie is weergegeven op de kaart Potentie zonne-energie Gemert-Bakel. Hierin is een toelichting op de aannames gemaakt zijn bij de potentieberekening en een overzicht van de bestaande stimuleringsmaatregelen zoals die elders in het land worden toegepast. Om te kunnen voldoen aan de doelstellingen voor duurzame energie is zonne-energie een van de mogelijkheden. Zonne-energie kan opgewekt worden op daken en andere bebouwing, zoals infrastructurele werken (gebouwwgebonden zonnepanelen). Een andere optie zijn de zogenaamde zonneweides of -akkers (grondgebonden zonnepanelen). Vanwege de impact van zonnepanelen op de omgeving worden niet alle locaties even geschikt gevonden, denk hierbij aan zonnepanelen op monumenten of zonneweides in landschappelijk waardevolle gebieden. De locaties waar zonnepanelen meer of minder wenselijk zijn is een lokaal bestuurlijke afweging.	Zonneladder: 1: No regret: Daken, onbenutte bebouwde locaties op infrastructurele werken. 2: Zorgvuldig inpassen, langs infra werken, industriële plassen, pauzelandenschappen. 3: Combineren op gevoelige locaties (langs stads- of bosrand, minder efficiënte landbouwgrond, andere plassen, buffer rondom natuurgebieden, recreatiegebieden). 4: Grootschalige enkelvoud (productieve landbouwgrond).	Volgens zonneladder: zoveel mogelijk realisatie van dubbelfuncties/meervoudig ruimtegebruik.

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Meierijstad	afwegingskader - Toekomst van zon en wind in Meierijstad	Een aanzienlijke oppervlakte zonneparken nodig om in 2050 CO2-neutraal te zijn. 2050 klinkt in dit geval nog ver weg. Toch moeten we nu al aan de slag. - Landschap is leidend; - Meerwaarde is nodig; - Participatie is vereist.	Ons buitengebied is mooi en dat willen we graag zo houden. Vandaar dat het gemeentelijk beleid erop is gericht dat een nieuwe ontwikkeling de kwaliteiten van het landschap weet te behouden, te versterken of dat voorkomen wordt dat de kwaliteiten onevenredig worden aangetast. Een aantasting van het landschap is onevenredig, als het belang van de geplande ruimtelijke ontwikkeling niet opweegt tegen de aantasting van de kernkwaliteiten die het gevolg zijn van deze ruimtelijke ontwikkeling. Een goede locatiekeuze, een passende omvang en een goede inpassing beperken de schade voor het landschap. De locatiekeuze, omvang en inpassing van een zonnepark is sterk afhankelijk van het type landschap. Vandaar dat we voor de beoordeling gebruik maken van de indeling in landschapstypen, zoals opgenomen in de 'Landschapsanalyse Meierijstad'. Hierbij wordt op basis van abiotische, biotische en antropogene factoren onderscheid gemaakt in 6 verschillende landschappen met allemaal eigen, unieke kenmerken, kwaliteiten en gevoeligheden. Het gaat in dit geval om de (beek)dalen, oude ontginningen, stuifzandduinen, jonge broekontginningen, jonge heide ontginningen en de boscomplexen. Voor het onderhavige kader geldt echter één nuancering.	Een nieuwe ontwikkeling, zoals een zonnepark, kan een negatieve invloed hebben op de kwaliteit van de omgeving. Naast maatregelen (inpassing) om te voorkomen dat deze omgeving onevenredig wordt aangetast, vinden wij het van groot belang dat een zonnepark (maatschappelijke) meerwaarde genereert. Het is noodzaak om te zoeken naar extra maatschappelijke meerwaarde voor mens, dier, plant en klimaat. Hiermee sluiten wij aan op het provinciale beleid. Daarbij hebben zonneparken met een grotere inspanning op het gebied van meerwaarde een streepje voor in de beoordeling. Er zijn veel mogelijkheden om de (maatschappelijke) meerwaarde vorm te geven. Hieronder volgt een opsomming. Het creëren van meerwaarde op de ontwikkellocatie heeft de voorkeur en het is ook mogelijk om de meerwaarde elders binnen de gemeente te realiseren. Kies waar mogelijk voor meervoudig en/of slim ruimtegebruik, waarbij zonnepanelen worden gecombineerd met andere functies. Zo kan 'werk met werk' gemaakt worden en ontstaat meerwaarde. & locatie en omvang is ook de wijze van inpassing belangrijk. Deze inpassing is in ieder landschap anders. Het buitengebied van Meierijstad is te groot en te complex om voor elke mogelijke locatie randvoorwaarden te stellen.
Den Bosch	Visie Energielandschap	De visie energielandschap schept een kader voor besluiten die windturbines en zonnevelden mogelijk maken binnen de gemeente.	Zonneladder: Bij het genoemde raadsbesluit heeft de gemeenteraad ook een motie zonneladder aangenomen, waarin uitgesproken is: Proactief aan te sluiten bij de ontwikkeling van de 'Zonne-ladder' door de Minister. Dit is vervolgens opgevolgd met een kamerbrief van 23 augustus 2019, 'Beantwoording moties Dik-Faber over een zonneladder als nationaal afwegingskader bij inpassing van zonne-energie'. De Visie sluit hier bij aan. De ontwerpvisie heeft eind 2019 ter inzage gelegen. Dit heeft geleid tot een aantal aanpassingen, die in dit stuk zijn verwerkt.	Niet specifiek benoemd WEL: Met de inrichting van zonnevelden is het mogelijk om in te spelen op landschappelijke kenmerken/ patronen. Denk bijvoorbeeld aan kavelrichting, ritmiek, aanwezige slotenpatroon en beplantingsstructuur. Zonnevelden hebben bij bedekking van de bodem of op water een impact op soorten die op of in de bodem en in het water leven. Door het verminderen van licht en regenval op de bodem kan vegetatie en daarmee het bodemleven afnemen met erosie tot gevolg. Of de effecten op natuurwaarden negatief of positief uitpakken heeft vooral te maken met de lokale situatie, maar ook met de inrichting en het ontwerp van de zonnevelden. Zonnevelden kunnen ook natuur-inclusief worden ontworpen door meer ruimte tussen de panelen te laten zodat licht en water de bodem of het wateroppervlak kan bereiken. Ook kunnen bloem- en kruidenrijke vegetaties worden ingezaaid en kan de landschappelijke inpassing met bijvoorbeeld inheemse struiken, bijdragen aan het verhogen van de natuurwaarden

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Roosendaal	Visie op zonne-energie (2020)	De gemeente Roosendaal wenst een substantiële bijdrage te leveren aan de energietransitie om te komen tot een aandeel van 14% hernieuwbare energie te bereiken in 2020 en een energieneutrale samenleving in 2050. Hoewel het aandeel hernieuwbare energie nu meer is dan het landelijk gemiddelde, is naast de reeds bekende projecten extra inzet nodig om de energieambities te halen.	Zonneladder: Strict gezien geen zonneladder maar een zonneshijf. Komt op hetzelfde neer. 1: Gebouwgebonden op daken en gevels 2: Grondgebonden binnen stedelijk gebied. 3: Grondgebonden nabij stedelijk gebied. 4: Grondgebonden in agrarisch werklandschap. 5: Grondgebonden in de Brabantse wal	Uitgangspunt voor nieuwe zonneparken is het behoud van het bestaande landschapspatroon c.q. de bestaande verkaveling. Het zonnepark heeft een groene en/of blauwe inrichting op het maaiveld in de vorm van oppervlaktewater, grasland of andere gebiedseigen vegetatie (zie ook hoofdstuk 5). Een combinatie met agrarisch gebruik is mogelijk (meervoudig ruimtegebruik). & Voorwaarden Indien u een zonnepark wenst te realiseren, moet voorzien worden in een landschappelijk inpassingsplan. Het realiseren van deze landschappelijke inpassing zal als voorwaardelijke verplichting gekoppeld worden aan de omgevingsvergunning. Landschappelijke inpassing en kwaliteitsverbetering is maatwerk en moet aansluiten bij de schaal en het karakter van het betreffende landschapstype. Bestaande landschappelijke (kavel)structuren zijn hierbij leidend. Bij het ontwerpen van zonneparken moet verder rekening gehouden worden met de bestaande landschaps- en bebouwingskarakteristieken zoals landschapselementen, beplantingssoorten, waardevolle historische bebouwing of beeldbepalende gebieden en de mate van openheid.
Eersel	Beleidskader grootschalige zonne-energie 2020-2030	De gemeente Eersel neemt haar verantwoordelijkheid en sluit aan bij de doelen die gesteld worden in het klimaatakkoord. Op 25 augustus 2020 heeft de raad van Eersel de opwekkingsopgave voor de gemeente Eersel op 0,055 TWh vastgesteld. Verder heeft in deze raadsvergadering het college van B&W de opdracht gekregen ervoor te zorgen dat de opwekkingsopgave wordt ingevuld doormiddel van een energieopwekkende en geluidwerende voorziening langs de A67 en afhankelijk van de maximale opwekkingscapaciteit van deze voorziening grootschalige zonne-energie toe te staan in het vastgestelde gebied ten noorden van Wintelre binnen de gemeente Eersel.	Zonneladder: 1: Zon op dak 2: Zon op braakliggende grond en pauzelandschappen 3: Zon langs grootschalige infrastructuur en water (geen natuur) 4: Agrarische gronden 4a: Agrarische gronden aangrenzend aan bestaande bedrijvenparken en industrieterreinen 4b: Overige agrarische gronden. 5: Natuurgebieden	Niet specifiek benoemd. Als het ware onderdeel van de zonneladder & wel voorwaarden orgen voor een goede landschappelijke inpassing van 'groene energie'. Het is echter ook niet erg om ons landschap te zien veranderen; Nederland is een cultuurlandschap en daarin zijn de hand van de mens en het tijdsbeeld altijd zichtbaar geweest. De zonneparken hoeven dus niet in zijn geheel verstopt te worden. Zonneparken mogen dus best op een aantal locaties zichtbaar zijn. voorwaarden aan: -Bodemkwaliteit in oorspronkelijke staat -Aardkundige waarde behouden -Voldoende draagkracht -Opruimplicht
Land van Cuijk	samengestelde gemeente waarbij alle gemeenten reeds eigen beleidskader hadden. In 2023 wordt dit beleid vernieuwd voor heet Land van Cuijk	Voor 2030 is onze doelstelling in Land van Cuijk om 1008 Terajoule duurzaam op te wekken. Dat staat gelijk aan ruim 325 hectare zonne-energie of 19 windmolens van ruim 4 Megawatt. Deze doelstelling is afgesproken in de Regionale Energie Strategie Noordoost Brabant (RES NOB). Een regionaal samenwerkingsverband waarin de gemeenten, de provincie, netbeheerder Enexis, het Waterschap Aa en Maas en een klankbordgroep met maatschappelijke partijen, samen werken aan de energietransitie in de regio. Wil je meer lezen over de RES NOB? Kijk dan op de Energiewerkplaats. De voorheen individuele gemeenten hadden allen eigen zonbeleid.	Zonneladder: Wij geven de voorkeur aan zon-op-dak. Maar we kijken ook naar mogelijkheden voor zonneparken en windmolens, want met alleen zon-op-dak reddden we onze doelstelling niet. De invulling van onze doelstelling geven we vorm samen met onze inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties.	Niet benoemd. Website zeer bondig, niet in detail.

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Etten-Leur	Visie op opwek duurzame energie (2021)	Etten-Leur gaat uit van de afspraken in/opgave van de RES. Op grond van het beleid is er in het buitengebied geen extra ruimte voor grootschalige opwek van duurzame energie op land. In de RES spraken we af dat in Etten-Leur tot 2030 geen extra wind- of zonneparken op land hoeven te worden gerealiseerd. Dat maakt optie a voor onze gemeente een reële ambitie. Voor zon op dak betekent de opgave van de RES dat 50% van de potentie op kleine daken en 80% van de potentie op grote daken wordt gerealiseerd. De schaarste op het elektriciteitsnet zal naar verwachting zeker niet voor 2025 structureel kunnen worden opgelost. Dat maakt onze opgave voor zon op dak al een zeer ambitieuze opgave. Maar het is vanzelfsprekend niet alleen de verantwoordelijkheid van de overheid om onze opgave voor opwek van elektriciteit te realiseren.	Zonneladder: Om te bevorderen dat zonne-energie zorgvuldig wordt ingepast/toegepast, heeft het Rijk samen met medeoverheden en andere belanghebbenden een voorkeursvolgorde uitgewerkt. In volgorde gaat de voorkeur uit naar: 1. zonnepanelen op daken en gevels van gebouwen; 2. zonnepanelen op onbenutte terreinen in bebouwd gebied; 3. zonnepanelen op locaties in het landelijk gebied. Daarbij ligt de voorkeur bij gronden met een andere primaire functie dan landbouw of natuur, zoals waterzuiveringsinstallaties, vuilnisbelten, binnenwateren of areaal in beheer van het Rijk, waaronder waar mogelijk berm- en spoor- en autowegen.	Het verdient altijd de voorkeur om energie-opwek te combineren met een andere functie. De initiatiefnemer van een project moet onderbouwen hoe meervoudig ruimtegebruik wordt vormgegeven tijdens de looptijd van het project en/of wat de plannen zijn voor gebruik van het perceel na afronding van het project. Deze onderbouwing moet aansluiten op de kernkwaliteiten en beoogde ontwikkelrichtingen van het landschap. Zonder daarbij compleet te zijn, kun je bijvoorbeeld denken aan de combinatie met waterretentie, natuurontwikkeling of voorlichting/educatie. Inspiratiegedachten voor meervoudig ruimtegebruik zijn te vinden in de landschapsanalyse.
Boxtel - St Michelsgestel	visie zonne-en wind energie gemeente Boxtel- St Michelsgestel	bijdrage RES opgave, voorkeursvolgorde zon PV, multifunctioneel ruimtegebruik, streven naar lokaal eigendom, natuurinclusiviteit, landschappelijke inpassing, landbouw zo min mogelijk beperken.	Zonneladder: Zonneladder is leidend bij bepaling voorkeursvolgorde zonneparken in tenders. Zon op dak gaat voor zon in trede 2 (met name zoekgebieden verstedelijking) en die gaan voor overig (agraris) gebied in trede 3. - maximaal 50 hectare zonneparken (maximaal 50 megawatt) in de gehele gemeente. - maximaal 20 hectare omvang per individueel zonnepark dan wel aaneengesloten zonneparken opgeteld.	Zonneladder en multifunctioneel ruimtegebruik staan daarin centraal. In natuur geen zon op land toegestaan. Ook landschapstypen staan centraal. Meervoudig ruimte gebruik: Is niet duidelijk gedefinieerd in provinciaal beleid. Het niet meer bemesten van agrarische grond gedurende de exploitatie van een zonnepark geeft al ruimte aan biodiversiteit en is dus al multifunctioneel ruimtegebruik. Volgens ons gaat die multifunctionaliteit verder en moeten zo veel mogelijk functies en kansen gekoppeld worden (bv vergroting biodiversiteit, waterberging, buisleidingen, landbouw).
Waalkwijk	Kadernota Grootschalige opwek, wordt komende maanden vastgelegd via beleidsvisie.	Aanvulling in de opwek van de opgave voor duurzame energie.	We sturen op een quotum dat moet voldoen aan criteria. Praten niet over volgorde maar een quotum.	Nog niet maar zonneparken in combinatie met landbouw zijn denkbaar. Dit vanwege de forse toename van zon op bedrijfsdaken.
Limburg				
Heerlen	'Heëlesje Wink, voor een duurzaam Heerlen 2019-2022' Programma duurzaamheid 2019-2022	Zonne-energie is een zeer toegankelijke en relatief eenvoudige methode om duurzame energie op te wekken. We hebben ons als gemeente Heerlen tot 2020 tot doel gesteld om 300 Terajoule (TJ = een eenheid voor energie, gelijk aan 10 tot de macht 12 joule oftewel 1.000.000.000 kilojoule) te realiseren, hetgeen overeenkomt met 8% van onze opwekdoelstelling van 7.026 TJ tot 2040 uit PALET. Voor de periode van 2020-2024 hebben we 450 TJ (extra 12%) gesteld als doel. Middels concrete projecten zoals het Zonnepanelenproject Parkstad, zonnepanelen op gemeentelijke gebouwen, energiecoöperatie Heerlen-Centrum, zonnepanelen bij Carbon-6 en bedrijfsdaken van Avantis/Trilandis, proberen we deze doelen te bereiken.	Niet benoemd. Wel concrete locaties genoemd waar zonneprojecten worden gerealiseerd.	Niet benoemd

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Horst aan de Maas	Beleidsvisie zonne-energie (2018)	<p>We kennen de exacte opgave van de energietransitie nu dus nog niet en weten ook nog niet hoe en in welke vorm we die in gaan vullen. Zonne-energie gaat hier echter wel een belangrijke rol in spelen. Het opstellen van beleid voor zonne-energie staat al enige tijd bij college en raad op de agenda. Op 28 februari 2018 is de totstandkoming van het voorgenomen beleid in de commissie ruimte besproken. In het coalitieakkoord van mei 2018 is aangegeven dat we milieu- en duurzaamheidsbeleid gaan maken met een actieprogramma waarin duurzame opwekking van energie (waaronder zonne-energie) een plek moet krijgen. Dit programma zal in 2019 aan de raad worden voorgelegd. Ook is in het coalitie akkoord bepaald dat er geen zonneweides op goede landbouwgrond mogen komen. Met die uitgangspunten zijn we aan de slag gegaan, om te komen tot de nu voorliggende visie. In deze nota gaan we het niet hebben over Hectares, Peta-Joules, Mega-Watts, Giga-Watt-Uren en Ton CO2 equivalenten, maar concreet over de verschillende opties voor zonne-energie en hoe we dat direct kunnen oppakken. Het doel van deze beleidsvisie is tweeledig: enerzijds het zo veel mogelijk stimuleren en faciliteren van zonneenergie en anderzijds een zo concreet mogelijk toetsingskader bieden voor lopende en- of op handen zijnde initiatieven, inclusief randvoorwaarden op het gebied van participatie en inpassing.</p>	<p>Zonneladder: Niet zo benoemd, komt wel erop neer Er zijn verschillende manieren waarop de opwekking van zonne-energie vorm kan krijgen. In dit hoofdstuk passeren de verschillende opties de revue.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zonnepanelen op bedrijfsdaken 2. Zonnepanelen bij agrarische bedrijven 3. Zonnepanelen op daken van woningen 4. Zonnepanelen op maatschappelijk vastgoed 5. Meervoudig ruimtegebruik, reststroken en niet agrarische gronden 6. Kleine veldinstallaties 7. Zonneweides 	<p>Naast dakoppervlak zijn ook andere nu nog vaak onbebouwde, locaties geschikt voor het grootschalig opwekken van zonne-energie. Denk hierbij aan grote parkeerterreinen, opslagterreinen, gebieden voor waterberging, combinaties met geluidsschermen, grondwallen enzovoorts. Deze locaties zijn vaak eigendom van overheden (gemeente, waterschap, Rijkswaterstaat) of bedrijven. Ook zijn er in de gemeente reststroken en overhoeken bij glastuinbouw die niet geschikt zijn om kassen op te realiseren, maar ook gronden zonder een agrarische bestemming die, indien het landschappelijk goed wordt ingepast, geschikt zijn voor het plaatsen van zonnepanelen. Het plan voor een kleinschalig zonnepark op het voormalig sportpark in Griendtsveen is daar een goed voorbeeld van. Op dit soort locaties willen we ruimte bieden voor het opwekken van zonne-energie.</p>
Bergen	De beleidsnotitie Energie uit zon en wind hoort bij de Omgevingsvisie Bergen 2030.	<p>In de hele gemeente is ruimte voor het toepassen van zonne-energie voor eigen gebruik, op daken en overkappingen. Daarnaast heeft de gemeente een afwijkingsbevoegdheid, op basis waarvan in het landelijke gebied in bepaalde gevallen het plaatsen van zonnepanelen en kleinschalige windturbines mogelijk is voor eigen gebruik, binnen het eigen erf, tuin of bouwvlak. In alle gevallen is sprake van inpassingseisen.</p> <p>- Voor commerciële toepassing van zonne-energie en het plaatsen van grootschalige windturbines is het energielandgoed Wells Meer aangewezen. De gemeente kiest met het ontwikkelen van het Energielandgoed Wells Meer nadrukkelijk voor concentratie. Concentratie met als doel de invloed van grootschalige energiewinning op het landschap zo veel mogelijk te beperken en de benodigde investeringen zo efficiënt mogelijk te benutten. In andere delen van de gemeente is grootschalige, commerciële energiewinning, behalve op (bedrijfs)daken, daarom niet toegestaan.</p>	<p>Er is gekozen voor het landschap als basis, de gemeente is verdeeld in 3 zones, er is onderscheid gemaakt tussen toepassing voor eigen gebruik en commerciële toepassingen.</p> <p>Wij hanteren niet de voorkeursvolgorde zon zoals deze in de Zonneladder van de Provincie Limburg staat.</p>	<p>In onze visie staat het volgende: Om het ruimtebeslag van het realiseren van zonneweides zo beperkt mogelijk te houden vormt onderzoek naar de mogelijkheden voor dubbel grondgebruik een voorwaarde. Er zijn bijvoorbeeld combinaties mogelijk met begrazing, waterberging en natuurontwikkeling.</p> <p>We hebben geen vaste definitie voor multifunctioneel ruimtegebruik.</p>

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Beek	Omgevingsbeleidsplan voor zonneparken gemeente Beek	Eén van de belangrijkste ambities is het grootschalig opwekken van duurzame elektriciteit met behulp van zon-PV systemen. (pijler uit beleidsplan omgevingsbeleid Klimaat en Energie). Onze gemeente heeft in 2021, 2020 met diverse initiatiefnemers om tafel gezeten om te komen tot zoekgebieden en ook diverse verzoeken gehad vanuit projectontwikkelaars. Het is door felle weerstand (actiegroepen etc.), een afwijzing door de Provincie Limburg en aangrenzende gemeente Stein (groen/blauwe landschapszone) cq. zonnepark Hoogkuil) bijna onmogelijk om in Beek een zonnepark aangelegd te krijgen. Ook maakt het Provinciaal beleid wat er ligt (POVI), alle kaders eromheen of de zonneladder het onvoldoende toereikend voor een kleine gemeente zoals Beek om tot een zonnepark te komen.	Zonneladder: Gebruik van zonneladder provincie Limburg. Eerst vuilstortplaatsen, industrieterrein. Op trede 3 komt pas het landelijk gebied en daarna het beschermd landschap.	Je kunt zon-pv, mits landschappelijk ingepast en gepositioneerd goed combineren met flora en fauna Naast ruimte voor de zonnepanelen zelf is op het zonnepark ook ruimte nodig voor andere zaken. Denk hierbij aan ruimte voor de entree, onderhoudspaden, transformatoren, afscherming door een hekwerk of sloot en ruimte voor het inpassen in het landschap, natuurcompensatie, ecologie, et cetera. Op een zonnepark kan op dit moment (afhankelijk van het type opstelling) tussen de 0,8 en 1,3 MWp per hectare worden opgewekt. Eén hectare zonnepark levert daarmee elektriciteit voor ongeveer 300 huishoudens. Door technische innovaties zal de energieopwekking per hectare de komende jaren toenemen. Tevens wordt gewerkt aan doorzichtige zonnepanelen (lichtinval bodem) en zonnepanelen die qua kleurstelling op gaan in het landschap (nieuwe technische ontwikkelingen).
Maasgouw	Omgevingsvisie Maasgouw (2022)	Doel van het beleid is afbakening zoekgebieden. We stimuleren 'nul op de meter' (nieuwbouw) en isolatie van bestaande bouw.	Zonneladder: Er wordt gebruik gemaakt van de Zonneladder Provincie Limburg. Uitsluiten van zonnevelden in Natuurnetwerk Limburg.	Multifunctioneel gebruik is een voorwaarde voor principemedewerking aan plannen in nieuw beleid. Meervoudig gebruik op gebied van natuur/agrarisch/recreatie of educatieve doeleinden. - Bij nieuwe ontwikkelingen benutten we koppelkansen en meervoudig ruimtegebruik, zoals zonnepanelen op daken, minder verharding en meer groen voor schaduw en wateropvang. - Nieuwe ontwikkelingen worden getoetst op duurzaamheid; hoe scoort de ontwikkeling energetisch, klimatologisch en circulair?
Zeeland				
Middelburg	Middelburgse milieu Visie 2019-2025	Toepassen Trias energetica. Op het gebied van duurzaamheid betekent dit het gebruik van hernieuwbare bronnen stimuleren.	Niet benoemd	Niet benoemd
Veere	Omgevingsprogramma Duurzaam Veere (2021)	We willen een duurzame gemeente Veere voor nu en voor later. Dit betekent dat we onze leefomgeving zo gebruiken dat deze ook in de toekomst een goede leefomgeving blijft. We zijn daarvoor goed op weg maar hebben nog een grote opgave te gaan. We moeten vooral toe naar een flinke reductie van de CO ₂ uitstoot. Dit gaan we doen door energieneutraal te wonen, ondernemen, vervoeren, werken en recreëren. We gaan energie besparen en de benodigde energie duurzaam opwekken. We gaan ons ook aanpassen aan het veranderende klimaat. Dit kunnen we in de gemeente Veere vooral doen door verder energie besparen, gebouwen isoleren, mobiliteit verduurzamen en toe gaan naar een afvalloze samenleving en circulaire economie. Daarnaast moeten we de energie die we nodig hebben duurzaam opwekken (zon/wind) en het gebruik van aardgas beperken door inductiekoken en voornamelijk elektrisch verwarmen (warmtepompen).	We stellen een beleid op voor zonneparken in 2022 en passen dit daarna toe. Dit beleid niet gevonden op het internet, dus misschien nog niet vastgesteld.	Niet benoemd

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Terneuzen	Structuurvisie Zonne-energie en ruimtelijke compensatie (vastgesteld april 2023)	Passende locaties aan te geven voor het plaatsen van zonneparken en vastleggen van de ruimtelijke compensatie vergoeding per park. Daarnaast is een 'Planologisch toestingskader Zonne-energie Terneuzen' vastgesteld.	Zonneladder: 1. Zon op dak 2. Binnen bebouwd gebied 3. Buiten bebouwd gebied	Trede 2: Binnen het bebouwd gebied is ruimte voor grondgebonden zonnepanelen op braakliggende of langdurig niet in gebruik zijnde terreinen binnen de kernen in de gemeente Terneuzen. Bovendien is er ruimte voor (niet) grondgebonden zonnepanelen als sprake is van multifunctioneel ruimtegebruik. Hierbij kan gedacht worden aan het overdekken van parkeerterreinen met zonnepanelen. Trede 3: In het buitengebied kan een zonnepark enkel worden gerealiseerd wanneer daarbij gebruik wordt gemaakt van multifunctioneel gebruik van de onderliggende grond. Hierbij kan gedacht worden aan of op stortplaatsen, spaarbekkens, nutsvoorzieningen of windenergie dan wel gronden waarop anderszins geen (doorgaans agrarische) functie (meer) op uitgeoefend kan worden, zogenaamde verweesde gronden. Door het realiseren van zonnepanelen op dergelijke gronden kan een multifunctioneel ruimtegebruik worden gecreëerd waardoor een nuttige invulling wordt gegeven aan deze gronden.
Zuid-Holland				
Hoeksche Waard	Momenteel nog geen zon-beleid, dit wordt 2024 opgesteld	Eind 2023/begin 2024 starten we met het proces om te komen tot een uitnodigingskader voor zon op land, zon op water en overige restruimte. Dit proces is gekoppeld aan een participatieproces met inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties. De verwachting is dat het kader rond de zomer van '24 door de raad wordt geloodst.	Op dit moment nog niet bekend. Er moet nog gestart worden met het proces om te komen tot een uitnodigingskader.	Ja, dat verwacht ik wel. En dan met name met biodiversiteit en natuurontwikkeling.
Midden-Delftland	Nota Uitgangspunten bomen in relatie tot zonnepanelen (2015)	De afgelopen jaren is er een toename van het aantal particulieren en bedrijven dat zonnepanelen plaatst op daken van woningen of andere panden. De overheid stimuleert het toepassen van zonnepanelen. Zonnepanelen leveren minder rendement op als een deel van het paneel schaduw krijgt door bijvoorbeeld bomen. Steeds vaker ontvangt de gemeente verzoeken om bomen te kappen of te snoeien om schaduwwerking op zonnepanelen te verminderen. De gemeente hecht grote waarde aan het verduurzamen van de energievoorziening maar ook aan de groen- en bomenstructuur. Verduurzaming van de energievoorziening ligt vast in het Duurzame energieplan 2014. Het belang van de groen- en bomenstructuur ligt vast in het Groenbeleidsplan en het Bomenbeleidsplan. Als de gemeente verzoeken krijgt voor het verwijderen of snoeien van bomen om schaduw op zonnepanelen te voorkomen of verminderen, zijn deze beleidslijnen vaak conflicterend. De uitgangspunten in deze notitie scheppen duidelijkheid en voorkomen mogelijke conflicten.	Uitgangspunt 1: Bestaande situaties De bestaande boom gaat vóór en wordt behouden. Ook als de boom in de toekomst nog zal groeien. Bij de plaatsing van zonnepanelen moet daar rekening mee worden gehouden. Uitgangspunt 2: Nieuwbouw Op nieuwbouwlocaties waar bomen worden aangeplant, wordt rekening gehouden met de aanwezigheid van zonnepanelen en/of de eventuele plaatsing daarvan (bijvoorbeeld in het programma van eisen voor in-/externe projectontwikkelaars). Uitgangspunt 3: Herinrichting Bij herinrichting van gebieden waar sowieso al bomen gekapt of gesnoeid moeten worden, gelden dezelfde regels als voor nieuwbouwlocaties. Als het vanuit herinrichtingsplannen niet nodig is om bestaande bomen te kappen of te snoeien of als herbeplanting op de locaties van de oude bomen plaatsvindt, gelden dezelfde regels als voor bestaande situaties.	Niet benoemd
Leiden	Green paper energietransitie Leiden (2021)	Ook in 2050 willen we een leefbare en fijne stad zijn om in te wonen. Dat doen we door samen met bewoners, bedrijven en instellingen te werken aan het verduurzamen van de stad. Hierin stellen we onszelf de ambitie om flink werk te maken van de energietransitie in de gebouwde omgeving, omdat hier een aanzienlijk deel van de CO2-uitstoot vandaan komt. Om dit te operationaliseren hebben we de doelstelling om jaarlijks 1,5% energie te besparen, een 10% stijging van het aandeel duurzaam opgewekte energie te realiseren en 1.500 woningen gemiddeld per jaar van het gas te halen.	Leiden gaat voor zon op dak. Er wordt ingezet op zon op dak omdat er simpelweg geen ruimte is voor zonnenvelden en windmolens. De elektriciteit die hiermee wordt opgewekt kan worden gebruikt om woningen en bedrijfspanden van stroom te zien. Extra interessant zijn grote daken, ook ruimte voor lokaal initiatief.	Niet benoemd, ook omdat grootschalige zon niet wordt geacht als wensbaar.

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Goeree Overflakkee	Voor Goeree Overflakkee zijn geen documenten voor zonne-energie gevonden op de website			
Den Haag	Nota Duurzaamheid Schone energie in een groene stad (2019)	Deze nota markeert een omslag in onze stad: van kennisontwikkeling, bewustwording, proefprojecten en draagvlak creëren gaan we naar uitvoering en zichtbare projecten in de stad. Samen met alle inwoners van Den Haag werkt de gemeente aan een stad die schoner, groener en duurzamer wordt: we gaan meters maken. Zo wordt duurzaam denken én doen een nog belangrijker onderdeel van de Haagse mores: duurzaam is de nieuwe norm.	Op grotere schaal benutten van zonneenergie op daken. Den Haag is ook een stad vol daken. Als we al die ruimte samen benutten met zonnepanelen, zonneboilers of groene beplanting, heeft dat een enorm effect op de omslag naar schone energie en op de toenemende hitte in de stad. We starten met het project duurzame daken. De ambitie is: ieder geschikt dak heeft zonnepanelen, zonneboilers, is groen of anders wit.	Niet benoemd
Alphen aan de Rijn	Duurzaamheidsprogramma 2021-2030	In dit Duurzaamheidsprogramma schetsen we een vergezicht tot 2050 en vertalen dit terug in de tijd naar ambities voor 2030. Voor 2025 benoemen we concreet te behalen resultaten als opmaat naar deze ambities. Technologische ontwikkelingen en innovaties gaan snel. Om nieuwe initiatieven en projecten ruimte te bieden maken we elke twee jaar een compact Uitvoeringsprogramma waaraan budget gekoppeld is. Door monitoring en evaluatie sturen we continu bij. Zo blijven we wendbaar en flexibel en kunnen we onze leerervaring direct weer inzetten. In de Regionale Energiestrategie werken we gezamenlijk aan de ambitie om in 2030 1 TWh hernieuwbare elektriciteit op te wekken via grootschalige wind en zon projecten op land. Landelijk is deze ambitie vastgesteld op 35 TWh. In de regio Holland Rijnland regio streven we naar een combinatie van Wind: Zon van 1:1. Dit betekent dat er ongeveer 24 grote windmolens én 450 ha zonnevelden (oost-west) nodig zijn.	Zon op daken stimuleren we bij inwoners en organisaties onder meer met onze duurzaamheidsleningen. Voor bedrijven doen we dit projectmatig, bijvoorbeeld per sector (agrarisch samen met LTO) of gebiedsgericht (Bedrijventerrein Rijnhaven). - Starten van projecten voor twee kansrijke gebieden om te komen tot realisatie van grootschalige duurzame opwek (wind en zon). - Stimuleren zon op grote daken in regionaal verband.	Niet benoemd
Rotterdam	Rotterdamse Leidraad Zonneenergie (2021)	De open ruimte rondom onze stad is schaars. We zijn daarom in beginsel geen voorstander van zonneparken op land. Beschermde natuurgebieden en grote recreatiegebieden moeten vrij blijven van zonnepanelen. In sommige gevallen is het mogelijk om zonnepanelen te plaatsen op particuliere grond buiten de gebouwde omgeving. Een landschappelijke inpassing, bijvoorbeeld met erfbeplanting, moet ervoor zorgen dat de zonnepanelen uit het zicht liggen vanaf de openbare weg. Ook op land zijn er, net zoals op water, dus slechts beperkte mogelijkheden voor de opwek van zonne-energie. Alleen percelen die geen andere waardevolle bestemming hebben, zoals, een vuilstortplaats of percelen waar kwalitatief hoogwaardig meervoudig ruimtegebruik (zoals beperkte recreatie of biodiversiteit) kan worden toegepast zijn geschikt voor de opwek van zonne-energie	Zonneladder: Stimuleren van zonneenergie middels de Voorkeursvolgorde Zon. Voorkeur voor zon op daken/ gevels, water en infra en vervolgens zon op land. Ja op daken en gevels, ja mits op infrastructuur, nee tenzij op water en nee voor zon op land. Uitzondering voor oude stortplaatsen.	We sturen op zon op daken en gevels en daarnaast op en langs infrastructuur. Tevens realiseren we zon op parkeerplaatsen en middels het OER traject rondom infrastructuur. Er is geen definitie van multifunctioneel ruimtegebruik. Wel zijn er per trede van de ladder criteria opgesteld.
Nieuwkoop	Beleid wordt opgesteld			

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Noord-Holland				
Alkmaar	Innovatief en duurzaam; programma duurzaam Alkmaar 2020-2024	De hoofddoelen in dit document staan vast voor een periode van vier jaar: van 1 januari 2020 tot 1 januari 2024. Dit is ons hoofddoel: - In 2024: 25% minder CO2-uitstoot ten opzichte van 1990 ¹ . Deze doelstelling is in lijn met de nationale doelstelling van het Klimaatakkoord, namelijk een 49% CO2-reductie t.o.v. 1990 in 2030 en klimaatneutraal in 2050. Het gaat hierbij om de CO2-uitstoot in het gebied binnen de gemeentegrenzen.	We stimuleren huishoudens om duurzame energie op te wekken. In de afgelopen jaren hebben we ons gericht op zonnepanelen en zijn er in Alkmaar verschillende acties geweest om de aanleg daarvan te stimuleren. Veel kan worden bereikt door collectieve inkoopacties, communicatie en voorlichting. Ons streven is dat er daardoor 10.000 zonnepanelen per jaar op woningen geplaatst worden en 10.000 zonnepanelen op daken van bedrijven. Alkmaar telt 2000 bedrijven waar veel winst valt te behalen door de grote oppervlakten en de bereidheid tot medewerking. Voor een quick win zetten we hier vol op in. Zo zorgen we al snel voor lagere energiekosten en minder CO2-uitstoot.	Niet benoemd
Haarlemmermeer	Beleidskader zonneakkers en Beeldkwaliteitsplan Zonnecarré (2021)	Afhankelijk van de locatie. Maken onderscheid tussen grootschalig en kleinschalig op land, zon op daken, op parkeerterreinen en langs infrastructuur. Hebben groot zoekgebied (rond schiphol) aangewezen. Hebben uitgebreid beleid aan de voorkant. Met beeldkwaliteitsplan, beperkt aantal ha (300ha) tot 2030. Beleid in combi met participatie. Wegen loting op kwaliteit en plannen binnen 300 ha ruimte. Veel voorwerk maar we zien in dit gebied een stroomversnelling.	Zonneladder: Maar deze geeft een wenselijkheid aan, niet persé een volgorde. Er wordt gelijktijdig op alle 'trede' ingezet maar er gelden strengere regels voor lagere treden. 1. Bebouwde omgeving: Volle inzet (op dak en infra) 2. Bebouwde omgeving: Nadere ruimtelijke kwaliteitstoets (gevel en andere locaties) 3. Toekomstige bebouwde werkomgeving: Tijdelijk inzetten 4. Dubbelgebruik bij infrastructuur: Zorgvuldig inzetten met visie voor het geheel (bermen, taluds en geluidwallen) 5. Kleinschalige locaties buitengebied (max. 2 hectare): Beperkt inzetten (binen agrarische bouwvlakken en aangewezen locaties) 5. Grootschalige locaties buitengebied (>10 hectare): Zorgvuldig inzetten met visie voor het geheel (zoekgebieden aangewezen)	Zonneakkers dragen bij aan meer groen, ecologie en recreatievoorzieningen. Daar zijn meerdere eisen voor opgenomen in het beleid. & Uitdagingen m.b.t. functies die de parkeerterreinen vervullen (opslag groot materieel, inzet als evenemententerrein, etc.) en de landschappelijke inpassing en esthetiek. Daarnaast zijn ook nieuwe ontwikkelingen zoals gevelpanelen lastig door de organisatie te loodsen. Het knelt vaak met standpunten over behoud van de beeldkwaliteit. Zonnepanelen worden nog steeds gezien als iets wat uit het zicht onttrokken moet worden. Dat energietransitie ook zichtbaar kan/mag zijn (en dat dit ook aantrekkelijk kan), is een discussie die wij nu intern proberen te voeren. Er wordt samen met een ecooloog en bodemkundige een plan voor ecologische inrichting en ecologisch verantwoord (bodem)beheer gemaakt. (...). Specifiek onderdeel hiervan is een brede ecologisch ingerichte buffer langs de buitenrand met inachtneming van landschappelijke inpassing.
Diemen	Zonneladder Diemen	Door het ontwikkelen van een zonneladder voor de gemeente Diemen wordt de gewenste voorkeursvolgorde en invulling van zonprojecten in de zoekgebieden voor zon weergegeven. Hiermee kunnen zonprojecten zorgvuldig worden afgewogen en worden bij de inpassing van zonprojecten natuur- en andere kwetsbare gebieden zoveel mogelijk ontzien. De ladder biedt houvast aan bestuurders die keuzes moeten maken en geeft duidelijkheid aan ontwikkelaars en bewoners over wat ze kunnen verwachten. Op basis van dit voorstel bepaalt de gemeente Diemen welke status de zonneladder krijgt en hoe die gaat landen in het omgevingsbeleid. Het m.e.r.-traject voor de windzoekgebieden gaat leiden tot een Addendum bij de Diemer Omgevingsvisie. Een optie is om, indien nodig, ook voor zonne-energie een Addendum te maken en hiervoor de zonneladder als basis te nemen	Zonneladder: 1: No regret: Daken, onbenutte bebouwde locaties op infrastructuur werken. 2: Zorgvuldig inpassen, langs infra werken, industriële plassen, pauzelandenschappen. 3: Combineren op gevoelige locaties (langs stads- of dorpsrand) 4: Grootschalig enkelvoudig	Meervoudig ruimtegebruik is een randvoorwaarde Voorwaarden gesteld aan: - Goed vooronderzoek en verantwoording; - Zorgvuldige inpassing in natuur en landschap (met een ecologische plus); - Procesparticipatie met belanghebbenden; - Lokaal profijt en/of eigenaarschap; - Meervoudig ruimtegebruik; - Waar mogelijk koppelingen

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Dijk en Waard	Afwegingskader zonnevelden heerhugowaard (2021)	<p>Het doel van dit beleidskader zonnevelden is tweeledig:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zonnevelden mogelijk maken in de gemeente Heerhugowaard; • Een weloverwogen, overzichtelijke en objectieve afweging kunnen maken op basis waarvan initiatieven beoordeeld kunnen worden. <p>Daarnaast zal het kader ook inzicht geven aan (potentiële) initiatiefnemers. Op basis van dit kader kunnen initiatiefnemers en de gemeente beoordelen of een initiatief kansrijk is en aan welke eisen het moet voldoen om in aanmerking te komen voor een omgevingsvergunning.</p> <p>Met dit afwegingskader kunnen initiatieven aan de hand van de toetsingscriteria in dit hoofdstuk beoordeeld worden. Onderzocht is welke toetsingscriteria er voor zonnevelden gelden en waar initiatieven vanuit landschappelijk oogpunt aan moeten voldoen.</p>	<p>Geen benoemde voorkeursvolgorde. Wel bepaalde toetsingscriteria</p> <p>Hierbij gelden de volgende uitgangspunten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het initiatief ligt in een RES-zoekgebied. • Het zonneveld veroorzaakt geen (extra) versnippering van het landschap. • Er is sprake van systeem efficiency, waarbij bijvoorbeeld zon en wind worden gecombineerd. • Het initiatief versterkt lokale waarden op het gebied van landschap, ecologie of recreatie. • Het initiatief draagt bij aan één of meerdere speerpunten uit de omgevingsvisie. • Het initiatief ligt langs infrastructuur of in (aansluiting op) bebouwd gebied (zoals beschreven in het rijks en provinciale beleid). <p>Dit afwegingskader wordt elke 2 jaar geactualiseerd net als de Regionale Energie Strategie.</p>	Niet specifiek benoemd
Haarlem	Actieplan schone energie & Zonne-energie in het beschermd stadsgezicht en op monumenten	<p>Het actieplan laat voor het eerst zien op welke manier 750TJ* aan duurzame energie opgewekt kan worden in 2030. Ten tweede laat dit actieplan zien welke rol de gemeente hier in heeft en welke maatregelen worden genomen.</p> <p>&</p> <p>Haarlem wil verduurzamen, onder andere door meer duurzame energie op te wekken. Voor veel Haarlemmers is het plaatsen van zonnepanelen een mooie stap om te verduurzamen. Het besparen en zelf opwekken van duurzame energie is een belangrijke opgave voor iedereen; overheden, bedrijfsleven en inwoners. Ook in beschermd stadsgezicht en op monumenten is veel mogelijk en zijn steeds meer mooie voorbeelden te zien. Tegelijk worden nog veel geschikte daken niet benut voor het opwekken van zonne-energie.</p> <p>Omdat het opwekken van duurzame energie belangrijk is wil de gemeente de mogelijkheden voor zonnepanelen verruimen. De bijzondere kwaliteit van het beschermde stadsgezicht en de monumenten willen we hierbij behouden. Om toepassing van zonnepanelen te stimuleren willen we zo duidelijk mogelijk aangeven waar zonnepanelen wel en niet passen. Daarnaast willen we de vergunningverlening zo eenvoudig mogelijk maken</p>	<p>Beleid gaat over zon op dak</p> <p>De grote daken in Haarlem kunnen beter benut worden voor zonnepanelen.</p> <p>Deze voortvarende aanpak van zonnestroomdaken blijven we stimuleren.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Haarlem onderzoekt onder welke voorwaarden zonnepanelen in het beschermd stadsgezicht toegestaan kunnen worden. • Haarlem zet zich in om versneld uitvoering te geven aan zonnepanelen op daken van huurwoningen en maatschappelijk vastgoed. • Haarlem ziet kansen voor zonnepanelen langs infrastructuur zoals het spoor, in de spoordriehoek en langs de westelijke randweg. • In en om de stad zien we mogelijkheden voor zonnepanelen op parkeerterreinen en wellicht op water. • Distributiecentra en datacenters hebben niet alleen daken maar ook gevels die gebruikt kunnen worden om elektriciteit op te wekken. • En natuurlijk zonnepanelen op daken van de particulieren. 	Onderdeel van het plan, zoals gezien in de toepassing van zonne-energie bovenop parkeerterreinen (doel van 15% in 2030, en op infrastructuur 20%).

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Felvoland				
Almere	geen beleid voor zon - pv			
Urk	Zonbeleid gemeente Urk	<p>Wij werken vanuit de traditie van rentmeesterschap aan een duurzaam Urk. Het duurzaam opwekken van energie past hierin. Een van de mogelijkheden daartoe is het opwekken van stroom via zonnepanelen. Dat kan door middel van 'zon op dak' en door middel van grondgebonden zonnepanelen. Onze prioriteit ligt bij zonnepanelen op daken. Bij 'zon op land' dienen zich de vragen aan waar we dat willen realiseren en onder welke voorwaarden. Om hier een antwoord op te kunnen geven is het 'beleidskader zon' opgesteld, zodat de mogelijkheden voor grondgebonden zonnepanelen voor iedereen helder zijn.</p> <p>Dit beleidskader voor 'grondgebonden zon' biedt handvatten bij de beoordeling van initiatieven en aanvragen. Daarbij is de beperkte opgave en de beperkte ruimtelijke mogelijkheden op Urk niet uit het oog verloren. Het buitengebied van Urk is klein en de regionale opgave zeer bescheiden. Binnen deze context zal het beleidskader niet alleen zorgvuldig afgewogen moeten zijn, maar ook 'op maat toegesneden', praktisch en concreet, zodat het gebruikt kan worden als toetsingskader voor afwijkingsprocedures en (partiële) herzieningen van het bestemmingsplan. Bovendien mag een zonnepark de verdere ruimtelijke ontwikkeling van Urk op het gebied van wonen en werken niet in de weg staan.</p>	<p>Zonneladder:</p> <p>De zonneladder is een hulpmiddel om de ruimtelijke prioritering aan te geven die de gemeente Urk hanteert voor het opwekken van zonne-energie. De zonneladder brengt hiërarchie aan in het beoordelen van de geschiktheid van initiatieven en locaties: initiatieven en locaties op een hogere trede komen pas in beeld pas wanneer de mogelijkheden op de lagere trede in voldoende mate zijn benut.</p> <p>De zonneladder bestaat uit drie treden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Trede 1: meteen doen; • Trede 2: maatwerk waar mogelijk; • Trede 3: open stellen voor tijdelijke invulling. 	<p>Zon enkel op gronden met tijdelijk gebruik. Wachtlandschappen. Aangezien de open ruimte op Urk beperkt is en om het gebruik van landbouwgrond zoveel mogelijk te ontzien verdient het aanbeveling om de mogelijkheden van grondgebonden zonnepanelen te integreren met (toekomstige) infrastructuur elementen zoals wegen, bermen, dijken en geluidsschermen. Op deze wijze kunnen we de beschikbare ruimte zo efficiënt mogelijk inzetten.</p> <p>Daarnaast bestaat de voorkeur ook bij grondgebonden initiatieven voor dubbel ruimtegebruik, meekoppelkansen en brede maatschappelijke participatie</p>
Nooroostpolder	structuurvisie zon in de polder	<p>De doelstelling voor het zonne-beleid is het bieden van ruimte voor het realiseren van zonneweides waarbij een zorgvuldige afweging wordt gemaakt tussen duurzaamheidsambities, economische en maatschappelijke belangen en landschappelijke inpassing. Het beleidskader leidt tot een uitwerking van de structuurvisie in gebieden waar zonneweides wenselijk zijn, en een herziening van de structuurvisie voor gebieden die niet geschikt zijn voor zonneweides.</p> <p>Bij de ontwikkeling van het beleid voor zonneweides staat zorgvuldigheid voorop. Zo moet rekening worden gehouden met het landschap: versnippering en verrommeling moet worden voorkomen. In het coalitieakkoord 2018-2022 staat dat aanleg van een zonneweide niet ten koste mag gaan van landbouwgronden. Daarnaast geeft de raad aan kansen te zien in gebieden onder de windmolens. Bij het vinden van kansvolle gebieden voor het opwekken van grootschalige zonne-energie ontkomt je niet aan het gebruik van landbouwgrond. Daarom wordt in de kansenverkenning uitgegaan van het principe zo zuinig mogelijk omgaan met agrarische gronden.</p> <p>Dit betekent dat in sommige gebieden de mogelijkheid ontstaat voor de realisatie van grondgebonden zonne-energie. In andere gebieden wordt deze ontwikkeling juist niet toegestaan of beperkt. In dit beleidskader wordt uitgewerkt hoe en op welke wijze richting kan worden gegeven aan de ontwikkeling en ruimtelijke inpassing van zonneweides in de gemeente. Op basis van dit beleidskader vindt per deelgebied een nadere uitwerking plaats.</p>	<p>We willen dit enerzijds realiseren door het stimuleren van decentrale opwekking zoals zonnepanelen op daken en bodemenergie en anderzijds door grootschalige centrale opwekking. Voor deze laatste geldt dan een opgave van 2,2 PJ tot 2030.</p> <p>Om invulling te geven aan de doelstelling van 2,2 PJ aan grootschalige duurzame energieopwekking, zetten we in op het realiseren van grootschalige zonneweides. Uitbreiding van grootschalige opwekking van windenergie is niet aan orde. Met de realisatie van het Windpark Noordoostpolder heeft Noordoostpolder aan haar windopgave voldaan. Daarmee ontstaat een mix van windenergie (het bestaande windpark) en zonne-energie. 2,2 PJ betekent omgerekend dat we voor 2030 ongeveer 600 ha aan zonneweides moeten realiseren in het buitengebied van de Noordoostpolder.</p>	<p>Onder zonneweides met meervoudig ruimtegebruik worden zonneweides verstaan waarvan de gronden naast de functie voor het opwekken van duurzame energie nog een andere functie hebben. Voorbeelden van meervoudig ruimtegebruik zijn plaatsing op een vuilstort of als overkapping van een parkeerplaats. Ook een zandwininput of waterbassin (met drijvende panelen) behoort tot de mogelijkheden.</p>

Bijlage B
 Inventarisatie gemeentelijk beleid - ruimtelijk beleid

Gemeente	Beleidskader	Zon beleid	voorkeursvolgorde	meervoudig ruimte gebruik
	<i>titel</i>	<i>doel van het beleid</i>	<i>Gebruik zonneladder/ voorkeursvolgorde</i>	<i>stimuleren meervoudig ruimtegebruik</i>
Dronten	Beleidsvisie zon gemeente Dronten	Dronten heeft hoge ambities voor haar klimaat- en duurzaamheidsbeleid. Wat betreft duurzame energieopwekking heeft windenergie al voor een groot deel aan onze energietransitie-doelstellingen bijgedragen. De doelstelling van het klimaatbeleid van de rijksoverheid is klimaatneutraliteit te bewerkstelligen en is in de gemeente Dronten om die reden primair gericht op CO2 besparing. Alhoewel de gemeente dus geen concrete 'opgave' heeft als het gaat om zonne-energie, is om meerdere redenen een zorgvuldig afgewogen anticiperend en sturende visie op grondgebonden zonne-energie in het buitengebied wenselijk. Deze 'beleidsvisie zon' voorziet daarin.	Zonneladder: De zonneladder bestaat uit drie treden: 1: Meteen doen (o.a. zon op daken). 2: Maatwerkbenadering (o.a. overkappen van parkeerplaatsen Langs infrastructuur, IJsselooog en ruimte voor innovaties) 3: Voorlopig niet (zonneparken waarvoor lan Visie op zonne-energie Voor het zonnebeleid van de gemeente Dronten zijn de volgende uitgangspunten geformuleerd: Prioriteit bij 'zon op dak'. Vergroot de biodiversiteit. Het landschap is leidend. Bundel en combineer waar mogelijk. Maak slim gebruik van het elektriciteitsnetwerk. Zuinig omgaan met landbouwgronden.	Onder een zonnepark met meervoudig ruimtegebruik wordt een zonnepark verstaan waar van de gronden naast de functie voor het opwekken van duurzame energie nog een andere functie hebben. Voorbeelden van meervoudig ruimtegebruik zijn plaatsing op een vuilstort of als overkapping van een parkeerplaats. Ook een zandwinput of waterbassin (met drijvende panelen) behoort tot de mogelijkheden. Een combinatie van zonnepanelen en agrarisch grondgebruik wordt ook gerekend tot meervoudig ruimtegebruik. Veel zonnepanelen dicht op elkaar betekent geen zon meer op de bodem, en plaatselijk geen of juist te veel water. Met wat meer afstand kunnen de zonneparken ook gebruikt worden om kippen te laten scharrelen, schapen te laten grazen of bloemrijke graslanden te laten groeien.

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ander beleid

Werkzaam bij gemeente:	Heeft uw gemeente andere instrumenten	Wat is het	Hoe werkt het
Altena	Leningen	We hebben een regionaal Fonds voor het realiseren van duurzame opwekprojecten door burgerinitiatieven.	
Amersfoort	Nee		
Barneveld	Loket functie, website, leningen	Bijeenkomsten voor ondernemers en bewoners.	We voeren aan de hand van dit beleid gesprekken met initiatiefnemers; we kunnen initiatiefnemers ondersteunen bij realisering; we kunnen sturen op de trede van de voorkeursvolgorde zon; we kunnen sturen toepassing van multifunctioneel ruimtegebruik; we kunnen sturen locatie; we zien een toename of stijging van zon-pv.
Beek	Website	Alleen beleid.	we voeren aan de hand van dit beleid gesprekken met initiatiefnemers, we kunnen sturen locatie.
Boxtel en Sint--Michielsgestel	Anders	Streven vergroten biodiversiteit, lokaal eigendom en toeristisch/recreatieve waarde. Bijdragen aan opgaven in het gebied (gebiedsfonds).	anders...
Cranendonck	Nee		
Dronten	Leningen	Wij kennen de duurzaamheidslening voor zon op dak. Inmiddels scoren wij in Flevoland het hoogste mbt percentage zon op dak (meeste woningen).	We voeren aan de hand van dit beleid gesprekken met initiatiefnemers, we kunnen initiatiefnemers ondersteunen bij realisering, we kunnen sturen op de trede van de voorkeursvolgorde zon, we kunnen sturen toepassing van multifunctioneel ruimtegebruik, we kunnen sturen locatie, we zien een toename of stijging van zon-pv, het doel uit het beleid wordt bereikt, het doel uit de RES wordt bereikt.
Eemsdelta	loket functie		We voeren aan de hand van dit beleid gesprekken met initiatiefnemers; we zien een toename of stijging van zon-pv.
Enschede	loket functie		We voeren aan de hand van dit beleid gesprekken met initiatiefnemers; we kunnen initiatiefnemers ondersteunen bij realisering; we kunnen sturen op de trede van de voorkeursvolgorde zon; we kunnen sturen toepassing van multifunctioneel ruimtegebruik.
Gemeente Bergen (L)	Loket functie, Website, Trainingen en opleidingen, Anders	Zie ook www.verduursamen2030.nl .	We voeren aan de hand van dit beleid gesprekken met initiatiefnemers, we kunnen initiatiefnemers ondersteunen bij realisering, we kunnen sturen toepassing van multifunctioneel ruimtegebruik, we kunnen sturen locatie, we zien een toename of stijging van zon-pv, het doel uit het beleid wordt bereikt, het doel uit de RES wordt bereikt.
Gemeente Den Haag	Subsidies, Website	Geen	We voeren aan de hand van dit beleid gesprekken met initiatiefnemers, we kunnen initiatiefnemers ondersteunen bij realisering, we kunnen sturen toepassing van multifunctioneel ruimtegebruik, we kunnen sturen locatie.
Gemeente Maasgouw	Handreikingen	Bij het nieuwe beleidskader hoort een handreiking met ontwerpprincipes	we voeren aan de hand van dit beleid gesprekken met initiatiefnemers, we kunnen initiatiefnemers ondersteunen bij realisering, we kunnen sturen op de trede van de voorkeursvolgorde zon, het doel uit het beleid wordt bereikt, het doel uit de RES wordt bereikt

Bijlage B
Inventarisatie gemeentelijk beleid - ander beleid

Werkzaam bij gemeente:	Heeft uw gemeente andere instrumenten	Wat is het	Hoe werkt het
Groningen	Loket functie, Website	https://regionaalenergieloket.nl/groningen/energiebesparen?page=1 en https://gemeente.groningen.nl/zonne-energie	We voeren aan de hand van dit beleid gesprekken met initiatiefnemers, we kunnen initiatiefnemers ondersteunen bij realisering, we kunnen sturen op de trede van de voorkeursvolgorde zon, we kunnen sturen locatie, we zien een toename of stijging van zon-pv.
Haarlemmermeer	Loket functie, Anders	Middels het energieloket stimuleren we inwoners en ondernemers om zonnepanelen aan te schaffen. Daarnaast bieden we ondersteuning voor kleine bedrijven, vve's en scholen. Ook zijn we betrokken bij het OER traject voor o.a. de A9 en A5.	We voeren aan de hand van dit beleid gesprekken met initiatiefnemers, we kunnen initiatiefnemers ondersteunen bij realisering.
Hoeksche Waard	Loket functie	Loketfunctie via ons Regionaal Energieloket. Dit gericht op woningeigenaren.	We zien een toename of stijging van zon-pv.
Houten			
Nieuwkoop	Subsidies, Loket functie, Website, Anders	Het stimuleren van bedrijven door het verstrekken van gratis energiescans inclusief begeleiding (energiebesparingsplicht waaronder zon op dak) en gemeentelijke subsidie voor energiegebiedssystemen onderzoeken in onze gemeente.	We kunnen initiatiefnemers ondersteunen bij realisering, het doel uit het beleid wordt bereikt, het doel uit de RES wordt bereikt.
Nijmegen	Loket functie, Leningen	We hebben een loket duurzaam wonen voor bewoners en een loket energietransitie voor bedrijven. Voor duurzame maatregelen aan hun huis kunnen bewoners de duurzaam wonen lening aanvragen.	We voeren aan de hand van dit beleid gesprekken met initiatiefnemers, we kunnen sturen toepassing van multifunctioneel ruimtegebruik, we zien een toename of stijging van zon-pv.
Rotterdam	loket functie, website, leningen, handreikingen		We voeren aan de hand van dit beleid gesprekken met initiatiefnemers, we kunnen initiatiefnemers ondersteunen bij realisering, we kunnen sturen toepassing van multifunctioneel ruimtegebruik, we zien een toename of stijging van zon-pv.
s'Hertogenbosch			We voeren aan de hand van dit beleid gesprekken met initiatiefnemers/ we kunnen sturen op locatie.
Terneuzen	Anders		We kunnen sturen op de trede van de voorkeursvolgorde zon, we kunnen sturen toepassing van multifunctioneel ruimtegebruik, we kunnen sturen locatie, het doel uit de RES wordt bereikt
Waalwijk			
Westerkwartier	Website, Leningen, Handreikingen	Fonds wonen westerkwartier, provinciaal fonds.	We voeren aan de hand van dit beleid gesprekken met initiatiefnemers, we kunnen initiatiefnemers ondersteunen bij realisering, we kunnen sturen toepassing van multifunctioneel ruimtegebruik, we kunnen sturen locatie.
Zutphen	loket functie, website, leningen	Beleid voor zon pv op land of op dak? Ik heb ingevuld voor zonnepanelen op daken.	We voeren aan de hand van dit beleid gesprekken met initiatiefnemers, we kunnen initiatiefnemers ondersteunen bij realisering, we kunnen sturen toepassing van multifunctioneel ruimtegebruik, we kunnen sturen locatie, het doel uit de RES wordt bereikt.

Bijlage C Vragenlijst provincies en gemeenten

Bijlage C Interviewvragen provincies

Bijlage C Vragenlijst gemeenten

Titel   **Vragenlijst provinciale beleid voorkeursvolgorde Zon op land****Datum**   10-01-2023 v 0.1**Inleiding**

Op 27 september 2018 nam de Tweede Kamer de motie Dik-Faber¹ aan, waarin de regering wordt verzocht een zonneladder op te stellen, zodat “primair onbenutte daken en terreinen worden benut en landbouw en natuur zo veel mogelijk worden ontzien”. Uit eerder onderzoek uit het voorjaar 2022 ‘Onderzoek decentrale beleidskaders zon-pv’ blijkt dat provincies en gemeenten de Voorkeursvolgorde Zon breed hebben opgenomen in hun beleid.

In de Nationale Omgevingsvisie en aangehaald in het Coalitieakkoord is de Voorkeursvolgorde Zon (zonneladder) omschreven: *‘Gezien de schaarse beschikbare ruimte zetten we vooral in op grootschalige installatie van zonnepanelen op daken, inclusief normering. Zonnepanelen op land staan we alleen toe, als multifunctioneel gebruik van dat land mogelijk is, bijvoorbeeld op rijksgronden.’* Uit deze zonneladder blijkt dat voor zon op land ingezet wordt op multifunctioneel ruimtegebruik, zoals Agri-PV.

In het voorjaar van 2022 heeft de Minister voor Klimaat en Energie (EZK) mede namens de minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO) in een brief aan de Tweede Kamer aanvullende acties aangekondigd om verdere groei van zon-fotovoltaïsch (zon-PV) op verantwoorde wijze te realiseren (de zogeheten zonnebrief).² Eén van de acties uit de zonnebrief betreft een nadere verkenning van een landelijke instructieregel voor de Voorkeursvolgorde Zon. Om de Voorkeursvolgorde Zon verder te versterken in het beleid, zodat de doorwerking plaatsvindt in de uitvoering van projecten, heeft de minister een verkenning van een landelijke instructieregel aangekondigd.

Op 23 december 2022 heeft de minister van EZK een brief aan de kamer gestuurd over de voortgang van de Regionale Energiestrategieën (RES’en)³. In deze brief verwijst de minister ook naar mogelijke instructieregel om de voorkeursvolgorde zon verder te verankeren en daarmee meer sturing te geven aan multifunctioneel ruimtegebruik. De minister geeft aan de verdere verankering vorm te willen geven in goede samenwerking met de RES-regio’s en medeoverheden.

EZK en BZK hebben aan het adviesbureau Bosch & van Rijn opdracht gegeven deze verkenning van een landelijke instructieregel uit te voeren. Dit in aanvulling op het eerdere genoemde onderzoek van voorjaar 2022. Aan deze verkenning ligt een aanvullende analyse van het huidige provinciale beleid ten grondslag. In verband hiermee willen we graag telefonische of via Teams met u in gesprek over uw provinciale beleid en regelgeving en de doorwerking daarvan richting de gemeenten. Ter voorbereiding op dit gesprek hebben de we volgende vragenlijst opgesteld. Deze vragenlijst is afgestemd met de provincie EZK, BZK en IPO.

---

1 Kamerstukken II 2018-2019, 32 813, nr. 204.

2 Kamerstukken II 2021/22, 32813, nr. 1046.

3 Kamerstukken II, 2021/22, 32813, nr. 1166.

Bij het interview stellen we aanvullende vragen n.a.v. de vragenlijst die u begin 2022 heeft ingevuld. U ontvangt uw ingevulde lijst en het rapport van mei 2022 hierbij ter voorbereiding op dit gesprek.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking aan dit aanvullende onderzoek. De resultaten van de enquête worden geanalyseerd en meegenomen in het onderzoek. De conceptversie van het onderzoek ontvangt u voorafgaand aan de publicatie.

VRAGEN ALGEMEEN BELEIDSKADERS ZON-PV, ONTWIKKELINGEN

De eerste vragen zien op actualisatie van het beleid en duiding daarvan ten opzicht van het voorjaar 2022. Tussen haakjes de vraag uit de enquête (2022) waar deze vraag bij aansluit.

1. Toetsvraag (vraag 2): Is het beleid uit begin 2022 nog steeds de laatste vastgestelde versie van uw provincie een beleids- of toetsingskader voor voorkeursvolgorde zon? Zo niet, kunt u de nieuwe versies duiden?
  - a. Omgevingsvisie, versie en datum:
  - b. Omgevingsverordening, versie en datum:
  - c. Handreiking, versie en datum:
  - d. Ander kader, namelijk (titel, versie en datum): ...

2. (vraag 3a en b) Heeft uw provincie daarnaast beleid OF wijzigingen van het beleid en kaders die zien op zon-PV in voorbereiding?
  - a. Zo ja: Wanneer verwacht u dat dit nieuwe (aangepaste) beleid wordt vastgesteld?
  - b. Zo ja: Wat zijn de veranderingen ten opzichte van het bestaande beleid?
  - c. Zo ja: Wat is de aanleiding om dit beleid te (gaan) wijzigen?

3. Uw provincie stuurt met het beleid zon-pv (hoofdzakelijk of een combi van onderstaande opties) op: (zie vraag 7a,)
  - a. Locatiekeuze, omdat? ....
  - b. Randvoorwaarden voor inpassing (denk aan zaken als maximalisering van oppervlakte, natuur, landschappelijke inpassing, voorkeursvolgorde zon, multifunctioneel ruimtegebruik) omdat ? ...
  - c. Iets anders (denk aan subsidie of gebieds- of stimuleringsfonds), zoals: .....

VRAGEN: PRAKTIJKERVARING VOORKEURSVOLGORDE ZON

Onderstaande vragen gaan over het provinciale beleid/ regels van de voorkeursvolgorde zon en doorwerking daarvan richting gemeenten.

4. Definitie (vraag 5): U hanteert de volgende definitie voor voorkeursvolgorde zon:
  - a. Voorkeursvolgorde zon: (zie uw antwoord uit de enquête vraag 5)
  - b. Is deze definitie (nog) toereikend in de praktijk?
  - c. Zo ja, wat maakt dat het werkt?
  - d. Zo niet, wat maakt dat het niet werkt?

5. Op de vraag (vraag 9) "Hoe werkt het beleids- of toetsingskader in de praktijk, specifiek inzake voorkeursvolgorde voor zon-PV?" geeft u in 2022 aan: (zie uw antwoord uit de enquête antwoord vraag 9)
  - a. Hoe werkt deze definitie voor voorkeursvolgorde zon door richting de gemeenten?
  - b. Welke beleidsvrijheid hebben gemeenten om verdere invulling te geven aan voorkeursvolgorde zon?
  - c. Ziet u sinds het huidige beleid dat er veranderingen in het gemeentelijk beleid plaatsvinden? (bijv. toename van gemeentelijk beleid, of doorwerking in bestemmingsplannen?)
  - d. Ziet u sinds het huidige beleid veranderingen in de uitvoeringspraktijk (daadwerkelijke vergunde of gebouwde zonneparken)?

6. Zou het beleid voor de doorwerking van voorkeursvolgorde zon wat u betreft versterkt moeten/kunnen worden?
  - a. Wel: hoe dan en waarom?
  - b. Niet: waarom niet?

7. (afronding, deze vraag had geen nr.) Hoe kan het rijk uw provincie helpen met het verbeteren van de toepassing van voorkeursvolgorde zon?
  - a. U geeft aan: (zie uw antwoord uit de enquête op deze vraag)
  - b. Ziet u de rol van het rijk en uw provincie nu anders dan een jaar geleden?
  - c. Hoe kijkt u aan tegen het huidige rijksbeleid en in hoeverre kunt u uit de voeten met de verschillende begrippen uit de voorkeursvolgorde zon?
  - d. Hoe kijkt u aan tegen een meer sturende rol vanuit het rijk?
  - e. Hoe zou die rol / beleid of uitwerking er dan uitzien?
  - f. Wat vindt u van het invoeren van een instructieregel door het rijk (een instructieregel waarmee de gemeente bij de vergunningverlening en/of het omgevingsplan rekening houdt met de Voorkeursvolgorde Zon en/of de belangen van multifunctioneel ruimtegebruik conform het beleid dat van toepassing is in de desbetreffende provincie of gemeente?)
  - g. Indien een instructieregel zou worden ingevoerd, welke mate van beslissruimte zou hier wenselijk zijn en waarom?

VRAGEN: PRAKTIJKERVARING MULTIFUNCTIONEEL RUIMTEGEBRUIK

Multifunctioneel ruimtegebruik (ook wel meervoudig ruimtegebruik) maakt (meestal) onderdeel uit van de voorkeursvolgorde zon. Onderstaande vragen gaan hier nader op in, voor zover deze nog niet beantwoord zijn bij beantwoording van de vragen over voorkeursvolgorde zon.

8. Definitie (vraag 5): U hanteert de volgende definities voor multifunctioneel ruimtegebruik
  - a. Multifunctioneel ruimtegebruik (meervoudig ruimtegebruik): (zie uw antwoord uit de enquête vraag 5)
  - a. Hoe werkt deze definitie voor multifunctioneel ruimtegebruik door richting de gemeenten? (Welke beleidsvrijheid / ruimte biedt u aan gemeenten om invulling te geven aan zon-pv beleid?)
  - b. Is deze definities (nog) toereikend in de praktijk?
  - c. Zo ja, wat maakt dat het werkt?
  - d. Zo niet, wat maakt dat het niet werkt?

9. In hoeverre zou het beleid voor de doorwerking van multifunctioneel ruimtegebruik wat u betreft versterkt moeten/kunnen worden?
  - a. Wel: hoe dan en waarom?
  - b. Niet: waarom niet?

10. (vraag 11) Heeft u aanvullende voorbeelden van gemeentelijke beleid en projecten waarbij multifunctioneel ruimtegebruik goed werkte of juist waar het niet zo goed werkt?
  - a. Het werkt goed bij de volgende gemeente(n)?:...
  - b. Wat maakt dat het in dit geval goed werkt?
  - c. Het werkt niet zo goed bij de volgende gemeente(n)?:...
  - d. Wat maakt dat het in dit geval niet goed werkt?

Thema: FLANKEREND BELEID

11. Eerder bij vraag 3c tijdens dit interview is u gevraagd of de provincie ook anders stuurt (anders dan ruimtelijke) op ontwikkeling van zon-pv. Indien u hier aangaf dat dit deed de volgende vragen.

- a. Waarom heeft u voor dit middel gekozen? ....
- b. In hoeverre werkt de gemaakte keuze door richting gemeenten?
- c. Hoe werkt dat beleid / middel door richting de uitvoering en de praktijk?
- d. In hoeverre versterkt dit flankerend beleid het ruimtelijke beleid?

12. Heeft u nog andere relevante opmerkingen of inzichten over:

- a. Zonbeleid dat ziet op voorkeursvolgorde zon en/ of multifunctioneel ruimtegebruik?
- b. Het provinciale zonbeleid dat hiervoor niet aan de orde is geweest?
- c. Iets anders? ....

Bosch & Van Rijn
Groenmarktstraat 56
3521 AV Utrecht

Tel: 030 - 677 64 66
Mail: info@boschenvanrijn.nl
Web: www.boschenvanrijn.nl

© Bosch & Van Rijn 2018

Behoudens hetgeen met de opdrachtgever is overeengekomen, mag in dit rapport vervatte informatie niet aan derden worden bekendgemaakt. Bosch & Van Rijn BV is niet aansprakelijk voor schade door het gebruik van deze informatie.

Vragenlijst gemeentelijk beleid voorkeursvolgorde Zon op land

Bijgaande vragenlijst is gericht op medewerkers die zich binnen de gemeente bezighouden met de ruimtelijke inpassing van duurzame energie. Wij willen u vragen om de vragenlijst in te vullen voor 10 maart 2023. Het invullen neemt naar verwachting ongeveer 30 minuten in beslag. Bij voorbaat dank.

Toelichting

Op 27 september 2018 nam de Tweede Kamer de motie Dik-Faber ([link](#)) aan, waarin de regering wordt verzocht een zonneladder op te stellen, zodat "primair onbenutte daken en terreinen worden benut en landbouw en natuur zo veel mogelijk worden ontzien". In de Nationale Omgevingsvisie en aangehaald in het Coalitieakkoord is de Voorkeursvolgorde Zon (zonneladder) omschreven: *'Gezien de schaarse beschikbare ruimte zetten we vooral in op grootschalige installatie van zonnepanelen op daken, inclusief normering. Zonnepanelen op land staan we alleen toe, als multifunctioneel gebruik van dat land mogelijk is, bijvoorbeeld op rijksgronden.'*

In het voorjaar van 2022 heeft de Minister voor Klimaat en Energie mede namens de minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening in een brief aan de Tweede Kamer aanvullende acties aangekondigd om verdere groei van zon-fotovoltaïsch (zon-PV) op verantwoorde wijze te realiseren (de zogenoemde [zonnebrief](#)). Om de Voorkeursvolgorde Zon verder te versterken in het beleid, zodat de doorwerking plaatsvindt in de uitvoering van projecten, heeft de minister in de zonnebrief een verkenning van een landelijke instructieregel aangekondigd.

Uit onderzoek door Bosch & Van Rijn uit het voorjaar van 2022 blijkt dat provincies de Voorkeursvolgorde Zon breed hebben geïmplementeerd in hun beleid (zie het [Onderzoek decentrale beleidskaders zon](#)). Als vervolg op dat onderzoek heeft het ministerie van EZK in samenwerking met het ministerie van BZK adviesbureau Bosch & Van Rijn opdracht gegeven na te gaan hoe dit provinciale beleid doorwerkt in het gemeentelijk beleid met betrekking tot de locaties voor zon-PV. Hierbij gaat het dan niet alleen om zon op (landbouw)gronden en daken maar om alle treden van de Voorkeursvolgorde Zon.

Het doel van dit onderzoek is om te beoordelen of de noodzaak en proportionaliteit van een nationale instructieregel over Voorkeursvolgorde Zon kan worden onderbouwd. En zo ja, welke formulering van de instructieregel het meest passend en wenselijk is. Zo wordt gezien op welke manier ondersteuning vanuit het Rijk kan helpen bij betere toepassing van de voorkeursvolgorde zon en sturing op multifunctioneel ruimtegebruik in de praktijk.

Deze vragenlijst concentreert zich op de gemeenten. De uitkomsten van het onderzoek moeten helpen om in beeld te krijgen of en wat voor soort instructieregels van het Rijk gaan helpen om zoveel mogelijk zon op daken, objecten en andere functies te realiseren, multifunctioneel ruimtegebruik bij zon-PV te stimuleren en hiermee monofunctionele zonnenvelden op landbouwgronden en in natuurgebieden te voorkomen. Aan deze verkenning ligt een aanvullende analyse van het huidige provinciale beleid ten grondslag. Deze analyse van het provinciale beleid is meegenomen bij het opstellen van onderstaande de vragen.

Indien u vragen heeft kunt u contact opnemen met:

- Berber Koopmans (Bosch & van Rijn)
- Alice van Rixel (ministerie van Economische zaken en klimaat)
- Gerrie Fenten (ministerie van Binnenlandse zaken)

Graag dit bestand ingevuld opsturen aan , samen met de bestanden die u wilt delen.

Thema: Informatie geënuquêteerde:

Naam:

Functie:

Werkzaam bij gemeente:

Telefoonnr. / emailadres:

(We vragen dit zodat we u kunnen bellen voor een eventuele toelichting op uw antwoorden.)

Thema: RUIMTELIJK BELEID ZON-PV OP LAND

Onderstaande vragen zien op het ruimtelijk beleid voor zon op land. (vragen 1 t/m 5).

1. Heeft uw provincie ruimtelijk beleid of een verordening over zonne-energie?
  - Ja
  - Nee
  - Weet ik niet

2. Heeft uw gemeente ruimtelijke beleid voor zonne-energie op land.
  - Ja (ga door naar vraag 3)
  - Nee (ga door naar vraag 5)

3. In welk besluit of document is het ruimtelijk toetsingskader voor zonne-energie in uw gemeente vastgelegd? (Dit kunnen meerdere documenten zijn. Graag een toelichting op het beleid en eventueel een link toevoegen. U kunt ook bestanden meesturen als bijlage bij deze lijst of via een Transferbox).
  - (Omgevings-/structuur)visie bestemmingsplan
  - handreiking (graag bij toelichting aangeven welke handreiking(en))
  - andere instrumenten: (graag bij toelichting aangeven welke instrumenten)

4. Wat is het doel / de doelstelling van uw gemeentelijk zon-pv beleid?

5. Heeft uw gemeente beleid inzake zon-pv op land in voorbereiding (nieuw of aanvullend)? (Kunt u dat hierna toelichten, bijvoorbeeld wat voor beleid en wanneer wordt dat verwacht?)

- Ja
- Nee

Indien uw gemeente geen ruimtelijk beleid heeft of aan het opstellen is, kunt u door naar vraag 18 onder het thema: Andere instrumenten voor zon-pv.

Thema: VOORKEURSVOLGORDE ZON-PV

Onderstaande vragen gaan over uw gemeentelijk beleid over de voorkeursvolgorde zon, ook wel zonneladder genoemd. (vragen 6 t/m 10)

6. Hanteert uw gemeente in afwegingen-, beleids- en/of toetsingskaders een voorkeursvolgorde voor zon-PV (ook wel zonneladder genoemd)? (kunt u uw antwoord toelichten?)

- Ja
- Nee (dan kunt u, na deze vraag door naar vraag 11, onder thema: multifunctioneel ruimtegebruik)

7. Welke definitie hanteert uw gemeente voor voorkeursvolgorde zon? (Kunt u bijvoorbeeld een duidelijke omschrijving geven van wat wel en wat niet onder voorkeursvolgorde wordt verstaan of duidelijke omschrijving van de treden etc.?)

8. Is bij het gemeentelijke beleid voor voorkeursvolgorde zon rekening gehouden met het provinciale beleid? (Indien "Ja": Kunt u aangeven hoe en zo "Nee": Waarom niet?)

- Ja
- Nee

9. Hoe werkt het beleids- of toetsingskader in de praktijk, specifiek voor de voorkeursvolgorde zon? (Meerdere antwoorden zijn mogelijk en kunt u uw antwoord toelichten?)

- vergunningen / initiatieven worden getoetst aan het beleid
- we kunnen sturen op de trede
- we kunnen sturen op locatie
- op basis van dit beleid voeren we gesprekken met initiatiefnemers over de gewenste invulling van de trede
- we zien een toename of stijging van zon-pv
- we zien een toename in zon-pv in de gewenste trede
- het doel uit het beleid
- het doel van de RES wordt bereikt
- anders...

10. Zou het beleid voor de doorwerking van voorkeursvolgorde zon wat u betreft versterkt moeten/kunnen worden? (Indien "Ja": Kunt u aangeven hoe en waarom en zo "Nee": Waarom niet?)

- Ja
- Nee

Thema: MULTIFUNCTIONEEL RUIMTEGEBRUIK

Deze vragen gaan specifiek in op het gemeentelijke beleid over multifunctioneel ruimtegebruik, ook wel meervoudig ruimtegebruik. (vragen 11 t/m 17)

11. Wordt in afwegingen-, beleids- en/of toetsingskaders van uw gemeente rekening gehouden met multifunctioneel ruimtegebruik / meervoudig ruimtegebruik voor zon-PV? (Kunt u uw antwoord toelichten?)

- Ja
- Nee (dan kunt u na beantwoording van deze vraag door naar vraag 18, onder thema: andere instrumenten).

12. Welke definitie hanteert uw gemeente voor multifunctioneel ruimtegebruik? (Bijvoorbeeld een duidelijke omschrijving van wat wel en wat niet multifunctioneel ruimtegebruik is. Of dat er onderscheid gemaakt wordt tussen benutten van restruimte enerzijds en combinatie van (nieuwe) functies anderzijds etc.)

13. Is bij het multifunctioneel ruimtegebruik voor zon-PV rekening gehouden met het provinciale beleid? (Indien "Ja": Kunt u aangeven hoe? En bij "Nee": Waarom niet?)

- Ja
- Nee

14. De begrippen voorkeursvolgorde zon en multifunctioneel ruimtegebruik kennen een bepaalde mate van overlap / verwevenheid. (Kunt u toelichten in hoeverre dat bij uw gemeente zo is en hoe hierin onderscheid wordt gemaakt?)

15. Hoe werkt het beleids- of toetsingskader in de praktijk, specifiek voor multifunctioneel ruimtegebruik voor zon-PV? (Meerdere antwoorden zijn mogelijk en kunt u uw antwoord toelichten?)

- vergunningen / initiatieven worden getoetst aan dit beleid
- we kunnen sturen toepassing van multifunctioneel ruimtegebruik
- we kunnen sturen op invulling van het multifunctioneel ruimtegebruik
- we kunnen sturen op locatie voor multifunctioneel ruimtegebruik
- we zien een toename of stijging van multifunctioneel ruimtegebruik
- het doel uit het beleid wordt bereikt
- het doel uit de RES wordt bereikt
- anders...

16. Zou het beleid voor de doorwerking multifunctioneel ruimtegebruik voor zon op land wat u betreft versterkt moeten/kunnen worden? (Zo ja, hoe dan en waarom? Zo niet, waarom niet?)

- Ja
- Nee

17. Heeft uw gemeente een goed voorbeeld van een project waarin multifunctioneel ruimtegebruik is toegepast/uitgewerkt? (Kunt u dit project noemen en eventueel een link over het project beschrijft invoegen? U kunt ook bestanden meesturen als bijlage bij deze lijst of via een Transferbox).

Thema: ANDERE INSTRUMENTEN VOOR ZON-PV

Deze vragen gaan over andere instrumenten of beleid voor zon op land. (vragen 18 t/m 20)

Heeft uw gemeente andere instrumenten dan het ruimtelijke beleid waarmee op zon-pv gestuurd wordt? (Meerdere antwoorden mogelijk. Kunt u toelichten welke instrumenten dit zijn en voor welke doelgroep deze zijn bedoelt? U kunt een link bijvoegen. U kunt uw bestanden meesturen als bijlage bij deze lijst of via een Transferbox).

- Subsidies
- Loket functie
- Website
- Trainingen en opleidingen
- Leningen
- Handreikingen
- Anders
- Nee, geen ander beleid of middelen (ga door naar vraag 21)

18. Hoe werkt dit / werken deze ander instrument(en) en/of beleidskader(s) in de praktijk door voor zon-pv? (Meerdere antwoorden mogelijke. Graag uw antwoord toelichten).

- we voeren aan de hand van dit beleid gesprekken met initiatiefnemers
- we kunnen initiatiefnemers ondersteunen bij realisering
- we kunnen sturen op de trede van de voorkeursvolgorde zon
- we kunnen sturen toepassing van multifunctioneel ruimtegebruik
- we kunnen sturen locatie
- we zien een toename of stijging van zon-pv
- het doel uit het beleid wordt bereikt
- het doel uit de RES wordt bereikt
- anders...

19. Heeft u of ervaart u knelpunten bij het realiseren van zon-pv projecten binnen uw gemeente? (Kunt u het antwoord toelichten?)

- Ja
- Nee

Thema: ROL RIJK/PROVINCIE

Onderstaande vragen gaan in op de rol van het rijk (en de provincies) bij het realiseren van zon op land projecten en hun rol daarbij. Het zijn allemaal open vragen. (vragen 21 t/m 27)

20. Hoe kan het rijk/provincie uw gemeente helpen met het verbeteren van de het zon beleid van uw gemeente?

21. Hoe kan het rijk/provincie uw gemeente helpen met het verbeteren van de toepassing van de voorkeursvolgorde zon en hoe kan de toepassing van de voorkeursvolgorde zon wat u betreft versterkt worden?

22. Hoe kan het rijk/provincie uw gemeente helpen met het verbeteren van de toepassing van multifunctioneel ruimtegebruik bij zon-pv?

23. Hoe kijkt u aan tegen een meer sturende rol vanuit het rijk bij het toepassen van de voorkeursvolgorde zon / multifunctioneel ruimtegebruik?

24. Indien rijk/provincie meer zou gaan sturen op het toepassen van de voorkeursvolgorde zon/ meervoudig ruimtegebruik, hoe zou dit er dan uit moeten zien wat u betreft?

25. Stel dat het rijk een instructieregel ter bevordering van multifunctioneel ruimtegebruik bij zon-pv zou invoeren. Hoe kijkt u hier dan tegen aan? (Een instructieregel is een algemene regel waarmee het Rijk aan een ander bestuursorgaan aangeeft hoe dat orgaan een taak of bevoegdheid moet uitoefenen. Instructieregels gaan over de inhoud, toelichting of motivering van een instrument dat een bestuursorgaan op grond van de Omgevingswet kan inzetten. (zie [hier voor meer toelichting](#) op een instructieregel)

26. Indien een instructieregel ter bevordering van multifunctioneel ruimtegebruik bij zon-pv zou worden zou worden ingevoerd, welke mate van beslisruimte wenst u dan voor uw gemeente en waarom?

Thema: AFRONDING

27. Heeft u nog andere relevante opmerkingen of inzichten over zonbeleid dat ziet op multifunctioneel ruimtegebruik of de voorkeursvolgorde zon?

28. Heeft u nog andere relevante opmerkingen of inzichten ten aanzien zonbeleid die hiervoor niet aan de orde zijn geweest?

Afsluiting

Hartelijk dank voor het invullen van de enquête. De resultaten van de enquête worden geanalyseerd en meegenomen in het onderzoek. Conceptversie van het onderzoek ontvangt u in de loop van april 2023.